

Norsk-russisk forsvarssamarbeid

Utvikling fra 2008 frem til 2014

—
Mari Østrådt Fowkes

Masteroppgave i statsvitenskap - Mai 2015

FORORD

Gjennomføring av masteroppgaven har vært en langvarig og krevende prosess, hvor den har måttet konkurrere med fulltidsjobb i Forsvaret, bryllupsplanlegging, rehabilitering og oppussing av hus. Følelsen av å ikke strekke til og bekymring for å ikke komme i mål har tidvis vært dominerende. Nå som de siste ordene i oppgaven skrives kjenner jeg derimot at skuldrene senker seg, og at jeg sitter igjen med en følelse av stolthet og tilfredshet. Jeg ser lyst på et liv med mer fritid, og mer tid sammen med mine nærmeste.

Selv om det er mitt navn som står på oppgaven, vil jeg ikke påta meg all fortjenesten for sluttresultatet. Jeg hadde ikke kommet i mål uten hjelp og støtte, og jeg vil derfor bruke muligheten til å takke dem.

Jeg vil begynne med å takke Forsvaret og min arbeidsgiver som har lagt til rette for og gitt meg muligheten til å ta ut permisjonsdager for å jobbe med oppgaven. Videre vil jeg takke sentrale aktører i Forsvaret og forskere ved Forsvarets forskningsinstitusjoner for hjelpen med å identifisere en spennende og aktuell problemstilling. Lite visste vi høsten 2013 om at situasjonen i Europa ville bli så endret. Det var også her utvelgelsen av respondenter begynte. Jeg vil med det takke mine dyktige respondenter som, i en travel hverdag, tok seg tid til å bli intervjuet, og delte sine erfaringer og sin kunnskap. Jeg er takknemlig for den positive holdningen som jeg møtte, og den faglige kunnskapen jeg fikk tilgang til.

Videre vil jeg gi en stor takk til min veileder ved UIT, Tor Christian Dahl-Eriksen, som har gitt meg gode råd og oppmuntrende kommentarer under hele prosessen. Han har hele tiden vært tilgjengelig for spørsmål og utallige gjennomlesninger. Jeg er veldig fornøyd med den støtten jeg har fått ved UIT, hvor jeg har fått studieløpet tilrettelagt for mine behov. Her har Mona Pettersen og Gabriela Sirbu bidratt med god veiledning under hele studieløpet ved UIT, takk for det.

Jeg vil også gi en stor takk til gode kollegaer, venner og familie som har tatt seg tid til å lese korrektur og stille kritiske spørsmål når jeg selv har sett meg blind.

Sist, men ikke minst vil jeg gi en stor takk til de som har hatt troen på meg under hele prosessen, og kommet med støttende ord når jeg ikke har hatt troen på meg selv. Både min gode familie og min fantastiske mann, Wayne, har holdt ut med meg når stresset og fortvilelsen har tatt overhånd. Jeg hadde aldri kommet i mål uten deres store støtte. TAKK!

09.05.2015 Mari Østrådt Fowkes

(Antall ord: 31 000)

SAMMENDRAG

Studien betrakter utviklingen av forsvarssamarbeidet mellom Norge og Russland i perioden fra 2008 frem til 2014, samtidig som den søker å identifisere norske intensjoner ved forsvarssamarbeidet med Russland. Ved bruk av intervju av aktuelle aktører i forsvarsledelsen og forskningsmiljøene, sammen med dokumentanalyse av de årlige sikkerhetspolitiske kapitelene i statsbudsjettet (Prop. 1 S), belyses ulike utviklingstrekk i tillegg til Norges mål og interesser knyttet til samarbeid på tvers av statenes forsvarsgrener. Med utgangspunkt i fagdisiplinen internasjonal politikk og teoriene: realisme, liberalisme og konstruktivisme, utarbeides det tre ulike antakelser som brukes som utgangspunkt for analysen. Studiens analyse viser at det fra og med 2010 ble det en tydelig økning i aktivitet. Det ble i de påfølgende årene gjennomført årlige øvelser og hyppigere besøk. I tillegg ble tiltaksplanen mellom partene mer kompleks, samtidig ble samarbeidet i perioden omtalt som godt og under positiv utvikling. Den norske intensjonen fremstår som basert på norske sikkerhetspolitiske interesser, med hovedfokus på egen sikkerhet. Norge har fått innsikt i russisk aktivitet og skapt forståelse for russiske handlemåter, samtidig som det har bidratt til stabilitet i nordområdene, og nærområdene. I tillegg har Norge ved å øke forsvarssamarbeidet med Russland fått økt relevans på den internasjonale arena, spesielt i NATO. Norge har fremstått som en områdeekspert og gitt NATO innsikt i Russland, noe som har bidratt til å opprettholde NATO som sikkerhetsgarantist.

INNHOOLD

.....	i
FORORD	iii
SAMMENDRAG	iv
1 Innledning	1
1.1 Problemstilling.....	2
1.1.1 Avgrensing	3
1.1.2 Begrensinger	3
1.1.3 Tidligere forskning.....	3
1.2 Motivasjon	4
1.3 Oppgavens oppbygging.....	5
1.4 Definisjonsavklaringer	5
1.5 Bakgrunn	6
1.5.1 Enheter, politikk og væpnede styrker	9
2 Teoretisk Rammeverk	13
2.1 Sentrale begreper	13
2.2 Realisme	15
2.2.1 Klassisk realisme	16
2.2.2 Nyrealisme.....	17
2.3 Liberalisme	19
2.3.1 Klassisk liberalisme	19
2.3.2 Nyliberal institusjonalisme	21
2.3.3 Liberal internasjonalisme	22
2.4 Konstruktivisme	22
2.4.1 Idealisme	23
2.4.2 Holisme	24
3 Metode	27
3.1 Kvalitativ casestudie	27
3.2 Intervju.....	29
3.2.1 Utvalg av respondenter	29
3.2.2 Intervjusituasjonen	31
3.3 Dokumentanalyse.....	33
3.3.1 Utvalg av dokumenter	34
3.3.2 Gjennomføring av dokumentanalysen.....	35
3.4 Vurdering av datagrunnlaget	36
3.4.1 Reliabilitet	36

3.4.2	Validitet.....	37
4	Empiri og drøfting.....	39
4.1	Øvelser, møter og besøk.....	40
4.2	Interesser og mål.....	43
4.2.1	Norges interesser generelt.....	44
4.2.2	Norske interesser knyttet til forsvarssamarbeidet med Russland.....	47
4.2.3	Russiske interesser.....	52
4.2.4	Fellesinteresser.....	56
4.3	Interne faktorer, institusjonalisering og andre samarbeidsarenaer.....	57
4.3.1	Interne faktorer og innenrikspolitik.....	57
4.3.2	Avtaler.....	60
4.3.3	Andre samarbeidsarenaer.....	61
4.4	Kultur, historie og ulike perspektiv.....	62
4.4.1	Kultur.....	62
4.4.2	Perspektiv på egen rolle.....	65
4.4.3	Perspektiv på hverandres rolle.....	66
4.5	NATO.....	69
4.6	Oppsummering med blick mot antakelsene.....	71
4.6.1	Realismen.....	71
4.6.2	Liberalismen.....	72
4.6.3	Konstruktivismen.....	73
5	Konklusjon.....	75
6	Referanseliste.....	77
	Vedlegg 1 Intervjuguide.....	83

1 Innledning

Etter den kalde krigen tok det lang tid før Norge og verdenssamfunnet mente de kunne stole på Russland. På begynnelsen av 2000-tallet var det derimot antydninger til at gjensidig tillitt var opprettet, da perioden ble preget av utvikling av bilateralt samarbeid på flere områder, inkludert det militære (Børresen m.fl 2004:374). Det var ikke før i 2008 at det først ble gjennomført felles militærøvelser. Øvelsen har i senere tid fremstått som startskuddet for en betydelig videreutvikling av det bilaterale forsvarssamarbeid frem mot 2014. Fra 2010 ble bilaterale øvelser gjennomført årlig, samme år som Norge og Russland signerte delelinjeavtalen¹. Avtalen markerte slutten på 40 år med uenighet om havgrensen i nord (Utenriksdepartementet 07.06.2011). I tillegg til militærøvelser ble det gjennomført hyppigere møtevirksomhet og etter hvert gjensidige besøk på forsvarspolitisk nivå (Regjeringen 04.02.2013; Regjeringen 24.07.2013). Norges daværende forsvarssjef, Harald Sunde, besøkte blant annet Russland for første gang i 2011. Samtidig poengterte Forsvarsdepartementet gjentatte ganger gjennom perioden at Russland eller russisk stormaktsambisjon ikke var rettet mot eller utgjorde en militær trussel mot Norge (Prop. 1 S (2013–2014):34; St.prp. nr. 1 (2008-2009):20). Den positive utviklingen av samarbeidet skjedde derimot kort tid etter at Russland suspenderte CFE-avtalen² i 2007, kort tid etter krigen mellom Russland og Georgia i 2008, samtidig som Russland iverksatte en omfattende militærreform, og samtidig som Russland bevegde seg i en mer autoritær retning (St.prp. nr. 1 (2007-2008):25; St.prp. nr. 1 (2008-2009):20). I samme periode fikk Norges geostrategiske posisjon, i tilknytning til et mer aktuelt nordområde, større fokus i norsk sikkerhetspolitikk. I tillegg til at fokuset på flernasjonalt samarbeid, samarbeid i NATO og med USA var økende. I 2008 fremmet blant annet Norge Nærområdeinitiativet for NATO, et initiativ som ville øke NATOs fokus på de kollektive forpliktelsene og på NATOs nærområder, deriblant nordområdene. Det ble dermed stilt spørsmål ved Norges intensjon med utviklingen av forsvarssamarbeidet med Russland, sammen med økt fokus internasjonalt. Dette var et sentralt spørsmål da jeg begynte på oppgaven høsten 2013. Lite ante jeg om at situasjonen mellom Norge og Russland drastisk skulle endre seg, allerede i slutten av februar 2014.

¹ Delelinjeavtalen definerte grensen mellom Norge og Russland i Barentshavet og Polhavet. Avtalen ble undertegnet i september 2010 og ratifisert 7.juni 2011 (Utenriksdepartementet 07.06.2011).

² CFE-avtalen er utarbeidet av Organisasjon for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE) og «begrenser offensiv militær kapasitet og bidrar til å hindre destabiliserende styrkekonsentrasjoner» (St.meld nr. 24 (2007-2008):17)

Rundt månedsskiftet februar/mars 2014 annekterte Russland Krimhalvøya i Ukraina, mens Vesten ble sittende handlingslammet på sidelinjen. I skrivende stund, våren 2015, er situasjonen videre forverret og under stadig endring. Russland har erklært Krim som en del av Russland. I tillegg har det vært stor uro og krigshandlinger i Øst-Ukraina, hvor Russland anklages for å støtte pro-russisk separatister med våpen og materiell, i tillegg til egne soldater. Russland har derimot nektet for dette. I februar 2015 ble det inngått en våpenhvile mellom de pro-russiske separatistene og ukrainske styrker, men senest i april anklagde USA Russland for å ha brutt våpenhvilen. USA har nylig sendt inn spesialsoldater som skal trene opp ukrainske styrker, samtidig som Russland på ny bygger opp med styrker langs grensen til Øst-Ukraina (NRK.no 23.04.2015). Lite tyder på en langvarig løsning i den pågående konflikten. Russlands aggresjon har ført til at både Norge og NATO-alliansen har frosset store deler av forsvarssamarbeidet med Russland. Norge har, som i 2014, innstilt all bilateral militæraktivitet med Russland ut 2015. Det opprettholdes derimot samarbeid innen kyst- og grensevakt, søk og redning, samt kontakt mellom Forsvarets operative hovedkvarter (FOH) og Nordflåten (ABCnyheter.no 28.08.2014; Forsvarsdepartementet 12.12.2014; Forsvarsdepartementet 28.05.2014). Det er også innført sanksjoner mot Russland, noe Russland har møtt med motreaksjon, deriblant stopp av lakseimport fra Norge. Norge har sluttet seg til NATOs krasse retorikk og fordømmelse av Russlands handlinger. Mye tyder på at alliansen igjen har fått økt viktighet i den vestlige verden, samtidig som norsk tillitt til Russland har blitt betydelig svekket.

Til tross for det siste årets hendelser vil hovedfokuset for denne oppgaven være på utviklingen av forsvarssamarbeidet mellom Norge og Russland mellom 2008 og frem til 2014. Det vil i dagens situasjon kunne vise hvilket grunnlag samarbeidet hadde, eller har dersom det gjenopptas. I dag er det mulig å stille spørsmål ved om Norge forutså en gryende militærstormakt i Russland, og prøvde å komme tettere inn på Russland ved å videreutvikle forsvarssamarbeidet. Det er mulig at Norge ønsket å heve terskelen for fiendtlig aktivitet rettet mot norske interesseområder og territorier, eller at Norge innerst inne har forholdt seg til realismens ordtak «*keep your friends close, but enemies closer*».

1.1 Problemstilling

Problemstillingen jeg skal forsøke å besvare i denne oppgaven er som følger:

Hvordan utviklet forsvarssamarbeidet seg mellom Norge som NATO-medlem og Russland i perioden 2008 og frem til 2014? Hvilke var de norske intensjonene?

1.1.1 Avgrensning

Oppgaven er avgrenset i tid, fra 2008 frem til 2014. Området som dekkes er hovedsakelig samarbeidet Norge og Forsvarets operative hovedkvarter (FOH) har med den russiske Nordflåten og Det vestlige militærdistrikt i Russland. Fokuset er på politisk, strategisk og operativt nivå. Dekningen av samarbeidet mellom Norge og FSB (tidligere KGB), henholdsvis kystvakt- og grensevaktsamarbeidet, vil være begrenset da FSB hovedsakelig er knyttet til russiske innenrikstrusler. Studien avgrenses dermed hovedsakelig til overordnet militært samarbeid. NATO som aktør vil inkluderes for å forsøke å se på hvordan samarbeidet påvirkes av Norges deltakelse i NATO-alliansen. Oppgaven har utelukkende et norsk perspektiv.

1.1.2 Begrensinger

Begrensninger jeg tar hensyn til i oppgaven er tilgangen på informasjon. Det er lite tidligere forskning på området, og jeg må derfor, i tillegg til informasjonen som allerede eksisterer, vektlegge informasjon ervervet gjennom intervju. I tillegg begrenses kildetilfanget til norske og engelskspråklige kilder, på grunn av manglende russiskspråklig kunnskap. Mye informasjon på temaet er også utilgjengelig på grunn av nasjonal gradering.

1.1.3 Tidligere forskning

Det er få studier på temaet. Dette kan være grunnet samarbeidets art med flerårig utvikling, preget av flere tilbakefall. Det var ikke før 2010 at samarbeidet omtales å ha hatt substans, hvor det ble flere arenaer med direkte samhandling mellom partene, eksempelvis den bilaterale øvelsen Pomor. Studier med indirekte relevans er studier knyttet til nordområdeproblematikken. Det er blant annet publisert flere områdespesifikke studier, spesielt etter at Stoltenberg-regjeringen presenterte nordområdene som nytt satsingsområde i 2005. I tillegg eksisterer det en mindre studie på kystvaktsamarbeidet (Kosmo 2010). Det har derimot vært lite spesifikt fokus mot forsvarssamarbeidet. Grunnlaget for studien er derfor to dokumenter, en masteroppgave og en forskningsstudie. De har bidratt som fundament og med tilgang på litteratur. Masteroppgaven er skrevet av en forsvarsansatt og utgitt av Forsvarets

Høyskole, mens studien er skrevet og publisert i et tidsskrift, «Point of View», utgitt av Centre for Eastern Studies i Warszawa.

Masteroppgaven «Mellom hemmelighold og åpenhet - Om norsk-russisk militært samarbeid ved Forsvarets Operative Hovedkvarter» er skrevet av Helen E. Christensen i 2011. Den tar for seg utviklingen av forsvarssamarbeidet mellom Norge og Russland etter den kalde krigens slutt, sett i lys av organiseringen på det operative nivået hos FOH.

Forskningsstudien «Norway and the bear: Norwegian defence policy – lessons for the Baltic sea region» er skrevet av Justyna Gotkowska og publisert i januar 2014. Hun redegjør for utviklingen av norsk forsvarspolitik, Norges posisjon i NATO og Nord-Europa, og politikken rettet mot Russland, mer spesifikt norsk-russisk forsvarssamarbeid. Dette blir sett i lys av, og sammenlignes med de baltiske staters posisjon.

1.2 Motivasjon

Jeg har selv jobbet i Forsvaret, Hæren, de siste fire årene, noe som har bidratt til økt interesse for norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk. Jeg ønsket med masteroppgaven å dekke et område som var relevant for Forsvaret, samtidig som temaet var aktuelt og i mindre grad forsket på tidligere. Med støtte fra sentrale aktører i Forsvaret og Forsvarets forskningsinstitusjoner identifiserte jeg en aktuell problemsstilling, som også var innenfor mitt interesseområde. Russland har vært i endring over lang tid, hvor statens militære og politiske utvikling har blitt mer og mer interessant fra et vestlig perspektiv. Hvilke intensjoner Norge har hatt til et økende norsk-russisk forsvarssamarbeid ble derfor nærliggende å se nærmere på. Som nevnt har det vært gjort flere studier om nordområdene, men få studier på forsvarssamarbeidet, noe som for meg var motivasjon i seg selv. For meg var dette et viktig tema, og noe som jeg oppfordrer flere til å studere videre. Situasjonene som har utspilt seg det siste året har også vist at det bilaterale forholdet mellom Norge og Russland har vært en viktig og interessant del av Norges forsvars- og sikkerhetspolitikk, og jeg antar at det også i tiden fremover vil være aktuelt.

1.3 Oppgavens oppbygging

Innledning og presentert problemstilling danner grunnlaget for oppgavens videre oppbygging. Videre i kapittel 1 vil jeg forklare definisjoner, før jeg redegjør for bakgrunnsinformasjon knyttet til det generelle samarbeidet mellom Norge og Russland og det spesielle forsvarssamarbeidet. Dette bidrar til å gi leseren bedre forståelse for historien mellom partene, og bakgrunnen for utviklingen av samarbeidet. Kapittel 2 vil introdusere oppgavens teoretiske perspektiver. Fokuset er på teoriene realisme, liberalisme og konstruktivisme, sett i lys av teoriens tilnærming til internasjonal politikk. Teoriene gir forskjellige perspektiv på samhandling mellom aktører i verdenssamfunnet og bidrar til videre drøfting av forsvarssamarbeidet mellom Norge og Russland. I kapittel 3 gjennomgås metodene som er benyttet; kvalitativt intervju og dokumentanalyse. Det drøftes både fordeler og begrensninger i et forsøk på å skape forståelse for studiens utførelse, og illustrere oppgavens kredibilitet. Videre vil jeg i kapittel 4 benytte den innsamlede informasjonen sammen med teoriene for å presentere funnene og analysere betydningen i forhold til problemstillingen. Dette er oppgavens hoveddel, og den skal søke å gi svar på problemstillingen. Kapittelet avsluttes med en oppsummering. I Kapittel 5 fremmes en konklusjon, hvor hovedargumenter løftes frem sammen med oppgavens nåværende svar på problemstillingen.

1.4 Definisjonsavklaringer

For best å presentere utviklingen av det norsk-russiske forsvarssamarbeidet er det avgjørende å ha klare definisjoner av sentrale begreper. Under presenteres fire definisjoner.

Det norske Forsvaret består av grenene Hæren, Sjøforsvaret, Luftforsvaret, Heimevernet, Cyberforsvaret, og Forsvarets logistikkorganisasjon sammen med andre fellesorganer. Forsvaret benyttes som fellesbetegnelse for alle grenene, men mesteparten av samarbeidet mellom Norge og Russland har foregått primært i regi av Sjøforsvaret (Rein 13.08.2014).

Russlands væpnede styrker består av grenene Hæren, Marinen og Luftforsvaret, sammen med andre mindre undergrupper. I tillegg har Russlands væpnede styrker under den siste reformen blitt delt inn i fire regionale fellesoperative kommandoer: Vest, Sør, Senter og Øst. Denne studien er hovedsakelig knyttet til kommando Vest, her omtalt som Vestlige militærdistrikt, som blant annet Nordflåten er underlagt. Det er dette militærdistriktet som har hatt det tettteste samarbeidet med det norske Forsvaret (Hakvåg m.fl 2011:8-9).

Begrepet forsvarssamarbeid defineres i denne oppgaven som den samhandlingen som skjer mellom norsk og russisk militære, enten det er i forhold til aktivitet, øvelser, besøk, møter, samtaler og/eller avtaler. Det er aktivitet som søker å bidra til økt forståelse og tillitt mellom partene. Samarbeid må ikke forveksles med allianse. (Avtale mellom Kongeriket Norges Forsvarsdepartement og Den russiske føderasjons Forsvarsministerium om forsvarsrelatert samarbeid 1995).

De norske nordområdene dekker det norske territorielle havområdet, i tillegg til deler av Nordland, Troms og Finnmark fylke. Det innebærer også Norges «200-mile exclusive economic zone» i Barentshavet og Norskehavet, i tillegg til Svalbard og Jan Mayen med nærliggende områder (Gotkowska 2014:9).

1.5 Bakgrunn

Under den kalde krigen ble Russland, som en del av Sovjetunionen, oppfattet av Vesten som den største militære trusselen mot Norge og NATO. Grenseområdet mellom Sovjetunionen og NATO-landet Norge var strengt bevoktet. Til tross for trusselen eksisterte det mindre samarbeidsprosjekt mellom Norge og Sovjetunionen i grenseområdene i nord. Dette var med på å legge grunnlaget for tettere samarbeid på flere områder da Sovjetunionen ble oppløst og den kalde krigen tok slutt i 1991 (Rafaelsen 2012:8). Sovjetunionens oppløsning åpnet for nye og forbedrede dialoger og relasjoner i nord, samt økt åpenhet på tvers av grensen. Allerede etablerte samarbeidsprosjekt endret karakter, og nye samarbeidsarenaer vokste frem. I 1993 ble blant annet Barentssamarbeidet mellom de nordiske statene Norge, Sverige og Finland, og Russland etablert. Dette har senere blitt sett på som et av Norges viktigste fredsprosjekt (Rafaelsen 2012:8). I senere tid har samarbeidsområdene blitt mange, og innebærer blant annet fiskeri, miljøvern, forskning, olje og gass, og atomsikkerhet i tillegg til forsvarssamarbeid (Didriksen 2012:8). Forsvarssamarbeidet ble nedfelt i «Avtale mellom Kongeriket Norges Forsvarsdepartement og Den russiske føderasjons Forsvarsministerium under forsvarsrelatert samarbeid», signert i 1995. I tillegg til denne er det opprettet flere

tilleggsavtaler, både bilaterale og multilaterale, som «*Incidents at Sea*»³, «*Open skies*»⁴ og «*Wien-dokumentet*»⁵ (Forsvarets årsrapport 2012:9; Børresen m.fl 2004). I årene etter 1991 ble det gjort flere endringer internt i Norge for å ruste ned etter den kalde krigen. NATOs tilstedeværelse ble redusert og nye regelverk angående utenlandsk militærvirksomhet ble iverksett. Dette satte begrensninger på den militære aktiviteten i spesielt Finnmark fylke, noe som var med på å myke opp forholdet mellom Norge og Russland allerede fra midten av 1990-tallet (Børresen m.fl 2004:378). I løpet av 1990-tallet begynte samarbeid mellom Norge og Russland å blomstre. Utviklingen var derimot forsiktig. I 1994 ble den første multilaterale øvelsen mellom NATO-land og Russland gjennomført. Øvelsen gikk under navnet Pomor, og var en marineøvelse som fant sted utenfor norskekysten. Norge, Russland, USA, Storbritannia, Canada, Nederland og Tyskland var alle representert (Børresen m.fl 2004). Til tross for at samarbeidet var under utvikling ble det delvis satt tilbake i 1999 under bombingene i Jugoslavia. Dette førte til at Russland frøs samarbeidet med samtlige NATO-land, inkludert Norge. Det ble igjen en kjølig situasjon i Europa (Børresen m.fl 2004). På begynnelsen av 2000-tallet ble Norge derimot mindre avhengige av USA og NATO da regjeringen iverksatte en omfattende omlegging av Forsvaret.⁶ Før 2000 var USA og NATO bærebjelker i norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk (Børresen m.fl 2004:378). I år 2000 beviste Norge at de kunne samarbeide med Russland uavhengig av NATO og USA. Ulykken med ubåten Kursk i Barentshavet demonstrerte hvor viktig samarbeid med søk og redning var. Norge var tidlig ute med å tilby Russland hjelp under ulykken, noe som senere var med på å danne grunnlaget for tettere samarbeid innen søk og redning i nordområdene (Børresen m.fl 2004). Til tross for dette har det vært flere hendelser hvor spenningen har vært høy mellom partene. Dette er spesielt med tanke på radaren Globus II i Vardø og Norges forskningsskip knyttet til elektronisk innhenting av informasjon, Marjata. Dette er installasjoner som Russland har vært

³ «*Incidents at Sea*» -avtalen er ifølge utenriksdepartementet en bilateral avtale, basert på konsultasjoner, som har til hensikten å forhindre farlige situasjoner mellom norske og russiske militære fartøyer og fly når de opererer i umiddelbar nærhet av hverandre. «Avtalen gjelder utenfor territorialfarvannet og inneholder forbud, påbud og sambandsprosedyrer for fartøyer og fly. Begge land legger stor vekt på avtalen som et viktig verktøy både for å forhindre at episoder utvikler seg og for sammen å kunne løse utfordringer som berører begge parter.» (Meld. St. 7 (2011-2012):66)

⁴ *Open skies* eller «Avtalen Åpne luftrom» er utarbeidet av Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid (OSSE) og ble bilateralt signert mellom Norge og Russland i 2001. Avtalen legger til rette for gjensidig åpning av luftrom for flygninger med overvåkningsutstyr et avtalt antall ganger årlig (St.meld nr. 24 (2007-2008):24).

⁵ *Wien-dokumentet* er også utarbeidet av OSSC og omfatter «bl. a. begrensninger på militær aktivitet, adgang til å inspisere militære aktiviteter, muligheter for innsyn i andre staters militære potensial gjennom en omfattende og pliktig informasjonsutveksling» (St.meld nr. 28 (2002-2003):24).

⁶ Omleggingen kom som et resultat av terrorangrepet på USA 11.september 2001, og ble gjennomført i perioden 2002-2005. Den omfattet betydelige endringer på struktur og organisasjon, og det var et første skritt bort fra invasjonforsvaret (St.prp. nr. 55 (2001-2002)).

sterk motstander av og som har dannet grunnlag for krass kritikk mot Norge (Børresen m.fl 2004).

I årene på begynnelsen av 2000-tallet opplevde samarbeidet mellom Norge og Russland en jevn utvikling. Den årlig utarbeidelsen av tiltaksplaner som inkluderte felles aktivitet mellom statene ble opprettholdt og etterlevd. Videre ble det opprettet tettere dialog mellom hovedkvarterene, da spesielt mellom Norges hovedkvarter og Den russiske nordflåtens hovedkvarter. I begynnelsen var blant annet Russland svært interessert i Norges militær struktur og administrative løsninger. Dette var mye forankret i Russlands skjøre økonomiske situasjon og nedbrutte forsvarsstruktur (Børresen m.fl 2004). Med tiden opplevde Russland økonomisk vekst og utvikling også innen den militære strukturen. De ble igjen en sterkere spiller på verdensarenaen, hvor forholdet mellom Vesten og Russland igjen ble utfordret. Den russiske militærmakten ble enda tydeligere høsten 2008, da det brøt ut krig mellom Russland og Georgia. Krigen demonstrerte derimot flere russiske svakheter, noe som førte til at de iverksatte en omfattende militærreform samme året (Bukkvoll m.fl 2009). Under krigen, og i tiden etter, sies å ha vært det tidspunktet hvor forholdet mellom Russland og Vesten, spesielt representert ved NATO, var på sitt verste siden den kalde krigens slutt. Russland frøs alle militære forbindelser, også til Norge, og det samme gjorde NATO med Russland. Norge forholdt seg derimot relativt passiv i konflikten, og opprettholdt de fleste forbindelser innenfor blant annet kystvaktsamarbeid og grensevaktsamarbeid, samt alle ikke-militære forbindelser. Det er lite som tyder på at konflikten har preget utviklingen av forsvarssamarbeidet i senere tid. Tvert imot har samarbeidet mellom Norge og Russland, til tross for krigen og iverksettelsen av reformen i 2008, hatt en merkbar oppsving, med en «*bølgetopp*» i 2010 (Christensen 2011:57). Denne ble derimot satt tilbake igjen på grunn av Russlands aggresjon i Ukraina 2014. Detaljene rundt utviklingen fra 2008 frem til 2014 vil bli presentert i detalj i empiri- og analysedelen.

Til tross for hyppigere samhandling mellom Norge og Russland er det gjort få studier på temaet, verken før eller etter 2008. Dagens situasjon mellom Russland og Ukraina, og Russlands rolle som gjenoppreist militærmakt, gjør tematikken mer relevant. Dette er spesielt med tanke på å studere hva Norges tidligere interesser for økt samarbeid med nabolandet og stormakten har vært. Verdt å merke seg er at Russland har invadert Ukraina, til tross for ukrainsk-russisk samarbeid på flere områder. Dette viser at Russland igjen er en militær

stormakt med evne og vilje til å anvende militære virkemidler for å oppnå, samt opprettholde egne interesser.⁷

1.5.1 Enheter, politikk og væpnede styrker

Forsvarssamarbeidet på operativt nivå har vært forvaltet av Forsvarets operative hovedkvarter (FOH), lokalisert i Bodø fra 2009. Sjef FOH er styrt fra politisk hold men i praksis skal han bidra til forpliktende russisk samarbeid og utvikle åpenhet og tillitt mellom styrker og myndighet. Samtidig har sjef FOH ansvaret for å overvåke russiske styrkers aktivitet (Christensen 2011:73). FOH har fokus på samarbeid med den russiske Grensevakten og Kystvakten, som er underlagt FSB, den russiske Nordflåten og Det vestlige militærdistrikt. Den norske Kystvakten og Grensevakten har derimot eget forvaltningsansvar innenfor sine områder, og handler på vegne av den norske stat. FOH er derimot operativt ansvarlig for aktiviteten (Christensen 2011:65; Kosmo 2010). Samarbeidet på det politiske og strategiske nivået har vært forvaltet av Forsvarsdepartementet og Utenriksdepartementet, og har inkludert blant annet møter med ministrenes kollegaer i Russland (Didriksen 2012:8). Dette avsnittet skal gi bakgrunnsinformasjon om partenes forsvars- og sikkerhetspolitikk, samt utenrikspolitikk, for å bidra til økt forståelse for diskusjonen senere i oppgaven.

1.5.1.1 Norsk forsvars-, sikkerhets- og utenrikspolitikk

Norsk utenrikspolitikk har til *«formål å bidra til stabilitet og forutsigbarhet i egne nærområder, samt å sikre norske interesser og verdier i en verden i rask endring»* (Eide 12.02.2013). Norge legger i sin utenrikspolitikk vekt på at internasjonale institusjoner, normer og kjøreregler, samt internasjonalt samarbeid er en forutsetning for fullt ut å kunne realisere det økonomiske, politiske og kulturelle potensialet. Norges egeninteresser innebærer dermed blant annet et arbeide for en bedre organisert verden (Eide 12.02.2013). Forsvars- og sikkerhetspolitikken fokuserer i dag på samarbeid og på å avskrekke. Hovedmålet med forsvarspolitikken er å minimere sannsynligheten for krise og konflikt i nordområdene som vil være *«for stor for Norge, men for liten for NATO»*. I tillegg baseres store deler av sikkerhetspolitikken på å avskrekke gjennom flernasjonalt og alliert tilstedeværelse, men dog balansert for å forhindre provokasjon (Gotkowska 2014:20).

⁷ Dette med spesielt fokus på det Russland mener er egen interessesfære. Interessessfæren inkluderer stater hvor Russland mener de har større rettigheter på grunn av historiske og etniske bånd.

1.5.1.2 Forsvarets nye rolle

På bakgrunn av det endrete geopolitiske klimaet i nordområdene og et endret trusselbilde, ble Forsvaret tilskrevet en ny og forsterket rolle på hjemmebane (Christensen 2011:58). Det norske Forsvaret gikk fra å være et invasjonforsvar til å bli et innsatsforsvar, hvor kvalitet gikk foran kvantitet. Forsvaret har blitt et «*utenrikspolitisk verktøy*», som blir brukt som et virkemiddel, ikke som en siste utvei (kjent gjennom realisten Clausewitz) (Rottem m.fl 2008:11). Den nye rollen til Forsvaret har også vært preget av de nye sikkerhetspolitiske utfordringene knyttet til Norges lange kystlinje. På grunn av landets ressursrikdom og geostrategiske plassering er truslene og utfordringene mange. De er blant annet rettet mot fiskeriforvaltning og utvinning, maritim transport og olje og gass. Dette er viktig å inkludere i vurderingen av den sikkerhetspolitiske situasjonen i Norge, og Forsvarets rolle (Rottem m.fl 2008).

1.5.1.3 Russisk forsvars-, sikkerhets- og utenrikspolitikk

Russisk forsvars- og sikkerhetspolitikk styres per mai 2015 av presidenten i landet, Vladimir Putin, mens de fleste andre politiske områder styres av statsministeren. Russisk forsvars- og utenrikspolitikk har gjennomgått en rekke endringer de siste årene. I årene opp mot 2012 og Putins overtakelse som president, hardnet den russiske utenrikspolitikken. De russiske styresmaktene er nå fastere bestemt på å opprettholde statens sikkerhetspolitiske og økonomiske interesser. I tillegg opprettholder Russland skepsisen til NATO, og en eventuell utvidelse av NATO innen russisk interessesfære. Dette har blitt tydeliggjort i Ukrainakonflikten (Grandhagen 2013:7-8). På den sikkerhetspolitiske arena ser Russland på seg selv som en regional militærstormakt. Etter iverksettelse av reformen i 2008 har Russland blitt mer synlig, og det russiske militæret har igjen vært på fremmarsj, nå med betydelig utbedret materiell. Derav økte også forsvarsbudsjettet betydelig, i takt med den russiske økonomien generelt (Grandhagen 2013:10-14). De siste to årene har derimot vært preget av fall i oljeprisen forsterket av sanksjoner fra Vesten, noe som har gått hardt ut over den russiske økonomien. Russerne antyder derimot at forsvarsbevilgningen fortsatt vil utgjøre en stor del av statsbudsjettet. I nyere tid har også Russland utarbeidet en egen nordområdestrategi, med redigert versjon utgitt i 2013. Her nevnes blant annet at «*Russland ønsker fred, men forbereder seg på krig*». I tillegg vektlegger den fremfor alt beskyttelsen av

nasjonale økonomiske interesser og suverenitet i Arktis, ikke global konfrontasjon mot andre stater (Heininen m.fl 2013).

1.5.1.4 Den russiske militærreformen

Det russiske forsvarsministeriet iverksatt i 2008 en omfattende reform, med navnet «*Forsvarets nye utseende*». Introduksjonen kom i etterkant av Georgiakrigen, med en hensikt å modernisere de væpnede styrkene både strukturelt og materielt. Målet var å bidra til at Russland igjen skulle kunne håndtere dagens og fremtidens sikkerhetsutfordringer. Planen var å gjennomføre reformen i to deler. Frem til 2012 skulle struktur- og personellendringer være gjennomført. Moderniseringen av materiellparken skulle fortsette frem mot 2020. Per våren 2015 har mye allerede blitt gjennomført, blant annet har Det vestlige militærdistriktet blitt opprettet, sammen med tre andre militærdistrikt. I tillegg har russiske styrker fått bedre våpensystemer og materiell, men her er økonomiske utfordringer en konstant begrensning. Vestens økonomiske sanksjoner mot Russland i løpet av høsten 2014 svekket moderniseringen ytterligere. Hovedsakelig førte reformen til endringer fra fokus på kvantitet til kvalitet i Russlands væpnede styrker, men det er fremdeles fokus på å opprettholde et slagkraftig forsvar (Hakvåg m.fl 2011:7-11). Reformen inkluderer også nordområdefokus, og de har blant annet opprettet arktiske brigader rettet spesifikt mot krigføring i Arktis, samt utviklet nye systemer for Nordflåten som opererer i nordområdene (Hakvåg m.fl 2011:27).

2 Teoretisk Rammeverk

Dette kapittelet tar for seg det teoretiske rammeverket for studien. Jeg har valgt teorier innen fagdisiplinen internasjonal politikk, nærmere bestemt realismen, liberalismen og konstruktivismen. Teoriene viser forskjellige perspektiver på internasjonale relasjoner og samarbeid på tvers av landegrensene. Teoretikerne i internasjonal politikk er blant annet opptatt av hvordan fordelingen av materielle og militære ressurser har skapt aktørers handlingsrom, og da gjerne stater handlingsrom (Rottem m.fl 2008:22). Dette vil kunne være med på å forklare forholdet mellom Norge og Russland, med spesielt fokus på militært samarbeid. Det vil også kunne bidra til å gjennomføre analyser av samarbeidet som kan presentere utviklingen av samarbeidet, og metodene som brukes for å samarbeide. Teoriene som utdypes er realisme, mer spesifikt klassisk realisme og nyrealisme; liberalisme, med underkategoriene institusjonalisme og internasjonalisme; samt konstruktivisme, med fokus på idealisme og holisme. Hovedtyngden er ilagt realismen, da realismen er tettest knyttet til militære ressurser og bruken av militær makt. Før perspektivene utdypes er det viktig å forstå flere generelle forskjeller mellom dem, disse vil gjennomgås under.

Kapittelet begynner med å presentere sentrale begreper innen internasjonal politikk som benyttes i samtlige teorier. Videre presenteres realismen, og dens undergrupper: klassisk realisme og nyrealisme. Deretter beskrives liberalismen, med de nyliberale undergruppene institusjonalisme og internasjonalisme, før jeg til slutt går gjennom konstruktivismen med fokus på idealisme og holisme. Hvert underkapittel avsluttes med en antakelse knyttet til det norsk-russiske forsvarssamarbeidet, basert på den aktuelle teorien. Disse diskuteres videre i studiens analyse.

2.1 Sentrale begreper

Sentralt i internasjonal politikk er maktbegrepet. Makt forstås og vektlegges imidlertid ulikt mellom forskjellige perspektiver. Hvilken betydning makt tillegges kan derfor bidra til å lettere skille perspektivene, samtidig som makt ses på som en avgjørende egenskap ved politiske aktører.⁸ Det eksisterer flere definisjoner på makt, og en av de mest kjente definisjonene stammer fra Max Weber. Webers klassiske definisjon på makt baserer seg på en

⁸ Det internasjonale systemet er definert som et system av suverene stater. Suverenitetsprinsippet ble presentert etter Westfalen i 1648, og innebærer at en suveren stat har som minstemål formell uavhengig territorium utad, og en konstitusjonelt definert myndighet innad. Statens autoritet må ikke utfordres av grupper innenfor territoriet eller av andre stater utenfor. Autoritet viser til formell makt, som er anerkjent av andre stater og av folket (Kalnes m.fl 2010:19).

aktørs evne til å få gjennomført sin vilje, til tross for andre aktørers motstand (Kalnes m.fl 2010:21). Keohane og Nye (2001:10) definerer makt relativt likt; «*The ability of an actor to get others to do something they otherwise would not do (and at an acceptable cost to the actor)*». Det er flere former for makt, blant annet *tvangsmakt* – få en annen til å gjøre noe mot sin vilje – noe som ofte er knyttet til materielle eller fysiske størrelser. Samtidig finnes også *idé*makt – makt over hvordan aktører tenker og dermed påvirke hvordan aktøren handler (Rottem m.fl 2008:22). Det er her viktig å skille mellom det å påvirke og det å bli påvirket, forskjellen mellom aktørfokus og strukturfokus. Samtidig som det skilles mellom disse maktformene er Joseph Nye Jr. blant annet kjent for å ha definert et skille mellom myk og hard makt. *Hard makt* blir beskrevet som det å presse andre til å handle mot sin vilje ved bruk av økonomiske og militær virkemidler. *Myk makt* derimot, omhandler påvirkning på andre aktørers handlinger og interesser gjennom bruk av ideologiske og kulturelle føringer. Hard makt knyttes ofte til materielle forhold, mens myk makt er nærmere knyttet til idé

makt og er basert på normer og ideer (Rottem m.fl 2008:29-30). Begrepene er derimot ikke gjensidig utelukkende. Mellom aktørene i det internasjonale systemet med betydelig makt eksisterer det en maktstruktur og en maktbalansen, ofte omtalt som *polaritet*. Systemet kan blant annet variere mellom *unipolare, bipolare og multipolare* system, avhengig av om det er én supermakt, to jevnbyrdige supermakter eller flere jevnbyrdige stormakter. Forholdet mellom maktbalanse og stabilitet er et gjennomgående tema innen internasjonal politikk, spesielt i nyrealismen (Kalnes m.fl 2010:21).

Internasjonalt samarbeid er ofte basert på prinsippene absolutt gevinst eller relativ gevinst. *Absolutt gevinst* innebærer en søken etter de beste resultatene uavhengig av andre stater gevinst. Så lenge den aktuelle staten har økning er det irrelevant om andre aktører også opplever en økning. *Relativ gevinst* derimot, er søken etter de beste resultatene sammenlignet med andre aktører, at andre ikke får relativt mer enn en selv i søken etter et gode (Rottem m.fl 2008:21; Viotti og Kauppi 2010:59). Her er det store skiller mellom perspektivene, hvor realistene ofte er opptatt av relativ gevinst mens liberalister og konstruktivister kan nøye seg med absolutt gevinst. Tett knyttet til disse prinsippene er spillteorien. Den har opphav i «rational-choice-teorien», som tar utgangspunkt i at aktører er rasjonelle og dermed prøver å maksimere gevinsten eller minimere tapet i de alle fleste situasjoner. Et *nullsumspill* er ofte omtalt som pessimistisk, hvor én aktør vinner på bekostning av den andre. Det optimistiske spillet er derimot *plusssumspill*, hvor tap eller gevinst går til begge. Selv om det ikke nødvendigvis må være lik gevinst eller tap, så er det mulig for begge å tjene på det (Viotti og Kauppi 2010:56). Med bakgrunn i at stater er rasjonelle aktører finnes *sikkerhetsdilemmaet*

som også står sentralt i internasjonale relasjoner. Det innebærer at dersom en stat ruster opp for å beskytte seg selv, vil de nærliggende statene føle seg truet, og dermed fremprovosere videre opprustning. Dette kan igjen føre til konflikt, eller et opprustningskappløp (Viotti og Kauppi 2010:56). Dette er hovedsakelig basert på at stater eksisterer i et «*selvhjelp system*»; hver enkelt stat opererer alene og har manglende tillitt til andre stater eller aktører i verdenssamfunnet.

Politikk, spesielt innen nasjonal og internasjonal sikkerhet, er også blitt definert og spesifisert i teoriene og blir ofte refererte til som «*high politics*», som er realismens hovedfokus. «*Low politics*» inkluderer områder som økonomi og sosiale forhold, og anses mindre viktig av realister, men gis betydelig større vekt av liberalister (Viotti og Kauppi 2010:43). Med disse generelle prinsippene og begrepene vil det nå være lettere å forklare og forstå de forskjellige teoriene innen internasjonal politikk, og senere den norske og russiske rollen knyttet til teorien.

2.2 Realisme

Realisme er den eldste og mest brukte teoretiske tradisjonen innen internasjonal politikk, og består av flere spesifikke teorier. Av den grunn introduseres underkapittelet med å presentere realismens røtter, før jeg går videre på de forskjellige underteoriene av realismen. Realismen har i flere årtusener vært en filosofi benyttet innen flere fagområder og er diskutert av utallige filosofer. Den ble derimot ikke sentral innen internasjonal politikk og internasjonale relasjoner før på midten av 1900-tallet. Teoriens røtter påstås å gå helt tilbake til antikken, og til Tukydid's verk om Peloponneserkrigen hvor blant annet den sterkeste rett til makt ytres gjennom en dialog mellom Athen og borgerne i Melos (Kalnes m.fl 2010:59). I filosofen Thomas Hobbes' verk, Leviathan fra 1651, skildres naturtilstanden som alles krig mot alle. Ved etableringen av statlig myndighet fjernes dette problemet, men i det anarkiske internasjonale samfunnet vil det fremdeles være tilstede. I forbindelse med militære studier er Niccolo Machiavelli (1469-1527) og senere Carl von Clausewitz (1780-1831) sentrale. Machiavellis hovedverk, Fyrsten, var blant annet en praktisk manual på hvordan oppnå, opprettholde og øke makten. Machiavelli er også blitt knyttet til frasen «*keep you friends close, and enemies closer*», til tross for at de fleste kildene knytter frasen originalt til den kinesiske filosofen Sun Tzu. Budskapet til frasen er å få kjennskap til hvor du har fienden din, og kjenne dens styrker og svakheter for å kunne forutse fiendens handlinger og aktiviteter, eller eventuelt bekjempe den (Giles 2009; Viotti og Kauppi 2010:47). Machiavelli la også

vekt på den statlige leders opptreden. Han argumenterte for at «*it is much safer to be feared than to be loved, if one must choose*». Argumentene har derimot vært gjenstand for mye kritikk i senere tid. Clausewitz hadde, i likhet med Machiavelli, fokus på nasjonal sikkerhet. Han er blant annet kjent for sitt sitat «*war is a continuation of political activity by other means*», og legger vekt på at militærmakt er et virkemiddel for å oppnå sine mål, ikke selve målet (Viotti og Kauppi 2010:51). Til tross for en del bastante filosofier er det disse filosofene som legger grunnlaget for realismens teori, enten de brukes direkte eller indirekte. Det er spesielt etter den kalde krigen at perspektivene har blitt noe mindre sentrale (Viotti og Kauppi 2010:47). Det har derimot oppstått to undergrupper av realismen, som bygger på mye av det samme grunnlaget, nemlig den klassiske realisme og Nyrealismen. Sistnevnte er også kjent som strukturrealismen. Disse vil jeg gå nærmere inn på under.

2.2.1 Klassisk realisme

Den klassiske realismen som oppsto rundt Den andre verdenskrig og brukes i internasjonal politikk, er ofte knyttet til blant annet teoretikerne Hans Morgenthau og E. H. Carr (Griffiths 2007:12). Den klassiske realismen ser på mennesket som egoistiske og maktsøkende individer. Dette synet overføres til statene, og disse realistene har dermed et grunnleggende pessimistisk og tilbakeholdent syn på internasjonale relasjoner (Griffiths 2007:11). Den baserer seg generelt på oppfatninger om at staten er den mest sentrale aktøren i internasjonal politikk, og at verden er anarkisk, uten overordnet myndighet i internasjonal politikk (Rottem m.fl 2008:24). Klassiske realister er ofte knyttet til systemteori, hvor verdenspolitikken og samhandling mellom stater blir sett på som et overordnet system, «det internasjonale systemet». Internasjonale organisasjoners funksjon blir dermed oppfattet som å utelukkende gjøre det medlemstatene bestemmer (Knudsen 2013; Viotti og Kauppi 2010:42). Stater blir i den klassiske realismen sett på som enhetlige rasjonelle aktører, og møter omverden som denne samlede enheten. Dominerende myndighet fører hovedsakelig én politikk på alle områder med sentral styring, og hvor utformingen av politikken er preget av maksimal vinning i forhold til målsetningen. Maksimal gevinst og minimering av tap er sentralt i et nullsumspill. Staters økte makt skjer i flere tilfeller på bekostning av andre stater, dette igjen er tett knyttet til relativ gevinst (Viotti og Kauppi 2010:42). Ifølge realistene er det nasjonal eller internasjonal sikkerhet som dominerer på den politiske agenda. Militær og militærrelaterte politiske problemer dominerer verdenspolitikken og «high politics» er, som nevnt, den klassiske realismens hovedfokus (Viotti og Kauppi 2010:43). Videre er

maktbegrepet definert som staters materielle kapabiliteter (eks. militært materiell) sett i forhold til andre stater. For å opprettholde sikkerhetspolitikken både søker og bruker stater makt, noe som er med på å skape staters handlingsrom. Dette er med på å danne maktbalanse mellom stater, et konsept spesielt nyrealismeteorikere vektlegger og som jeg vil komme tilbake til under. Stater bruker makten de har til å forfølge sine interesser, med sikte på å oppnå sine mål, noe som er med på å forme statenes politikk. De klassiske realistene mener det er dette som utgjør internasjonale relasjoner. Ifølge Morgenthau, er «*international politics, like all politics, a struggle for power. Whatever the ultimate aim of international politics, power is always the immediate aim or means to an end*» (Viotti og Kauppi 2010:43). I tillegg blir den internasjonale politikken av klassiske realister sett på som ond – «*bad things happen because the people making foreign policy are sometimes bad*» (Griffiths 2007:12).

2.2.2 Nyrealisme

Realismen ble revolusjonert rundt 1980, av teoretikeren Kenneth Waltz, som la grunnlaget for nyrealismen. Waltz prøver å gi en raffinert og strukturell beskrivelse av verdenspolitikken. Han kritiserer og ekskluderer den klassiske realismens bruk av det Hobbes omtalte som menneskets natur og det individuelle nivået for å forklare staters atferd. Nyrealister legger derimot vekt på det systemiske nivået; forklaringen av staters utfallsmønstre under samhandling med andre stater fremfor de individuelle staters fremtreden. I tillegg er det sentralt at staters atferd kan være et resultat av enten konkurransen som oppstår mellom stater, eller sosialisering som viser seg å gi de beste fordeler (Griffiths 2007:13). Sentralt i nyrealismen er det internasjonale systemets grunnleggende anarkiske struktur, uten lover eller overordnede myndigheter. Denne strukturen tvinger statene og deres ledere til å skaffe seg tilstrekkelig med makt og bli mest mulig selvhjulpne for å overleve, og for å forsvare egne interesser (Kalnes m.fl 2010:59-60). De ser på stater som enhetlige og rasjonelle aktører, og den konstante usikkerheten rundt deres skjebne bidrar til at de foretrekker relativ fremfor absolutt gevinst (Ratti 2006:83). Sentralt er også troen på at internasjonale institusjoner er formet og begrenset av de stater som danner og opprettholder dem, og at de har liten uavhengig påvirkning (Ratti 2006:83). I tillegg mener de at internasjonale institusjoner er dannet av stater for å oppnå og fremme egne interesser. Trusler er også viktige, spesielt i dannelse av allianser. Det er ikke avgjørende, men det er en viktig faktor. Dersom trusselen forsvinner, vil også alliansen kunne opphøre (Ratti 2006:83). Etter den kalde krigens slutt var

det flere nyrealister, blant annet Waltz, som hevdet at NATOs rolle ville bli svekket, og at NATOs dager var talte. Dette ble derimot ikke tilfellet (Ratti 2006:84).

Maktbalansesystemet står også sentralt i nyrealismen, hvor relativ fordeling av makt er å foretrekke for å hindre konflikter på tvers av landegrensene. Under den kalde krigen var det snakk om den bipolare verden, med stormaktene USA og Sovjetunionens maktkamp. Etter Sovjetunionens fall ble det et unipolart verdenssystem med USA som den eneste gjeldende stormakten. I dag går det imidlertid mot et mer «multipolart system», hvor det er flere stormakter som vokser frem, deriblant Kina, Brasil og India, inkludert Russland (Slaughter 2011:2). Waltz og John Mearsheimer, som henholdsvis representerer den defensive og offensive realismen, har derimot begge argumentert for at det bipolare systemet er mer stabilt enn det multipolare. Multipolaritet gir økt gjensidig avhengighet, og hegemoni er derfor usannsynlig, samtidig er ubalanserte multipolare systemer ekstra ustabile (Griffiths 2007:14 og 19).

Nyrealismen kan og deles mellom offensiv og defensiv realisme. En teoretiker bak den offensive realismen var John Mearsheimer. Den sentrale antakelsen er her at stater er proaktive; aktivt ute etter å øke sin makt og utnytte overtaket overfor andre stater. Ifølge han var strukturen på det internasjonale systemet det eneste fastsatte av staters politikk. Så lenge dette systemet oppfostrer konflikt og aggresjon, må stater som rasjonelle aktører opprettholde de offensive strategiene i deres søken etter sikkerhet (Ratti 2006:83). Sikkerhet, i Mearsheimers øyne, innebærer å oppnå så mye makt som mulig, sett i forhold til andre stater. Omfattende militærmakt i forhold til andre stater er et viktig virkemiddel for å opprettholde sikkerheten (Griffiths 2007:18). Med dette legges det vekt på at dersom stater blir mektigere, vil de prøve å påvirke og kontrollere deres nærområder ytterligere, til tross for at dette kan skape konflikter med andre stater.

Defensive realister mener i likhet med andre realister at det internasjonale systemet er anarkisk. Ifølge defensive realister, som Waltz selv, fokuserer stater hovedsakelig på å maksimere sikkerheten; ergo at overlevelse trumfer søken etter maktposisjonen (Wieclawski 2011:173). Stater synes dermed å opptre reaktivt ut fra frykt for andre stater, i tillegg til at de ønsker å redusere sin egen usikkerhet innenfor det anarkiske systemet (Kalnes m.fl 2010:60). Makt er et middel, fremfor et mål, og stater møter eksterne trusler med fredelige midler. De mener at dominans ikke er en formålstjenlig strategi for staters overlevelse i det internasjonale systemet, men at «passende mengde» makt er hensiktsmessig (Griffiths 2007:18). Både for mye og for lite makt er farlig (Kalnes m.fl 2010:60). Dette knyttes til sikkerhetsdilemmaet, som nevnt over. De mener derimot at det, sammen med det systemiske, også er nasjonale

faktorer som påvirker utbruddet av en eventuell konflikt. Defensive realister ser derfor på internasjonal politikk som tragedie – «*bad things happen because states are placed in difficult situations*» (Griffiths 2007:18).

Etter å ha presentert realismen som internasjonal politisk teori har jeg da en antakelse som jeg vil ta med videre som knytter teorien opp mot studiens problemstilling om norsk- russisk forsvarssamarbeid:

«Norsk-russisk forsvarssamarbeid er preget av at begge parter forfølger og fokuserer på egen sikkerhet og egne interesser, og samarbeidet opprettholdes så lenge begge anser å tjene på det. Dette gjør samarbeidet skjørt, og det kan lett hemmes.»

2.3 Liberalisme

Liberalismen blir sett på som realismens store teoretiske konkurrent. I likhet med realismen er det også her flere filosofer som danner grunnlaget for teorien. Liberalismen bygger på den politiske og økonomiske filosofien som har sitt opphav fra opplysningstidens tro på fornuften og samarbeid til fordel for fellesskapet. Blant filosofene var det blant annet Immanuel Kant (1724-1804) som la grunnsteinene for teorier som kobler «demokrati» og frihandel til internasjonal fred, noe jeg vil se nærmere på under (Kalnes m.fl 2010:61).

2.3.1 Klassisk liberalisme

Liberalismen benekter ikke det anarkiske internasjonale systemet, men mener at det kan modereres gjennom et felles normsystem og samarbeidsorganer. De avviser den klassiske realismens negative og egoistiske syn på menneskenaturen (Kalnes m.fl 2010:61). På lik linje med realistene mener liberalistene at materiell makt, enten det er militær eller økonomisk, er den viktigste kilden til innflytelse og autoritet i internasjonal politikk. Til tross for dette mener de også at det er flere kilder til å oppnå makt. Liberalismen knytter statenes preferanser til innenrikspolitikken med sine grupper og individer, ikke bare til eksterne faktorer. De inkluderer også «*low politics*» i sin studie av staters atferd. I liberalismen er stater dermed rasjonelle da de politisk gjenspeiler befolkningens preferanser, og statens preferanser reflekterer dermed søken etter internasjonalt samarbeid fremfor konflikt og aggresjon. I liberalismen er det også søken etter absolutt gevinst, sammen med pluss-sum spill, som dominerer, hvor en transaksjon er til fordel for alle involverte parter (Ratti 2006:86; Savigny og Marsden 2011). På bakgrunn av tiltroen til økonomisk integrasjon og samarbeid er

optimismen knyttet til internasjonale institusjoner høy, og institusjonene blir sett på som viktige bidragsyttere i internasjonal politikk. Dette er en egen gren av liberalismen, kalt liberal institusjonalisme som jeg vil se nærmere på under. Liberalismen er også ofte knyttet til den demokratiske fredsteorien som bygger på en tidligere teori utarbeidet av Kant. Kant mente at maktbalanse, i det som den gang var en republikansk stat, ville skape fred, og at likesinnede stater ikke ville gå til krig mot hverandre. I tillegg mente Kant at hvis beslutningen om maktbruk ble tatt av representanter av folket fremfor fyrsten, ville antallet konflikter bli redusert betraktelig. Dette har skapt grunnlaget for teorien om demokratisk fred, en teori om at demokratiske stater ikke vil gå til krig mot hverandre. Dette står i likhet med teorien om koblingen mellom frihandel og fred; at gjensidig økonomisk avhengighet vil gjøre krig ulønnsomt og kostbart, og dermed fremme fred (Kalnes m.fl 2010:61). Kants argument er omdiskutert, og det er flere teoretikere som har gitt alternative forklaringer på koblingen mellom demokrati og fred. Michael Doyle forklarer det blant annet med at liberale stater har høyere velstand, og derfor har mindre gevinst i å delta i en konflikt sammenlignet med mindre velstående autoritære stater. Andre forklaringer viser til at liberale stater har dannet vennskapelige relasjoner til hverandre, i tillegg til at de kan ha dannet andre økonomiske og politiske samarbeid, og gjennom dette reduserer sannsynligheten for konflikt (Smith m.fl 2011:104). Dette er en teori som er omdiskutert innen internasjonal politikk, men som har en sentral rolle i liberalismen.

Som i realismen skilles det også i liberalismen mellom defensiv og offensiv liberalisme. Defensiv liberalister fokuserer på multilateral⁹ bruk av hard og myk makt for å påvirke en motparts grunnleggende intensjoner, og med det fremme fred, mens offensive er mer villige til å maksimere unilateral¹⁰ bruk av makt for å påvirke intensjonene. I tillegg avhenger offensive liberalister av pasifiserende demokratisering, ergo en vilje til å betrakte bruk av makt for å nå dette målet. De mener løsningen er global demokratisering (Miller 2010:566). Den defensive liberalismen er derimot den mest utbredte, og er blant annet representert i institusjoner som FN. De ønsker å fremme fred gjennom institusjoner på en fredelig måte, ved hjelp av hovedsakelig myk makt. Hard makt vil eventuelt være i form av økonomiske insentiver og sanksjoner, men ikke ved bruk av fysisk makt. Et eksempel på den offensive tilnærmingen er demokratiseringen USA implementerte i Tyskland og Japan etter andre verdenskrig (Miller 2010:566). Her er de mer åpne for bruk av intervensjon, eller

⁹ Multilateralisme viser til at stater tar gjensidig hensyn til hverandres interesser i sin atferd (Kalnes m.fl 2010:21).

¹⁰ Unilateralisme viser til ensidig forfølgelse av egne interesser (Kalnes m.fl 2010:21).

internasjonalisering, hvor de fysisk intervenserer for å endre en stats regime. Målet er å skape demokrati, da de baserer seg på teorien om demokratisk fred (Miller 2010:575).

2.3.2 Nyliberal institusjonalisme

Liberalismen gikk gjennom en renessanse på 1970-tallet, med økt europeisk samarbeid og internasjonal handel. Endringene fortsatte etter den kalde krigens slutt, og nyliberalismen ble en teoretisk variant i søken etter å forstå endringene i samfunnet. Nyliberalistene har i likhet med nyrealistene gått fra bruken av menneskenaturen og individet som forklaringsnivå, til systemnivået (Kalnes m.fl 2010:62). Nyliberal institusjonalisme som en del av nyliberalismen, mener i likhet med nyrealister at det internasjonale samfunnet er et anarkisk system, men at det fremmer samarbeid fremfor mulige konflikter (Keohane 1993:270; Savigny og Marsden 2011:76). Hovedfokuset er at samhandling mellom stater kan omsettes til samarbeid i form av kollektive goder som fred og velstand, gitt de rette institusjonelle rammene (Kalnes m.fl 2010:62). I tillegg legger de mindre vekt på militæret for å måle en stats makt. Stater bør ifølge institusjonalistene gi opp noe av sin suverenitet til fordel for økonomisk vekst eller for å behandle regionale utfordringer gjennom samarbeid. Dette er blant annet hva som er blitt gjort innen EU. Stater kan være aktive i institusjoner til tross for egne interesser. Dermed kan stater ved hjelp av samarbeid med andre stater og ikke-statlige aktører nå sine mål og oppnå formålstjenlige utfall for alle involverte (Savigny og Marsden 2011:76). Institusjonalismen ser på institusjoner som aktører med større grad av uavhengighet på den internasjonale arena, samt til et verktøy for samarbeid (Savigny og Marsden 2011:77). Institusjoner blir sett på som egne internasjonale regimer hvor medlemslandene har konsensus rundt felles prinsipper, regler og lover og prosedyrer som er gjeldende for institusjonen (Ratti 2006:86). Institusjonalister argumentere for at rasjonelle aktører kan og vil gi slipp på kortsiktige gevinster for langsiktige fordeler. Det er også absolutt fremfor relativ gevinst som betyr mest, da alle stater involvert tjener på transaksjonene (Savigny og Marsden 2011:53). Ved å institusjonalisere prosesser som handel og andre internasjonale relasjoner, blir muligheten for juks og bruk av vold minimert. Samtidig bidrar internasjonale institusjoner og lover til å skape tillit mellom stater, og dermed fremme samarbeid (Savigny og Marsden 2011:53). Det er her internasjonale institusjoner som er i hovedfokus, ikke stater, og statene må bruke disse institusjonene som virkemidler for å oppnå sine interesser. Dermed bidrar det til både å oppnå egne mål, samtidig som det skaper samarbeid på tvers av landegrenser.

2.3.3 Liberal internasjonalisme

Et annet viktig konsept innen institusjonalisme, blant noen omtalt som liberal internasjonalisme, er transnasjonalismen og kompleks gjensidig avhengighet. Liberal internasjonalisme fokuserer på behovet for, og muligheten med samarbeid. I tillegg fokuseres det på den gjensidige avhengigheten mellom stater, spesielt med tanke på handel og økonomi (Savigny og Marsden 2011:77). Konseptet kompleks gjensidig avhengighet ble presenter av Keohane og Nye i 1977. De vektlegger grunnleggende endringer i det internasjonale systemet, blant annet innen økonomi. Gjennom økonomien har stater blitt så sammenvevd at også de ulike interessene deres blir mer sammenfallende (Kalnes m.fl 2010:62). Dette betyr, gitt koblinger mellom stater og ikke-statlige organisasjoner på den internasjonale arena, at når det skjer forandringer i en del av systemet så vil det trolig ha en påvirkning på andre deler av systemet, og spre seg. Med andre ord vil endringer for en stat ha påvirkning på andre stater (Savigny og Marsden 2011:77). Sammenveving gjør dermed hver enkel stat mer sårbar, og motivasjonen for samarbeid øker i håp om å opprettholde felles politisk kontroll.

Gjennomgangen over bidrar til kunnskap som er nødvendig for å danne antakelser rundt norsk-russisk forsvarssamarbeid. Sett i lys av liberalisme som teori har jeg følgende antakelse angående samarbeidet:

«Norge og Russland skaper gjennom samarbeid et tillitsforhold mellom partene som gjør det mulig å se og å arbeide for å fremme felles interesser, som ikke alltid samsvarer med kortsiktige egeninteresser. Dette skaper stabilitet mellom partene i tillegg til å gi spillovereffekt på andre samarbeidsområder, noe som forventes å være en norsk intensjon med samarbeidet.»

2.4 Konstruktivisme

Konstruktivismen som teoretisk perspektiv i internasjonal politikk ble først bruk av Nicholas Onuf i 1989. Før dette var konstruktivisme bare brukt i andre deler av samfunnsvitenskapen, som sosiologi. Den kalde krigens slutt ga grobunn for konstruktivismen, som i dag, stort sett, omtales som ett av hovedperspektivene innen internasjonal politikk. Konstruktivismen vokste frem som en kritikk av og respons til at nyrealismen og nyliberalismen ikke var i stand til å forutse den kalde krigens slutt. Den fremhever viktigheten av sosiale fenomen og det subjektive i alle menneskelige handlinger og relasjoner (Knudsen 2013; Parsons 2010:80). Konstruktivisme er en sosialteori, som fokuserer på oppfattelsen av forholdet mellom agent og struktur, fremfor å komme med spesifikke antakelser og hypoteser om verdensbildet, slik

som realismen og liberalismen gjør (Barnett 2011:154). Agent-struktur problemet ble presenter i internasjonal politikk av Alexander Wendt, en sentral teoretiker i konstruktivismen i 1987. Wendt mener at strukturer som internasjonale konstruksjoner bygger opp og utgjør statenes (agentenes) identitet og interesser, fremfor å begrense statene, og med det skaper grunnlag for stateres atferd. Samtidig endrer agenten strukturen gjennom interaksjon i forhold til agentens identitet og interesser. Sentralt her er forståelsen av at de internasjonale konstruksjonene kan defineres av ideer, normer og regler, ikke bare av materiell maktfordeling (Barnett 2011:152). Som Onuf forklarte det «*people make society and society makes people*» (Savigny og Marsden 2011:82-83). Jeg vil gå nærmere inn på agentene og strukturene under.

Konstruktivismen ser ulikt på perspektivet om den anarkiske verden og statene som hovedaktør, i forhold til det realismen og liberalismen gjør. Konstruktivismen forholder seg til den, dersom det er den dominerende oppfatningen. Dette er knyttet til Wendts berømte uttalelse «*Anarchy is what states make of it*». Han kritiserer Hobbes' «*alles krig mot alle*» og teorien om at ingen kan stole på i det internasjonale systemet, da Wendt mener at stater kan lære å stole på hverandre. Verdenspolitikkens mønster og organisering avhenger av aktørers oppfatninger og praksis, og kan derfor endres når som helst (Barnett 2011:156; Kalnes m.fl 2010:94).

2.4.1 Idealisme

Et grunnprinsipp innen konstruktivismen som er knyttet til aktørers oppfatninger og praksis er idealisme. Idealisme fokuserer på sosiale ideer og hvilken rolle de har i verdenspolitikken. Sosiale ideer påvirkes av kunnskap, symboler, språk og regler, og disse må forstås for å kunne forklare en stats handlinger (Barnett 2011:155). Aktørers identitet og interesser er knyttet til normer, verdier og tro, og formes blant annet av kultur og historie. I tillegg bidrar kunnskap i form av symboler, regler, konsept og kategorier til hvordan individer konstruerer og tolker verden rundt seg. Kunnskap er historisk og kulturelt konstruert over tid, og gir realiteten mening. Faktorer som kultur og kunnskap danner dermed et filter som aktører oppfatter verden gjennom. Dette er grunnlaget for konstruktivistenes argumenter om at stater har ulike interesser, noe som skiller dem fra blant annet realismen (Parsons 2010:80; Ratti 2006:90). Samtidig bidrar det til at aktører danner en egen realitet, og egne subjektive perspektiver på verdenssystemer, hendelser i verdenssamfunnet, og andre aktører. Wendt mener blant annet at stater og statsledere sitter på både «*fiendebilder*», «*vennebilder*» og bilder av stater som ikke

representerer en trussel, ikke nødvendigvis bare fiendebilder (Kalnes m.fl 2010:94). Bildene som aktørene danner seg av de andre aktørene kan ha påvirkning på de andre aktørene hvis de omsettes til handling. Dette kan være med på å bevare eller endre strukturen i det internasjonale systemet (Kalnes m.fl 2010:94).¹¹ Hvem som er representert under de forskjellige kategoriene vil derimot variere fra aktør til aktør. Dette viser at aktører kan ha forskjellige perspektiver på og forståelse av hverandre og verdenssystemet, og at disse kan endres ved for eksempel ulike hendelser internt eller eksternt. Aktørers interesser vil også kunne påvirke eller påvirkes, og dermed ha konsekvenser for oppfattelsen av verdenssystemet.

2.4.2 *Holisme*

Et annet grunnprinsipp i konstruktivismen er holisme. Holisme fokuserer på at interaksjon mellom autonome og innflytelsesrike aktører fremmer konstruksjon, reproduksjon og transformasjon av strukturer i verdenssamfunnet, og dermed påvirker det internasjonale systemet (Barnett 2011:155). Strukturene er i konstruktivismen sett på som mer enn bare verktøy for å fremme egen interesse. Her er de internasjonale institusjonene uttrykk for delte ideer, akseptert og lovfestet av aktører, noe som forsterker betydningen av verdiene og institusjonene. Forandringer i institusjoner skjer når menneskelige assosiasjoner produserer nye ideer og de blir institusjonalisert. Samtidig som aktører former internasjonale institusjoner, fører interaksjon mellom stater, gjennom internasjonale institusjoner og organisasjoner, til endring i staters identitet og interesser. Konstruktivistene omtaler dette som sosialiseringskonseptet. Endringer kan da skje på bakgrunn av sosial innflytelse, hvor stater adopterer en praksis som fungerer bra for andre, i håp om at den også vil fungere i den respektive staten. I tillegg kan endringer være et resultat av påvirkning fra andre aktører, med bakgrunn i en søken om bekreftelse i samfunnet, eller den kan skje ved en overbevisning om at endring er det beste for å oppnå egne interesser (Barnett 2011:161). Institusjoner er dermed med på å forme det politiske spillet, samt statenes politikk. Institusjonene kan også påvirke aktørers normer. Normer er hovedsakelig dannet av aktører, men kan også bli eksportert fra institusjoner til aktører som ikke har samme sett normer fra før. Dette er knyttet til det konstruktivistene omtaler som internasjonalisering av normer, hvor normer defineres som passende atferd, standardisert for aktører med en gitt identitet. Slike normer kan regulere hva

¹¹ Eksempel på dette er USAs fiendebilde etter 2001, som gjenspeiles i økende militærutgifter sammenlignet med resten av verden. (Kalnes m.fl 2010:94)

stater gjør, samtidig som det kan knyttes til staters identitet og hvordan de definerer seg selv og sine interesser (Barnett 2011:161). Institusjoner bidrar dermed til at globale normer også påvirker aktørenes interne mekanismer (Ratti 2006:91). Dette kan blant annet bety at demokratiske ideer og normer kan spres ved hjelp av internasjonale institusjoner. Det er viktig å legge merke til at også ikke-statlige organisasjoner kan bidra til disse prosessene (Slaughter 2011:5). Normer, andre fenomener og aktivitet i verdenspolitikken avhenger av hvordan de defineres, og da hvilken betydning de gis. Når en aktivitet eller et fenomen har fått en bestemt betydning vil dette kunne ha konsekvenser for folkets og aktørenes skjebne. Dette blir av konstruktivistene sett på som en form for makt, da definisjonen av et fenomen, kan ha makt til å forme fokuset og utfallet (Barnett 2011:157). Fenomeners definisjon avhenger av bruken av språk og retorikk, og kan påvirke internasjonale relasjoner og måten aktører forstår fenomenet, hverandre, eller deres intensjoner på (Savigny og Marsden 2011:104-06). Konstruktivismen diskuterer også viktigheten av idémakt, hvor ideologiske og kulturelle førings betydning blir vektlagt. Stater er blant annet opptatt av å handle i henhold til internasjonale standarder for ikke å miste ansikt. Det internasjonale samfunnet har dermed gjennom deres normer, makt til å endre staters handlemåter. Dette er former for makt som kommer i tillegg til de andre internasjonale politiske teoriers syn på makt, hvor makt er knyttet til materielle faktorer (Barnett 2011:157; Ratti 2006:90). Aktørers kultur, historie og kunnskap har stor påvirkning på hvilken betydning et fenomen ilegges, og betydningen kan derfor variere mellom aktørene. Dette vil da også ha påvirkning på hvordan aktørene ser og forstår sin egen rolle og egne interesser, andre aktørers rolle, og verdenssamfunnets rolle. I tillegg vil dette ha påvirkning på aktørers handlemåter, da handlingene bygger på disse aktørenes forståelse og betydning av fenomener (Parsons 2010).

Med bakgrunn i konstruktivismen og dens fokus på det subjektive og sosiale i internasjonale relasjoner har jeg følgende antakelse angående norsk-russisk forsvarssamarbeid:

«Samarbeidet avhenger av hvordan partene til enhver tid forstår hverandre, og hvordan de forstår sin egen rolle i samarbeidet. Ulike hendelser kan påvirke og endre denne forståelsen og dermed få betydning for hvordan samarbeidet utvikler seg. Fra norsk side er økt gjensidig forståelse uttrykt intensjon»

3 Metode

Med bakgrunn i problemstillingen og de overnevnte teoriene innen internasjonal politikk, vil jeg nå presentere hvilke samfunnsvitenskapelig metoder som har blitt benyttet for å hente inn data og informasjon om norsk-russisk forsvarssamarbeid. Valget av metoder vil bli begrunnet og drøftet, samtidig som jeg vil presentere og se nærmere på metodene. Videre vil jeg se på forskjellige personlige faktorer som kan være både til fordel og begrensninger for utfallet av forskningsopplegget. Deretter vil jeg se nærmere på metodenes reliabilitet og validitet.

Studien er definert som en kvalitativ casestudie hvor metodene som er benyttet er kvalitativt intervju og dokumentanalyse.

3.1 Kvalitativ casestudie

Hovedmålet med studien er å beskrive og gi en helhetsforståelse av forsvarssamarbeidet mellom Norge og Russland, hvor jeg går i dybden fremfor å generalisere. Jeg har derfor valgt en kvalitativ forskningsmetode fremfor en kvantitativ (Grønmo 2004:130). Ifølge Vivi Nilssen (2012:13) definerer Postholm (2010) kvalitativ forskning som det å utforske menneskelige prosesser i en virkelig situasjon. I tillegg omtales den som en prosess for å forstå, beskrive og noen ganger forklare sosiale fenomen.¹² Kvalitative studier åpner også for en mer fleksibel gjennomføring av forskningsopplegget, hvor endringer av opplegget kan inkluderes underveis i studien. Innen den kvalitative metoden finnes det flere tilnærminger til gjennomføring av forskningsopplegg. En av dem er *casestudie*, og vil være den tilnærmingen som benyttes i denne studien. Casestudie defineres av Grønmo (2004:414) som en «*detaljert og intensiv studie av en enkelt analyseenhet eller av noen få analyseenheter som sammenliknes*». En analyseenhet er den sosiale enheten som studien tar utgangspunkt i. Formålet med en casestudie er å få en helhetsforståelse av den ene enheten, hvor enheten betraktes som unik og vitenskapelig interessant i seg selv, uten å betraktes som en del av et større univers. Innenfor en slik kompleks enhet er det ofte ulike underenheter (Grønmo 2004:90-91). Analyseenheten er i denne studien forsvarssamarbeidet mellom Norge og Russland, mens underenhetene er meninger og handlinger tilknyttet forsvarssamarbeidet. Underenhetene er her sammenfallende med undersøkelsesenheter; enhetene som blir direkte undersøkt for å kunne studere analyseenheten (Grønmo 2004:83). Meninger defineres som ytringer fra ulike aktører, hvor det er innholdselementet i ytringene som utgjør

¹² Den tar utgangspunkt i induktiv analyse, som trekker slutninger fra det spesielle til det generelle, fremfor det generelle til det spesielle (Tranøy 14.02.2009).

undersøkelsesenheterne. Handlinger defineres som aktiviteter som utføres av ulike aktører, samt aktiviteter som bygger på samhandling mellom flere aktører (Grønmo 2004:79-80). I denne sammenheng blir dette for eksempel møter, besøk og øvelser. Disse enhetene vil jeg komme tilbake til senere i underkapittelet. Da det er begrensning på tid og kapasitet har jeg begrenset studien til et utvalg enheter, også kjent som en utvalgsundersøkelse. Ved hjelp av de valgte enhetene og informasjonen jeg tilegner meg fra dem, er det mulig å vurdere at dette er gyldig også generelt for universet (Grønmo 2004:83).

Fordeler med bruk av casestudie er evnen til å basere seg på et bredt datagrunnlag, hvor ulike former for kildemateriale kan kombineres. Dette skaper fleksibilitet samtidig som det åpner for muligheten til å få tilgang til mest mulig data. En casestudie er derfor velegnet til å belyse komplekse samfunnsmessige fenomener (Dalheim 2009:41). Forsvarssamarbeidet mellom Norge og Russland er et komplekst sosialt fenomen, med flere involverte meninger og handlinger. Med et spesifikt fokus på dette samarbeidet gjennom casestudie er det dermed mulig å studere samarbeidet nøyere og belyse dimensjonene innen samarbeidet på en mer utfyllende måte. Vanlig kritikk mot casestudie er at den, sammenlignet med andre metoder, er for fleksibel, er tidkrevende og gir manglende mulighet til statistisk generalisering. Dette gjør den mindre pålitelig (Yin 2003). Til tross for denne kritikken kan studien gjennomføres på en god måte med visse forhåndsregler. Det er viktig å være nøye med å kjenne til egne begrensninger, avgrense problemstillingen og dermed datagrunnlaget. I tillegg er det fordelaktig å fokusere på å øke forståelse av fenomenet fremfor å generalisere frekvenser, slik som ville vært tilfelle i statistisk generalisering (Dalheim 2009:41). Jeg har derfor vurdert at det ikke er behov for, eller interessant å generalisere i dette tilfellet, da jeg ikke har som mål å trekke de samme slutningene om eventuelle lignende forhold.

I denne casestudien har jeg valgt å basere datagrunnlaget på kvalitative intervjuer og kvalitativ dokumentanalyse. Både intervjuene og dokumentanalysen vil kunne bidra til å identifisere og analysere meningene og handlingene knyttet til forsvarssamarbeidet. Jeg vil dermed kunne belyse forsvarssamarbeidets utvikling på best mulig måte, bedre enn hva jeg kunne ha gjort med bare bruk av én metode. Da det er lite direkte informasjon på området fra før, ville ikke dokumentanalyse være utfyllende for analysen. Suppleres den derimot med intervju av sentrale aktører, kan resultatene av datagrunnlaget ses opp mot hverandre og dermed utfylle hverandre. Intervjuer alene kunne blitt preget av subjektivitet, og det er derfor hensiktsmessig å kombinere de med dokumentanalyse for å få med flere innfallsvinkler.

3.2 Intervju

Kvalitativt intervju, i dette tilfellet et uformelt intervju, er et intervju av en aktør i forbindelse med et forskningsopplegg, hvor strukturen på intervjuet er relativt løs (Grønmo 2004:159; Ryen 2002:15). Jeg har gjennomført intervju på aktører innen den politiske og militære ledelsen i Norge, samt forskere som har hatt en viss tilknytning til det norsk-russiske forsvarssamarbeidet i perioden mellom 2008 og frem til 2014.¹³ Under vil jeg utdype metoden for gjennomføringen av intervjuene og drøfte metoden med tanke på pålitelighet knyttet til den senere analysen.

3.2.1 Utvalg av respondenter

En viktig del av det å gjennomføre kvalitative intervju er å velge ut respondenter. Respondentenes bidrag må på en eller annen måte kunne knyttes opp mot problemstillingen. I mitt tilfelle måtte de ha god kjennskap til det norsk-russiske forsvarssamarbeidet. Et representativt utvalg er avgjørende for resultatene som oppnås under innhenting. For å få best mulig datagrunnlag for analysen og for å kunne besvare problemstillingen, er derfor et godt utvalg grunnleggende. Utvelgelsen av respondenter i utvalgsundersøkelsen kan gjøres på flere måter. Jeg har valgt teoretisk generalisering som en del av strategisk utvalg, hvor jeg legger vekt på systemisk vurdering av hvilke enheter som ut fra teoretiske og analytiske formål er mest relevante og mest interessante (Grønmo 2004:98). Gjennom min tilknytning til Forsvaret var jeg kjent med flere av de som jobber med det aktuelle området. De jeg ikke kjente til fant jeg blant annet ved hjelp av snøballutvelging. Snøballutvelging karakteriseres som at utvalget kommer til gjennom interaksjon med respondenter som henviser til andre mulig interessante respondenter av (Grønmo 2004:102). Gjennom epostutveksling med noen av respondentene, ble jeg blant annet anbefalt å kontakte andre som også hadde kunnskap på området. Det viste seg fort at det var den politisk og militære ledelsen, samt noen forskere som var de meste aktuelle respondentene. Selv om disse metodene for utvalg kan fremstå som dekkende er de ikke uproblematisk, da de lett påvirkes av meg som student. Som nevnt har jeg blant annet benyttet mine kanaler internt i Forsvaret for å komme i kontakt med respondenter. Respondentene kan dermed bli farget av min stilling i Forsvaret fremfor min rolle som student, samtidig som dette kan være avgjørende for om de ønsker å delta eller ikke.

¹³ Intervjuene er holdt i henhold til retningslinjer fra Norsk Samfunnsvitenskapelig datatjeneste, og respondentene ble informert både skriftlig med informasjonsskriv og muntlig i forkant av intervjuet. Samtlige respondenter ga skriftlig samtykke til bruk av intervjuet i oppgaven.

Jeg har derimot vært bevisst på min rolle i denne sammenheng, og hver situasjon er vurdert i etterkant av intervjuet. Ved bruk av strategisk utvalg og snøballutvelging kan også utvalget bli for lite eller for stort, da det er jeg som student som avgjør hvor grensen går. Er det for lite kan det bli for lite informasjon til å gi analysen dybde, mens hvis det er for stort kan det gå ut over kapasiteten til å analysere all informasjonen og analysen kan derfor bli mer overfladisk. Samtidig kan jeg ha utelatt viktige aktører med viktig informasjon på temaet. Dette kan være grunnet manglende kapasitet til å hente informasjon fra denne aktøren, eller at jeg ikke har kjennskap til aktøren, og da heller ikke har oppnådd kontakt. Temaets sensitivitet har også vist seg å påvirke utvalget. På grunn av aktørenes stillinger, er det ikke alle som har mulighet til å uttale seg om temaet, spesielt ikke da oppgaven er ugradert og skal offentliggjøres. Dette kan være like mye på grunn av informasjonen som inkluderes i studien, som det faktum at jeg som student ikke skal kjenne til denne informasjonen knyttet til denne personen. Her kan ugraderte militære studier være svært krevende. Dette kommer jeg tilbake til under.

Deltakelse i studien er frivillig, og ikke alle har mulighet, ønske om eller tid til å delta. Dette er noe jeg må respektere, samtidig som jeg må ha det i bakhodet under analysen, da informasjonen jeg har fått tilgang til kan være mangelfull. Tid viser seg også å være en begrensning knyttet til intervjuene. Respondentene er travle personer som ofte har en fullpakket timeplan langt frem i tid. Det er derfor krevende å finne et tidspunkt som er passende for både meg og respondentene. Dette har også bidratt til at noen respondenter måtte melde avbud. I tillegg kan tiden til rådighet under intervjuene variere fra respondent til respondent. Utvalget er som nevnt valgt på bakgrunn av relevans og interesse, og til tross for alle utfordringer og begrensninger oppfatter jeg det endelige utvalget som dekkende overfor opplegget. Det endelige utvalget er på totalt seks respondenter fordelt på to kategorier, hvor tre er fra den militærpolitiske ledelse, og tre er representanter fra forskningsmiljøet. Det er totalt to kvinnelige respondenter og fire mannlige. Jeg vil ikke koble respondentene til den videre drøftingen da dette strider mot retningslinjene gitt av NSD. Med bakgrunn i antallet respondenter og faren for å avsløre deres identitet vil jeg heller ikke koble respondentenes uttalelser eller beskrivelser til deres tilhørighet i kategoriene. Samtlige respondenter er dermed anonymisert og kan ikke identifiseres i studien. Respondentene har vært positivt innstilte til studien, og satt av rikelig med tid for å delta i studien. De har fremstått som kunnskapsrike, og de har delt mye informasjon og erfaringer på tematikken, og på hvordan forsvarssamarbeidet forankres i systemet.

3.2.2 Intervjusituasjonen

Videre er intervjusituasjonen viktig for utfallet av innhenting av informasjon (Grønmo 2004:163). Måten intervjuet gjennomføres på kan blant annet påvirke hvilke svar respondenten gir, og hvor utfyllende svar som gis. Jeg har gjort et forsøk på å legge til rette for best mulig intervjusituasjon for respondentene, i håp om å skape et godt grunnlag for best mulig informasjonstilgang. Samtlige intervju har blitt holdt i respondentens komfortable miljø, på respondentens kontor. Respondentene føler seg gjerne mer komfortabel når de er på hjemmebane og dette kan bidra til at de åpner seg og deler mer. Andre fordeler er at de sparer tid med å unngå reising og ekstra tidsbruk. Respondentene er til daglig travelt opptatt med sine oppgaver og jeg ønsket derfor å gjøre det lettest mulig for respondenten å delta. Jeg har oppfordret til ro rundt respondenten slik at han eller hun kunne fokusere på intervjuet uten å bli distraheret. Intervjuene har hatt en varighet på mellom 45 minutter og 1 time.

Tidsavgrensningen på intervjuene er til fordel både for meg som intervjuer og de som respondenter. For dem kan hver time på jobben være dyrbar, og det kan kreve mye av dem å sette av en time til et intervju. Et lengre intervju kan være vanskeligere å få til, og intervjuet kan bli preget av stress. I tillegg til tidsklemma kan det også være slitsomt å holde konsentrasjonen lengre enn en time av gangen, og respondenten kan miste fokus, det samme gjelder intervjuer. Tidspunkt på dagen kan også påvirke respondenten. Jeg har derimot ikke kunnet styre respondentenes tidsønsker. Å holde et intervju sent på dagen, eventuelt rundt lunsjtider, kan for eksempel være veldig annerledes enn å holde et tidlig på dagen.

Respondentene blir slitne og sultne på slutten av arbeidsdagen og fokuset kan dermed variere, og viktig informasjon kan utelates. Samtlige faktorer kan påvirke resultatet av intervjuet, og er noe jeg må være bevisst på under analysen av intervjuene.

Selve intervjuet ble ledet av meg som student, hvor jeg støttet meg på en løst forhåndsprodusert intervjuguide (Se Vedlegg 1). En intervjuguide defineres som en *«beskrivelse i korte trekk av hvordan et uformelt intervju skal gjennomføres, med hovedvekt på hvilke temaer som skal tas opp med respondenten»* (Grønmo 2004:418). En intervjuguide er sett på som et godt hjelpemiddel. Ved bruk av hovedtema og undertema i form av stikkord bidrar den til å gi intervjuet en jevn flyt og en mer naturlig dialog enn det ville ha gjort om intervjuguiden hadde fast struktur og forhåndsbestemte spørsmål. I forhold til problemstillingen og oppgavens tema kunne bruken av en fast struktur blitt ukomfortabelt for respondentene og gitt intervjuet en følelse av et avhør eller en utspørring fremfor et intervju. Den løse guiden åpner for at respondenten tar ordet og har muligheten til å utdype på de forskjellige temaene, samtidig som den kan hindre at intervjuet sporer av fra hovedtemaet.

Hovedtemaene i min intervjuguide tar utgangspunkt i de teoretiske perspektivene realisme, liberalisme og konstruktivisme som jeg presenterte i teorikapittelet. Denne inndelingen forenkler prosessen med å kunne gi relevante svar på de spørsmålene og antakelsene som jeg hadde i forkant av intervjuet. Videre er intervjuguiden også et bra verktøy å forholde seg til i etterkant av intervjuet når det skal transkriberes, spesielt siden jeg ikke har tatt opp intervjuene, noe jeg vil diskutere videre under. Da har jeg tema som notatene mine knyttes til, og det blir lettere å huske nøyaktig hva som ble diskutert.

Ulemper med en løs intervjuguide er at spørsmålsformuleringen skjer på stedet. Med bakgrunn i de få intervjuene som jeg har holdt før, kan formuleringen til tider bli nølende, ledende, eller forårsake misforståelser. Formuleringene kan bli mindre presise, og «ja» og «nei» spørsmål kan forekomme fremfor mer åpne spørsmål som foretrekkes. I slike situasjoner er det mulighet for å legge til «hvordan» hvis «ja» eller «hvorfor ikke» hvis nei. Da åpner det for at respondenten utdyper rundt temaet. Slike mindre presise formuleringer kan også være med på å forme svarene til respondenten, og respondenten sier noe som han eller hun egentlig ikke ville ha sagt, og er dermed med på å påvirke den informasjonen som blir innhentet. Med gjennomføring av flere intervjuer er det en forbedring i intervjuteknikken fra min side, men dette vil også være viktig å ta i betraktning når intervjuene skal analyseres (Grønmo 2004:167).

Jeg har ikke benyttet noen form for opptaksverktøy under intervjuene. Dette har selvfølgelig sine positive og negative sider, men med bakgrunn i temaets sensitivitet, har jeg ikke ønsket å ta opp samtalene. I tillegg kan bruk av opptaksverktøy gjøre respondenten ukomfortabel, noe som fører til at de ikke åpner seg og dermed utelater viktig informasjon. Jeg har derimot tatt grundige notater, som er blitt transkribert kort tid etter intervjuets slutt, når det fremdeles har vært friskt i minne. Det kan ikke utelukkes at jeg har gått glipp av informasjon fra respondentene, men til fordel for dette har jeg kanskje fått mer informasjon enn det som respondenten antakelig ville ha delt dersom samtalen ble tatt opp. Der jeg i etterkant har funnet ut at jeg er i tvil om hva som ble diskutert har jeg i de fleste tilfeller hatt muligheten til å spørre respondenten selv, og eventuelt komme med oppfølgingsspørsmål i senere tid. Dette er med på å underbygge intervjuet for å påse at min tolkning er tilnærmet lik som respondentens. Viktig å påpeke er at det respondenten sier tolkes av meg som intervjuer, og dette kan i seg selv være en begrensning til bruken av informasjonen i analysen. Det er derfor også viktig å ta hensyn til kommunikasjonsfiltrene som oppstår ved samhandling mellom mennesker.

Andre begrensninger på intervjuene er blant annet temaets art og problemstillingen. Innen forsvarsrelasjoner og forsvarsrelaterte tema er det mye som foregår på et gradert nivå. Dette er informasjon som kan påvirke rikets sikkerhet om det blir offentliggjort. Slik informasjon er derfor ikke tilgjengelig for offentligheten. Det er derfor mye informasjon rundt temaet som jeg ikke får tilgang til, og ikke kan benytte i en studentoppgave. Dette er også noe respondenten må forholde seg til, og på steder der de er usikre på om det er gradert eller ikke, er det sannsynlig å anta at det utelates for å unngå at feil informasjon kommer ut. Informasjonen som er blitt innhentet gjennom intervjuene kan derfor være mangelfull, men jeg oppfatter det som relativt utfyllende i forhold til det som allerede er tilgjengelig og ugradert.

Dagens situasjon med det kjølige forholdet som har oppstått mellom Russland og de vestlige statene skaper også begrensninger for intervjuene. Samtlige intervjuer er holdt etter at situasjonen tilspisset seg, og det er naturlig at respondentene påvirkes av situasjonen og det «ikke-eksisterende» samarbeidet med Russland. Det er blant annet mulig at respondentene har lettere for å kritisere russerne enn det de ville ha gjort for ett års tid siden, når de fremdeles opprettholdt en god relasjon til Russland. I tillegg er det mulig at NATO blir sett på som mer relevant, og at det derfor snakkes mer positivt rundt de alliertes rolle. Det er tydelig at den internasjonale situasjonen på studiens tidspunkt påvirker respondentene, men ved hjelp av de riktige spørsmålene er det gjort et forsøk på å fokusere intervjuene rundt det som har skjedd i forkant av 2014-situasjonen. Dagens situasjon kan derimot ikke ekskluderes.

3.3 Dokumentanalyse

Dokumentanalyse, også omtalt som kvalitativ innholdsanalyse defineres som «*systematisk gjennomgang av dokumenter med sikte på kategorisering av innholdet og registrering av data som er relevant for problemstillingen i den aktuelle studien*» (Grønmo 2004:187). Innholdet i dokumentene må analyseres før det kan brukes til å gi svar på problemstillingen. En del av analysen innebærer å kvalitetskontrollere dokumentene gjennom kildekritikk, kildens kvalitet, autentisitet, troverdighet, representativitet, betydning og etikk. Når denne kvalitetskontrollen er gjort, er hovedfokuset av analysen på dokumentets meninger, betydninger og sammensetningen av ord i de konkrete sammenhengene. Dokumentmaterialet kategoriseres for å kunne benyttes i analysen og opp mot problemstillingen (Duedahl og Jacobsen 2010:78-80). Kvalitativ innholdsanalyse er et fleksibelt opplegg, hvor datainnsamling og analyse skjer samtidig, i tillegg til at utvelgning av nye tekster også kan skje samtidig (Grønmo 2004:201).

Under vil jeg presentere utvalget av dokumenter og min bruk av metoden, for videre å drøfte dens pålitelighet i forhold til den kommende analysen.

3.3.1 Utvalg av dokumenter

Til å begynne med var dokumentene med på å forme og spesifisere problemstillingen. Etter hvert som problemstillingen ble mer avgrenset ble fokuset snudd, og problemstilling dannet grunnlaget for relevant data og dermed utvalget av dokumenter. Deretter var det avgjørende å finne ut hvilke tekster som skulle være del av innholdsanalysen. Mitt utvalg var avhengig av offentlige dokumenter og med bakgrunn i den manglende litteraturen på temaet ble det vesentlig å studere nærmere hva Stortinget og regjeringen belyste rundt temaet om norsk-russisk forsvarssamarbeid. Dokumentanalysen i denne studien tar utgangspunkt i undersøkelsesenes meninger, og er representert av Det norske stortingets meninger om forsvarssamarbeidet med Russland. Gjennom dokumentanalyse av Stortinget og regjeringens dokumenter er det mulig å se på utviklingen, fra 2008 og frem til 2014, og da også mulige intensjoner for utviklingen. Hovedenhetene er proposisjoner og meldinger til Stortinget innen problemsstillingens tidsperiode. Ifølge regjeringens offisielle hjemmeside er en proposisjon til Stortinget et dokument som regjeringen legger fram for Stortinget, og brukes når regjeringen foreslår at Stortinget treffer vedtak. En Melding til Stortinget er et dokument som regjeringen legger fram for Stortinget og brukes når regjeringen vil presentere saker for Stortinget uten at de er knyttet til forslag til vedtak. De danner derimot ofte grunnlag for en senere proposisjon (Regjeringen 17.01.2014). Dokumentene som er benyttet i analysen knyttet til denne studien er hovedsakelig utarbeidet av Forsvarsdepartementet i de årlige statsbudsjettene, Prop. 1 S tidligere St.prop 1, mer spesifikt Del 1, kapittel 2 som omhandler norsk sikkerhetspolitikk. I tillegg er Forsvarets årsrapport fra 2011 til 2013 benyttet for å se på utviklingen, deriblant øvelser. Andre enheter som er inkludert og danner datagrunnlaget er dokumenter som rapporter, taler, medieutklipp og artikler. Disse er derimot brukt hovedsakelig for utfyllende informasjon, ikke direkte i dokumentanalysen. Samtlige av dokumentene er offentlig utgitt og flere av dem ligger tilgjengelig for nedlastning og lesing på regjeringens og Stortingets hjemmesider.

Valg av dokumenter påvirkes av personlig kunnskap om innhenting av informasjon fra nettet og andre åpne kilder. Dette påvirker igjen hvilke dokumenter som er mulig å få tak i. Samtidig kan både utvelgingen og tolkningen av dokumentene bli påvirket av meg og mine perspektiver. Jeg har ut i fra problemstillingen dannet et perspektiv på hvilke tekster, tema og

kategorier jeg ønsker å finne informasjon om. Dette kan føre til at viktige tekster overses eller utelukkes. Jeg ser ikke bort fra at noen tekster er oversett eller utelukket for tidlig, noe jeg er klar over under gjennomføringen av studien. Dette kan derimot begrenses ved å gå tilbake for å gjøre nye søk underveis i studien. Til slutt vil dette kunne påvirke hvilken informasjon jeg sitter igjen med for å analysere. Gjennom personlige kanaler og bruk av god tid til å finne kilder anser jeg det derimot som sannsynlig at mye av informasjonen direkte tilknyttet forsvarssamarbeidet er inkludert.

3.3.2 Gjennomføring av dokumentanalysen

Utgangspunktet for dokumentanalysen var i første omgang hele Del 1 av de årlige Prop. 1 S/St.prop 1 mellom 2008 og 2014. Etter å ha gått gjennom disse en gang viste det seg derimot at det hovedsakelig var kapittel 2 med fokus på sikkerhetspolitikk som var av størst interesse knyttet til problemstillingen. De inkluderte egne avsnitt som omhandlet Russland og nordområdene. Jeg valgte derfor å begrense dokumentanalysen til kapittel 2. Proposisjonene nevnte lite om den spesifikke øvelsesaktiviteten mellom Norge og Russland, og jeg valgte dermed å inkludere deler av Forsvarets årsrapporter i analysen, spesielt i forhold til omtalen om øvelse Pomor. Under analysen kategoriserte jeg innholdet ved hjelp av temainndelingen i intervjuguiden fordelt på de teoretiske perspektivene. Samtidig identifiserte jeg meninger og handlinger tilknyttet forsvarssamarbeidet og problemstillingen. Ved å se på kapitlet om sikkerhetspolitikk i de årlige statsbudsjettene var det mulig å se endringer i ordlyd og endringer i holdning til Russland og andre sikkerhetspolitiske forhold, noe som bidro til å identifisere utvikling av forsvarssamarbeidet.

Et dokument blir alltid utarbeidet med et formål og er aldri nøytralt. Det vektlegger det tema som ønskes fremhevd, mens annen tematikk legges i skyggen av dette. Det kan bidra til flere begrensninger tilknyttet dokumentanalysen. Begrensninger på tolkningen kan være kildekritisk forståelse. I dette tilfellet, når det hovedsakelig er dokumenter som er publisert av regjeringen er det lite sannsynlig at tekstene mangler autentisitet og troverdighet. Jeg har også kunnet sammenligne dem for å utelukke dette. Det er derimot viktig å vurdere konteksten som er knyttet til dokumentene (Grønmo 2004:192). Dette er noe som ofte feiltolkes innen dokumentanalyse. Da det er dokumenter som ble utarbeidet for flere år siden er det mulig at noen er utarbeidet i spesiell tilknytning til et pågående tema. Dette kan være med på å forme hvordan dokumentet fremstår. I tillegg må det tas hensyn til at dokumentene som jeg har studert er skrevet av politikere med mål om å overbevise Stortinget. Det er derfor sannsynlig

at innholdet er politisk ladd og påvirket av regjeringspartiene på tidspunktet for utformingen. I tillegg er det vesentlig å tenke på at dette er proposisjoner, og at det ikke nødvendigvis er blitt omgjort til vedtak i Stortinget, men heller som et forslag. Fokuset må derfor også ligge på å kunne skille ut det som er forslag og det som beskrives som forankring for forslagene. Det er gjerne det som underbygger forslagene som er den aktuelle situasjonen. Andre begrensinger av dokumentanalysen knyttet til denne studien er at hovedfokuset ligger på tekster utarbeidet av regjeringen. Dette kan som nevnt bidra til å se på endringer i holdninger og til det aktuelle forsvarssamarbeidet, men samtidig kan dette bli noe ensformig. Dette ble revurdert i løpet av studien. Jeg besluttet til slutt at det med tanke på den manglende litteraturen på området, var de overnevnte dokumentene som var de mest dekkende for å underbygge analysen i forhold til problemstillingen. Andre tekster og dokumenter er som nevnt også studert, men ikke analysert i dybden. Disse er dermed med på å kunne underbygge de dokumentene som er analysert.

3.4 Vurdering av datagrunnlaget

Datamaterialet i et forskningsopplegg må nøye vurderes. Det er vesentlig at datamaterialets bakgrunn holder en kvalitet som muliggjør for gode analytiske slutninger og konklusjoner. Dersom dette ikke er tilfellet må datamaterialet eller hele studien revurderes. For å måle kvaliteten på datamaterialet brukes reliabilitet og validitet som blir diskutert under (Grønmo 2004:220).

3.4.1 Reliabilitet

«Reliabiliteten refererer til datamaterialets pålitelighet. Reliabiliteten er høy hvis undersøkelsesopplegget og datainnsamlingen gir pålitelige data» (Grønmo 2004:220).

Reliabiliteten er høy dersom det samme forskningsopplegget kan gjennomføres av andre på samme måte og da oppnå de samme resultatene som jeg gjør under denne studien. Dette kan derimot være vanskelig i et kvalitativt og fleksibelt forskningsopplegg og hvor det studeres sosiale fenomen som er i endring (Grønmo 2004:220). I dette tilfellet mener jeg at det vil være mulig å kunne gjennomføre studien på nytt med god suksess. Studien er avgrenset i tid, og endringer i fenomenet vil ikke ha en avgjørende påvirkning på en ny studie. I tillegg er dokumentanalysen og den utfyllende litteraturlisten som ligger vedlagt, samt den utfyllende intervjuguiden, gode hjelpemidler for å oppnå et nokså likt resultat. Intervjuene kan derimot

varierte, da situasjonen i det norsk-russiske forsvarssamarbeidet er i endring, og uttalelsene til respondentene kan endres i forhold til situasjonen. Det er hovedsakelig respondentenes tolkning og forståelse av hendelsene som kan variere eller endres. Respondentene anonymiseres, og det er derfor ikke tilgang til det samme utvalget. Ut i fra den informasjonen jeg hentet inn gjennom intervjuene er derimot de fleste tolkningene sammenfallende. Gitt at situasjonen er tilnærmet lik, er det sannsynlig at resultatet vil bli relativt likt uavhengig av hvem i den politiske og militære ledelse, med tilknytning til den russiske relasjonen, som intervjuer. utfordringen kan være forskere da de ofte har forskjellige perspektiv på forholdet, og det kan være mer personavhengig.

3.4.2 Validitet

«Validitet dreier seg om datamaterialets gyldighet for de problemstillingene som skal belyses. Validiteten er høy hvis undersøkelsesopplegget og datainnsamlingen resulterer i data som er relevant for problemstillingen» (Grønmo 2004:221). Validiteten er knyttet til hvordan forskningsopplegget er utformet, med bakgrunn i utvelgelsen av enheter og informasjonstyper. Dersom datainnsamlingen er utført på en dårlig måte og ikke direkte knyttet til problemstillingen er validiteten lav. Reliabilitet og validitet utfyller hverandre, høy reliabilitet er en forutsetning for høy validitet. Datamaterialet må være pålitelig for å være gyldig for problemstillingen (Grønmo 2004:221).

I denne studien avhenger validiteten blant annet av min kompetanse og erfaring med innsamling av data. Jeg har som nevnt ikke holdt lignende intervju før denne studien. Dette er med på å forme resultatet av intervjuene. Jeg har derimot hatt en stødig intervjuguide å forholde meg til, som også har blitt gjennomgått av en erfaren og faglig dyktig veileder. Muligheten for oppfølgingsspørsmål eller oppklaringer i etterkant av intervjuet, underbygger gyldigheten av intervjueneresultatet. I forhold til dokumentanalysen er dette noe jeg har mer erfaring med, både fra tidligere studier og fra jobbsammenheng. Dette bidrar til å kunne gi meg et tyngre grunnlag for innsamlingen. Til enhver tid har jeg hatt muligheten til å få støtte og veiledning av veileder ved Universitetet i Tromsø. Da han har god kompetanse på forskningsopplegg bidrar dette til å kunne avgjøre om datamaterialet er tett knyttet til problemstillingen. I tillegg har jeg tilgang til høyt utdannet personell i jobbsammenheng. Disse har også støttet meg under prosessen, og påpekt mangler med datainnsamlingen og dens tilknytning til problemstillingen. Med bakgrunnen i oppleggets oppbygging og prosess mener jeg derfor at denne studien kan ses på med relativ høy validitet.

4 Empiri og drøfting

Etter å ha redegjort for teori og metode vil jeg i dette kapitlet presentere empirien og funnene som har blitt ervervet gjennom intervjuene og dokumentanalysen. I samme kapittel vil jeg også analysere empirien, med utgangspunkt i problemstillingen og ved hjelp av de aktuelle teoriene: realisme, liberalisme og konstruktivisme. For å presentere funnene vil jeg først diskutere det konkrete samarbeidet med tanke på felles øvelser, møter og besøk. Videre vil presentasjonen av funnene ta utgangspunkt i intervjuguiden som ble brukt under intervjuene (Vedlegg 1). Bruk av intervjuguiden muliggjør for sammenligning av svarene respondentene har gitt, i tillegg til å bidra til å presentere funnene knyttet til antakelsene fra hver av de respektive teoriene i teorikapitlet. Videre vil jeg kort inkludere et avsnitt om NATOs rolle i samarbeidet, før jeg avslutter kapitlet med en samlet oppsummering og drøfting knyttet til antakelsene.

Problemstillingen er som følger:

Hvordan utviklet forsvarssamarbeidet seg mellom Norge som NATO-medlem og Russland i perioden 2008 og frem til sommeren 2014? Hvilke var de norske intensjonene?

Antakelsene som ligger til grunn er som følger:

I lys av realismens perspektiv: «Norsk-russisk forsvarssamarbeid er preget av at begge parter forfølger og fokuserer på egen sikkerhet og egne interesser, og samarbeidet opprettholdes så lenge begge anser å tjene på det. Dette gjør samarbeidet skjørt, og det kan lett hemmes.»

I lys av liberalismens perspektiv: «Norge og Russland skaper gjennom samarbeid et tillitsforhold mellom partene som gjør det mulig å se og å arbeide for å fremme felles interesser, som ikke alltid samsvarer med kortsiktige egeninteresser. Dette skaper stabilitet mellom partene i tillegg til å gi spillover-effekt på andre samarbeidsområder, noe som forventes å være en norsk intensjon med samarbeidet.»

I lys av konstruktivismens perspektiv: «Samarbeidet avhenger av hvordan partene til enhver tid forstår hverandre, og hvordan de forstår sin egen rolle i samarbeidet. Ulike hendelser kan påvirke og endre denne forståelsen og dermed få betydning for hvordan samarbeidet utvikler seg. Fra norsk side er økt gjensidig forståelse uttrykt intensjon»

4.1 Øvelser, møter og besøk

Samarbeidet med Russland *«følges opp med militære aktiviteter som møter, besøk og øvelser. De seneste årenes utvikling viser en tydelig positiv trend på dette området»* (Forsvarets årsrapport 2013:16). Norge og Russland har i perioden mellom 2008 og 2014 gjennomført flere fellesøvelser, både bilaterale og multilaterale militærøvelser, samt sivil-militære samarbeidsøvelser. Begge parter har deltatt på øvelsene «Barents»¹⁴ og «Barents rescue»¹⁵ som har hovedfokus på søk og redning og oljevern. Deltakende operative enheter har hovedsakelig vært den norske Kystvakten, samme med den russiske Grensevakten og, de siste årene, den russiske Nordflåten (Christensen 2011; Pettersen 2013a; Pettersen 2013b). Til tross for at øvelsene ikke er direkte knyttet til det militære samarbeidet, kan det påvirke det overordnede forsvarssamarbeidet. Dette vil drøftes senere i oppgaven. Den første militærøvelsen mellom Norge og Russland i nyere tid ble avholdt i 2008. Norge ble da invitert til å delta på den amerikansk-russiske øvelsen, «Northern Eagle». Øvelsen ble gjentatt i 2012, og var planlagt aktivitet i 2014 (Forsvarets årsrapport 2012:103). «Northern Eagle» var en mulig døråpner for et tettere samarbeid mellom Norge og Russland. I 2010 gjenopptok Norge og Russland øvelsen «Pomor» for første gang siden 1994. Pomor ble deretter en årlig begivenhet, og var en betydelig del av forsvarssamarbeidets utvikling frem mot 2014.

Øvelse Pomor har vært preget av en gradvis utvikling. For hvert år har omfang, intensitet, øvingsområde og ambisjon vært økende. I 2010 var Pomor en bilateral marineøvelse med Sjøforsvaret og Kystvakten som hovedaktører fra Norge, og Nordflåten og Vestlige militærdistrikt fra Russland. De siste årene var også luftenheter involvert, og det var, ifølge flere respondenter, en uttalt intensjon å utvide med landstyrker. Med utgangspunkt i Barentshavet og Norskehavet og et øvingsområde mellom Severomorsk og Bergen i 2010, strakk øvelsen seg i 2011 fra Severomorsk til Tromsø (Meld. St. 7 (2011-2012):67). I 2012 gikk øvelsen videre ned til Bodø, mens det i 2013 ble gjennomført øvelsesaktivitet helt ned til Bergen igjen. Tilsvarende har også ambisjonene for øvelsen blitt høyere. Partene vektla i 2011 *«felles løsninger på felles utfordringer»*. I 2012 var det derimot snakk om et hovedmål om å *«å trene samvirke mellom styrkene i et arktisk miljø.»* Dette ble videreutviklet i 2013 da den omtalte hensikten var *«å trene interoperabilitet og samarbeid mellom norske og russiske sjø- og luftstridskrefter i et sårbart arktisk miljø»* (Forsvarets årsrapport 2011:85; Forsvarets årsrapport 2012:32; Forsvarets årsrapport 2013:39). Endret ambisjon har også blitt reflektert i

¹⁴ Bilateral øvelse som holdes årlig. Sist i juni 2014 (Kystverket.no 05.06.2014)

¹⁵ Multilateral øvelse knyttet til Barentssamarbeidet. Avholdes hvert andre år (DBS.no 06.07.2012).

aktivitetene. Ifølge Forsvaret har øvelsene de siste årene inkludert «*anti-piratøvelser, sambandsprosedyrer, bordingsøvelser, navigasjon søk- og redningsøvelser, havariøvelser, skyteøvelser og luftvernøvelser*» (Forsvaret 13.04.2015). Under øvelsen i 2013 ble det også gjennomført havneopphold og høflighetsvisitter i forbindelse med vertslandets merkedager (Severomorsk 7-11.mai og Bergen 16-19.mai). Øvelsen ble omtalt som «*vellykket, med god utvikling i forhold til tidligere øvelser*» (Forsvarets årsrapport 2013:39). En av respondentene vektla også det faktum at partene drev væpnede øvelser sammen, noe som er en betydelig utvikling. Øvelse Pomor illustrerer tydelig utvikling i samarbeidet og øvelsesaktiviteten. Utvidelsen av øvingsområdet kan ses i sammenheng med økt tillitt til Russland. Øvingsområdet i 2010 ble muligens noe ambisiøst, og det ble derfor i etterkant begrenset til nordområdene før det ble videreutviklet. Partene har gradvis lært hverandre å kjenne og samarbeidsklimaet har blitt bedre. Bedre tillitt og bedre forutsetninger har dermed fremmet mer detaljerte og ambisiøse mål for øvelsene. Dette har også gitt øvelsene en større operativ verdi. Begge parter har i senere tid vært aktive med styrkebidrag til skarpe operasjoner som Ocean Shield og RECSYR, utenfor hhv. Afrikas horn og Syria (Forsvarets årsrapport 2013:39). Dette kan også ha bidratt til bedre samarbeid, da det har skapt muligheter for å se resultater av øvelsene på en større arena.

Til tross for god utvikling har partene møtt på flere utfordringer under øvelsesaktiviteten, og en av respondentene omtaler blant annet språk og åpenhet som de viktigste. Det eksemplifiseres med en respondents egen erfaring fra øvelse Pomor i 2011. Under øvelsen utvekslet partene deler av mannskapet på fartøyene, men soldatene ble fotfulgt på det fremmede fartøyet, og hadde begrenset adgang til blant annet operasjonsrom. Åpenheten var begrenset, noe som bidro til utfordringer for soldatene. I tillegg bidro språk- og kulturforskjeller sammen med ulikt materiell og ulike kommunikasjonssystemer til utfordringer. Til tross for dette vektla flere respondenter den positive personlige relasjonen som ble opprettet på øvelsene. Samarbeidet skal ifølge en respondent ha blitt gjennomført på en «*god og konstruktiv måte.*» Det påpekes derimot av en annen respondent at øvelsen var preget av dens diplomatiske viktighet, og at det fysiske samarbeidet fremdeles var i en tidlig fase.

Norge og Russland har gjennom perioden avholdt flere felles møter og gjensidige besøk. Majoriteten av møtene har vært holdt mellom FOH og Vestlige militærdistrikt eller Nordflåten. Under møtene mente en av respondentene at partene viste gjensidig respekt, og russerne ble oppfattet som høflige og stort sett samarbeidsvillige. En av respondentene skal derimot ha fått inntrykk av at russerne ikke alltid ga utfyllende informasjon. Samarbeidet har

vært utførende, hovedsakelig på grunn av det russiske nullsumspillet og Russlands «konkurransinstinkt» under forhandlinger, noe jeg vil komme tilbake til senere i studien. Den norske Kystvakten og Grensevakten tok også stor del i møtevirksomheten mellom partene. Blant annet var det i 2011 vanlig å avholde ca. 15 møter mellom grensevaktssjefene, og flere møter mellom de undergitte. Totalt ble det gjennomført opptil 50-60 møter årlig (Christensen 2011:65). Store deler av aktiviteten og møteaktiviteten mellom Kystvakten og Grensevakten opprettholdes også i dag, til tross for stanset forsvarssamarbeid. På operativt nivå ble det avholdt minst 3 møter årlig mellom FOH og Vestlige militærdistrikt. Disse har vært tett knyttet til utvikling av tiltaksplanen (se avsnitt 4.3.2 Avtaler) (Christensen 2011:65). Ifølge en av respondentene ble det avholdt møter mellom FOH og Nordflåten jevnlig, enten hos FOH i Bodø eller hos Nordflåtens hovedkvarter i Severomorsk. Under møtene ble pågående aktivitet og operasjonsmønstre drøftet. I 2011 ble samarbeidet omtalt som tettere enn noen gang, noe som ble begrunnet med flere årlige møter mellom militære ledere og daglig kontakt på operativt nivå (Christensen 2011:68-69). Det har også, som flere av respondentene omtaler, blitt opprettet en direkte forbindelse mellom FOH og Nordflåten via videokonferanse-programmet, Skype. En av respondentene poengterte at det ble gjennomført ukentlige «Skype-samtaler» for å holde kontakten. Uformelle kanaler ble opprettet for å kunne håndtere eventuelle krisesituasjoner. Dette skal også være tilfellet etter at det militære samarbeidet ble stoppet. Senest i oktober 2014 ble det blant annet uttalt fra FOH at de var i ukentlig kontakt med den russiske Nordflåten (TV2.no 30.10.2014). Ifølge flere av respondentene utvekslet partene også brev, blant annet under uenigheter eller andre formelle begivenheter. Skype-forbindelsen har trolig bidratt til å forenkle opprettelsen av dialog mellom partene. Denne forbindelsen vil trolig fortsatt være aktuell i dag dersom en større truende situasjon skulle oppstå, hvor partene vil ha bedre forutsetninger for å bruke dialogen aktivt i en tidlig fase.

Gjensidig besøk på politisk og strategisk nivå har hovedsakelig blitt gjennomført de siste årene. Daværende forsvarssjef, Harald Sunde, besøkte Russland for første gang i 2011, samme år som den russiske forsvarssjefen, Nikolai Makarov, besøkte Norge (Forsvarsdepartementet 16.02.2011). I 2013 var den norske forsvarsministeren på besøk i Russland, for første gang på 10 år. Senere samme år var sjef for Vestlige militærdistrikt, Anatolij Aleksejevitsj Sidorov, i Norge. Hensikten med besøket var å utvikle samarbeidet mellom det norske Forsvaret og Vestlige militærdistrikt (Forsvaret 10.10.2013). Dette demonstrerer økt aktivitet, og økt samarbeid. I tillegg kan dette ha en sammenheng med den forespeilede økte russiske velviljen fra rundt 2010. Samarbeidet har videre artet seg noe ulikt

på forskjellige nivå, hvor FOH og Nordflåten er de partene som har oppnådd det beste samarbeidet i løpet av perioden fra 2008 frem til 2014. En av respondentene mener også at det med dagens situasjon hovedsakelig er storpolitikk som *«legger på lokk for samarbeidet.»* Dette kan være årsaken til at deler av samarbeidet skjermes, i håp om å opprettholde tillitten og bevare sikkerheten (safety) i nærområdene.

Utviklingen i øvelsesaktiviteten, møtevirksomhet og besøk kan knyttes til nyliberalismens perspektiv, om at samhandling innen definerte rammer kan omsettes til samarbeid i form av kollektive goder (Kalnes m.fl 2010:62). De kollektive godene har i dette tilfellet vært gjensidig tillitt og stabilitet i nordområdene. Gjennom perioden har samarbeidet fått faste holdepunkter, noe som tyder på en delvis institusjonalisering. Institusjonaliseringen kan derimot knyttes tetter til nyrealismens perspektiv. De mener at institusjoner formes og begrenses av statene som danner dem, da gjerne med bakgrunn i egne interesser (Ratti 2006:83). Fra begge parter side utvikles rutiner og tilegnes innsikt i hverandres handlingsmønster. For Russland kan eksempelvis trening og øving i Norskehavet ha dannet grunnlag for egen sikkerhet, og de har derfor bidratt til sosialisering da det har gitt de beste fordelene (Griffiths 2007:13). Det samme kan ha vært gjeldende for Norge. Videre kan det også knyttes til konstruktivismen og idealismen som vektlegger kunnskap, språk og kultur. Ved å gjennomføre felles øvelser og koordinering skapes forståelse for hverandre og hverandres handlinger. I tillegg bidrar det til personlige relasjoner som videre kan påvirke det overordnede samarbeidet (strukturen).

4.2 Interesser og mål

«Forsvaret er et relevant sikkerhetspolitisk instrument som bidrar til å ivareta norske interesser og verdier både nasjonalt og internasjonalt» (Prop. 1 S (2013–2014):11). Både Norge og Russland er opptatt av, og handler ut i fra, egne interesser. Hvor stor vekt de tillegges er avgjørende for aktørenes opptreden i samarbeid med andre og på den internasjonale arena. I det påfølgende avsnittet vil jeg presentere funn knyttet til interesser og forsvarssamarbeidet mellom Norge og Russland. Jeg vil først se på Norges interesser generelt og videre hva som har påvirket Norges rolle i forsvarssamarbeidet spesielt. Deretter vil jeg se på hvilke interesser Russland har hatt, basert på et norsk perspektiv fra mine norske kilder. Avslutningsvis vil jeg ta for meg de drivkreftene som har vært felles og som har bidratt til et fungerende samarbeid.

4.2.1 Norges interesser generelt

Norges interesser er et viktig grunnlag for forsvars- og sikkerhetspolitikken. I prop. 1 S 2009-2010 innledes kapittelet om sikkerhetspolitikk med følgende beskrivelse;

«Norges grunnleggende sikkerhetspolitiske interesser tar utgangspunkt i forsvaret av vår territorielle integritet og politiske suverenitet. Disse interessene omfatter beskyttelse av Norges territorium, befolkning, infrastruktur og sentrale samfunnsfunksjoner. Forsvaret må samtidig, i samarbeid med allierte og partnere, kunne bidra til internasjonal sikkerhet gjennom bl.a. fredsoperasjoner og konfliktløsning.» (Prop. 1 S (2009-2010):21)

Dette er tett knyttet til Forsvarets oppgaver, oppgaver som skal kunne løses både «*nasjonalt uten alliert medvirkning*», internasjonalt i «*samarbeid med allierte og andre samarbeidspartnere*», og til støtte for andre myndigheter (Prop. 1 S (2009-2010):21).

I samtlige av proposisjonene som inngår i studien var nordområdepolitikken en stor del av sikkerhetspolitikken. Nordområdene ble i 2005 definert som «*Norges viktigste strategiske satsningsområde*». Nordområdepolitikken omhandler evnen til «*ansvarleg forvaltning av ressursane, føreseieleg hevding av suverenitet og suverene rettar, samt om nært samarbeid med naboland, allierte og partnerar*» (Prop. 1 S (2013–2014):34). Dette har vært nært knyttet til oppgavene Forsvaret løser nasjonalt, som i praksis innebærer, overvåkning av nærområdene, suverenitetshevdelse, myndighetsutøvelse, samt forebygging og håndtering av episoder og sikkerhetspolitiske kriser i Norge og norske områder. I tillegg har Forsvaret blitt brukt som et virkemiddel for å ivareta norske interesser, da Forsvaret har «*ei sentral rolle i å vareta norske interesser i vårt eige område og eiga territorium*».

Interessene inkluderer energi, miljø, transport og fiske, i tillegg til det militære (Prop. 1 S (2009-2010):21; Prop. 1 S (2013–2014):30). Fiske har ifølge en av respondentene blitt forvaltet av Forsvaret gjennom Kystvakten. Det ble uttalt at «*Kystvakten er utøvende makt innen samarbeidet på fiskevern, den økonomiske sone og regulering av fiskeri*». Fiske har også vært viktige i forbindelse med Svalbard. Som en av mine respondenter poengterte er Norge statlig eier av Svalbard, både på fastlandet og i det territorielle farvann. Det er derfor innen norsk jurisdiksjon og ansvarsområde å kontrollere fiske som skjer i området. Her har det derimot vært uoverensstemmelser mellom Norge og Russland siden 1920-tallet, hvor Russland ikke anerkjenner fiskerisonene utenfor Svalbard. (Andre interesseområder relevante for denne studie omtales i avsnitt 4.3.3 Andre samarbeidsområder.)

NATO har gjennom hele perioden mellom 2008 og 2014 blitt omtalt som Norges «*primære tryggingspolitiske ankerfeste*», «*sikkerhetspolitiske garantist*» eller «*grunnsteinen i norsk sikkerhets- og forsvarspolitik*» (Prop. 1 S (2010-2011):22; Prop. 1 S (2012-2013): 31;

St.prp. nr. 1 (2008-2009):18). Ifølge en av respondenten har det vært en viktig del av Norges sikkerhetspolitikk å styrke NATO-alliansen, da den blant annet har styrket en politikk basert på å avskrekke, berolige og samarbeide. Samtidig har Norge måttet ivareta kollektive forsvarsforpliktelser, og har tidvis måttet balansere egne og alliansens interesser (Christensen 2011:11). Oppgaver som Forsvaret må løse i samarbeid med allierte og andre samarbeidspartnere har vært knyttet til «*det kollektive forsvaret av Norge og øvrige deler av NATO, mot trusler, anslag og angrep, i tillegg til flernasjonalt krisehåndtering utenfor Norge, som blant annet fredstøttende operasjoner*» (Prop. 1 S (2009-2010):21). Videre uttalte en av respondentene at det har vært «*i Norges interesse å opprettholde NATOs nærvær, da Norge fører en basepolitikk.*» Basepolitikken har hindret tilstedeværelsen av permanente allierte baser på norsk jord i fredstid. Dette har blitt kompensert med gjennomføring av NATO-øvelser. Forsvarsdepartementet har senest i 2013 ytret ønsker om både mer og større øvelser i nord (Gotkowska 2014:27). Som avhengig av NATO har Norge fremstått som en initiativtaker innad i alliansen. De senere årene har de blant annet bidratt til utviklingen av Nærområdeinitiativet (St.prp. nr. 1 (2008-2009):18). Dette ble fremmet for NATO i 2008, trolig som en reaksjon på økende russisk aggresjon. En av respondentene mente at Forsvarsdepartementet forutså aggresjonen i 2007, noe som førte til utviklingen og fremleggelsen av nærområdeinitiativet i 2008. For å styrke egen sikkerhet ønsket Norge større fokus på NATOs nærområder, deriblant nordområdene. Ifølge en annen respondent har det ikke vært fokus i NATO før i nyere tid. Synet på trusselen i Europa, og fokuset for nordområdene har vært varierende innad i NATO. Dette illustrerer at Norge har hatt behov for og interesse av å opprettholde og fornye alliansens relevans. Dette kan knyttes til konstruktivismens sosialiseringskonsept, som omtaler at endringer i staters identitet og interesser kan forekomme gjennom av sosial innflytelse (Barnett 2011:155). Øving i nord har kunnet bidra til økt fokus på nordområdene i NATOs medlemsland, i tillegg til at det har bidratt til å stifte kjennskap til hverandre og øvingsområdet. I likhet med interessen for NATO har Norge også jobbet mot et tettere samarbeid med USA, som NATOs viktigste medlemsland. Både NATO og USA vil drøftes videre senere.

I tillegg til interesse for samhandling med NATO og USA har Norge vist engasjement for økt flernasjonalt samarbeid og etablering av en multilateral verdensorden for å håndtere nye sikkerhetsutfordringer. I 2010 konstaterte blant annet Forsvarsdepartementet at flernasjonalt samarbeid ble stadig viktigere (Prop. 1 S (2010-2011):22). Det har blitt vist stor interesse for styrkingen av og opprettholdelsen av FN. Norge har kontinuerlig deltatt med bidrag i FN-operasjoner og representanter i ulike FN-administrerte fredsforhandlinger (Prop.

1 S (2012-2013): 30). Videre har Norge også jobbet for samarbeid med EU, hvor Norge i 2008 arbeidet «*aktivt for å knytte oss nært opp til EU på det utenriks- og sikkerhetspolitiske området*» (St.prp. nr. 1 (2008-2009):19). Med bakgrunn i felles sikkerhetspolitiske interesser ble det i 2012 poengtert at det ville være naturlig å knytte seg til EUs forsvars- og sikkerhetspolitikk for å sikre forståelse for norske posisjoner og prioriteringer (Prop. 1 S (2012-2013): 34). Norge har også vist initiativ til tett samarbeid med nordiske, og nordeuropeiske stater gjennom Det nordiske forsvarssamarbeidet, et samarbeid som ble ytterligere styrket i april 2015, og Northern Group¹⁶ (Aftenposten.no 12.04.2015). Norges aktive tilnærming til den internasjonale arena kan knyttes til nyliberal institusjonalisme og en overbevisningen om at institusjoner skaper samarbeid og fred. Det har også fremstått som om Norge ønsker felles rammer spesielt innenfor NATO. I tillegg har Norge bidratt i internasjonale operasjoner, noe som kan ses på som en måte å konsolidere sin posisjon i NATO og FN (Gotkowska 2014:27).

Norges rolle på den internasjonale arena må også ses i sammenheng med småstatsposisjonen som ifølge en av respondentene er «*dimensjonerende for Norge*». Norges posisjon som småstat har gjennom perioden som studeres, påvirket hvordan Norge har handlet og samhandlet på den internasjonale arena. Det har bidratt til at Norge har vært en pådriver, og en initiativtaker. I 2007 ble det blant annet presisert at Norge, som en liten stat, var avhengig av «*gode ordninger for sikkerhetssamarbeid i en multilateral og global ramme*» (St.prp. nr. 1 (2007-2008):18). Norge er avhengig av andre stater, og Forsvaret er avhengig av allierte og partnerland for å kunne løse alle sine oppgaver. I tillegg benyttes både ikke-statlige organisasjoner og internasjonale organisasjoner for å fremme egne interesser og for å skape gode samarbeidsforhold. Aktiv deltakelse i internasjonale institusjoner har bidratt til å avskrekke, og dermed oppnå egen beskyttelse og egen sikkerhet, da terskelen for å true Norge som en del av det internasjonale samfunn heves. I tillegg kan det ha bidratt til å «*utligne maktunderskuddet*» som småstaten Norge opplever (Kjølberg og Nyhamar 2011). Småstatsposisjonen har bidratt til at Norge har vært aktiv i flere internasjonale institusjoner, og kan dermed knyttes til nyliberal institusjonalisme. Norge søker etter kollektive goder, og fremmer samarbeid gjennom institusjonene. De bruker dermed institusjonene som virkemiddel for å oppnå egne mål, som i dette tilfellet er egen sikkerhet. Samtidig kan Norges generelle interesser også knyttes til nyliberal institusjonalisme i ved vilje til å gi opp deler av

¹⁶ Northern Group er ifølge Forsvarsdepartementet et britisk initiativ fremmet i 2010, som har til hensikt å styrke samarbeidet mellom nordeuropeiske allierte og partnerland. Den består av de nordiske- og baltiske landene i tillegg til Storbritannia, Nederland, Tyskland og Polen (Prop. 1 S (2013–2014):36).

egen suverenitet til fordel for håndtering av sikkerhetsutfordringer både regionalt og globalt. Norge gir formelt ikke opp sin suverenitet i rammene av NATO. Det stilles derimot krav som innfris av Norge, som kan tolkes dit hen at deler av suvereniteten går på bekostning av opprettholdelse av NATO som relevant sikkerhetsgaranti. Videre kan de kobles til den defensive liberalismen, da Norge hovedsakelig forholder seg til bruken av multilateral bruk av myk makt for å påvirke Russland. Dette er blant annet grunnet maktunderskuddet.

4.2.2 *Norske interesser knyttet til forsvarssamarbeidet med Russland*

Norges forhold til Russland er forankret i norsk sikkerhetspolitikk som tar utgangspunkt i ønsket om et balansert forhold til nabolandet. En respondent mente at «*Funksjonene av et naboskap, er å opprettholde et funksjonelt samarbeid, og å verne om norske nærområder og sikkerhet for norsk personell.*» Dette vektlegges også i samarbeid med andre naboland. Det er derimot tydelig at forholdet til Russland har vært noe ulikt sammenlignet med andre naboland. Det er flere faktorer som kan ha påvirket dette, men de viktigste har trolig vært Russlands stormaktsambisjon, landets geostrategiske posisjon og strategiske interesser i nord.

Forsvarssamarbeidet med Russland har fått «*en fremtredende plass i norsk nordområdepolitikk*», hvor nordområdene ofte har blitt brukt som begrunnelse for samarbeidet med Russland (Forsvarets årsrapport 2013:23). Russlands rolle som regional stormakt, med sterke strategiske interesser og kapasiteter i nord har gjort landet til en viktig faktor i norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk. Siden 2005 har både Norge og Russland økt sin militære aktivitet i nordområdene, noe fokuset i statenes forsvar har reflektert. I 2008 iverksatte Russland modernisering og reform, samtidig som Norge også iverksatte flere moderniseringstiltak og betydelig økning i forsvarsbudsjettet (Gotkowska 2014:30-32). I 2007 ble blant annet den norsk Etterretningstjenesten styrket, mens det i 2008 ble bestemt at FOH skulle etableres på Reitan i Bodø. I 2009 ble det bestemt at både Kystvakten og Grensevakten skulle styrkes. Sjøforsvaret og Luftforsvaret skulle også moderniseres og det ble vedtatt å gå til innkjøp av nye fartøy, jagerfly og helikopter (Prop. 1 S (2009-2010):22; St.prp. nr. 1 (2007-2008):21; St.prp. nr. 1 (2008-2009):20). Videre ble det i 2012 vedtatt at det skulle etableres en arktisk brigade i nord, samme år som Cyberforsvaret ble etablert som ny forsvarsgren (Gotkowska 2014:33). Dette er deler av endringene i Forsvaret i perioden fra 2008 til 2014, og de demonstrerer økende nordområdefokus. Endringene kan også ha vært knyttet til Norges syn på den russiske trusselen. Det fremstår derimot som om Norge har sett på det som lite sannsynlig med en fullskala invasjon fra Russland, men har vært mer

bekymret for «*mindre militære angrep kombinert med ikke-militære virkemiddel som cyberangrep, terrorangrep eller villedende informasjonskampanjer, for å oppnå politiske og økonomiske mål*» (Gotkowska 2014:19). Den uttalte begrunnelsen for Norges endringer i Forsvaret var derimot en «*bedring av Norges evne til suverenitetshevdelse og overvåkning i nordområdene i den hensikt å ivareta norske interesser*» (Prop. 1 S (2009-2010):22). For Norge har overvåkning vært et av de viktigste virkemidlene for suverenitetshevdelse og opprettholdelse av territoriell integritet. En av respondentene begrunnet deler av den norske aktiviteten på følgende måte: «*Nordflåten operer hovedsakelig i Barentshavet, men også nært norskekysten. Siden Russland er stor militær- og atommakt, driver Norge med overvåkning for å kontrollere aktiviteten, men også for å skape forståelse, for ikke å misforstå forskjellige aktiviteter og signaler.*»

Regjeringens målsetning i nord er og har lenge vært å sikre stabilitet og en bærekraftig utvikling. Området har store ressurser, og potensialet for konflikt har derfor vært stort. Senest i 2010 ble det poengtert at et godt forsvarssamarbeid og en god dialog med Russland var både grunnleggende og en forutsetning for å kunne håndtere felles utfordringer i nord, samt sikre stabilitet i nordområdene (Prop. 1 S (2009-2010):22-23; Prop. 1 S (2010-2011):22). En respondent uttalt at «*Norges sentrale mål og mening med samarbeidet [med Russland] var å bygge tillitt mellom partene, da de ønsket å opprette kontakt mellom partene på individuelt nivå, og dermed få et tettere personlig forhold på militært nivå.*» Senest i 2013 mente Forsvarsdepartementet at det militære samarbeidet har fostret tillitt til Russland, og dermed bidratt til å sikre en stabil og forutsigbar utvikling i norske nærområder (Prop. 1 S (2013–2014):33). Dette illustrerer at forholdet mellom Norge og Russland gjennom perioden mellom 2010 og 2013 hadde en positiv utvikling, med oppnåelse av gjensidig tillitt og forståelse, noe som har bidratt til stabile nærområder.

Begrunnelsen for norsk aktivitet i nordområdene illustrerer hvordan Forsvaret har blitt brukt som et virkemiddel for å ivareta egne interesser og verdier, og som vektlegges her, mulighet for å forstå og forutse Russlands handlinger. Dette kan knyttes til realismens tankegang, nærmere bestemt arven etter filosofen Sun Tzu og behovet for kjennskap til fienden. Økt militæraktivitet og norsk styrking av militær tilstedeværelse kan også tolkes som en respons til den russisk moderniseringen og reformen som ble iverksatt i 2008. Videre fremstår det som om Norge har en sikkerhetspolitikk delvis forankret i det liberalistiske perspektivet. Norge er og har som nevnt vært interessert i internasjonalt samarbeid fremfor konflikt og aggresjon, og vist tiltro til at økonomisk og politisk samarbeid kan bidra til å redusere sannsynligheten for konflikt. Dette gjelder overfor samtlige av sine naboland,

inkludert Russland. Videre fremstår det som om Norge også har hatt en konstruktivistisk tilnærming til samarbeidet med Russland. Norge har søkt å danne personlige relasjoner på tvers av nasjonene, muligens i den hensikt å påvirke det overordnede samarbeidet, hvor «agenten påvirker strukturen». Konstruktivister mener også at stater kan lære å stole på hverandre. Gjennom forsvarssamarbeidet la Norge vekt på at det kunne være mulig å oppnå tillitt og god dialog, for sammen å kunne håndtere felles utfordringer og avverge konflikter.

Norges geostrategiske posisjon og småstatsposisjon, kombinert med respekt for sikkerhetsdilemmaet har vært dimensjonerende for Norges standpunkt i samarbeidet med Russland. Norge har ifølge flere respondenter tilpasset seg og lagt vekt på å berolige fremfor å provosere stormakten. Dette har blitt gjort gjennom politikk som basepolitikk, atompolitikk, og lavspenningspolitikk i form av selvpålagte restriksjoner¹⁷. Fellesnevneren for politikken har vært begrenset militær aktivitet og kapasitet i nordområdene og i nærheten av den russiske grensen, spesielt fra allierte. Deler av de selvpålagte restriksjonene har blitt avvirket i den hensikt å fremme en «normaltilstand». En av respondentene påpekte at dette ikke ble tatt godt imot i Russland, som så på det som en trussel mot deres interesser. «Normaltilstand» har blitt et viktig norsk mantra knyttet til Russlandssamarbeidet. Russland har siden 2008 økt forsvarsbudsjettet betydelig, foretatt omfattende modernisering og opprustning, samtidig som klartiden på styrker har blitt kortet ned. De har også økt beredskapen og avholdt hyppigere uanmeldte øvelser. For Norge har det, som en respondent poengterte, vært usikkert hvor mye militært press som skal tolereres før mottiltak iverksettes. Norge har måttet, og må også i dag, balansere mellom frykten for å eskalere og faren for å underbygge troverdigheten. Ifølge en av respondentene ga Norge på et tidspunkt opp å styrke NATOs nærvær i Norge og nordområdene, etter gjentatte trusler om militarisering av russiske styrker som en konsekvens. For å kompensere for lav NATO tilstedeværelse og den gryende stormakten i øst, har Norge jobbet for å opprettholde NATOs oppmerksomhet ved å informere og å legge større vekt på NATO-traktatens artikkel 5. Dette kom frem gjennom dokumentanalysen hvor Norge i 2008 utviste skepsis til NATOs missilforsvar, og bekymring for at dette kunne øke opprustningen i Europa¹⁸ (St.prp. nr. 1 (2008-2009):19). I 2010 viste Forsvarsdepartementet derimot en mer positiv innretning til missilforsvaret, mens de i 2012 uttrykte direkte støtte til missilforsvaret i

¹⁷ Selvpålagte restriksjoner innebærer ifølge en respondent: Ikke tillatt med alliert aktivitet, i form av flygninger, trening og øving eller seilas, 28 grader øst. Aktivitet 24 grader øst må ha spesiell godkjenning. Større øvelsesaktivitet i Finnmark har heller ikke vært aktuelt.

¹⁸ Skepsis ble også utvist i NATO «Foran utenriksministermøtet i NATO desember 2008 nektet Norge og Tyskland å godkjenne en formulering om at «NATO ønsket rakettforsvar velkommen». Kompromisset ble «registrert som en relevant utvikling». «Norge og Tyskland var spesielt vanskelige når det gjaldt språket» (Aftenposten.no 12.10.2011).

Europa, med vekt på at Russland ikke var velkommen til å ta del i NATOs kollektive selvforsvar (Prop. 1 S (2010-2011):24; Prop. 1 S (2012-2013): 31). Norges rolle i NATO og som nærmeste nabo til Russland er et dilemma som har blitt mer sentralt med økt aggressivitet fra russisk side, og det tyder på at flernasjonalt samarbeid dermed har blitt enda viktigere for Norge.

Både småstatsposisjonen og sikkerhetsdilemmaet som Norge forholder seg til kan forklares ved hjelp av perspektivet som den defensive realismen representerer. Norge har måttet forholde seg til russiske trusler og forsøk på bruk av makt, men til tross for dette har de ikke utfordret det mer enn at det har sikret egen overlevelse. På bakgrunn av småstatsposisjonen har ikke Norge hatt mulighet til å bruke den realistiske tankegangen om å bli fryktet fremfor å bli elsket. Norge har ikke vært ute etter selve maktposisjonen, og har derfor opptrådt reaktivt i frykt for russisk reaksjon. For å fremme egne interesser har Norge derfor benyttet seg av myk fremfor hard makt (Rottem m.fl 2008:29). Det tyder på at Norge også har søkt å påvirke Russland gjennom fredelige midler fremfor å svare på trusler med nye trusler. Årsaken til denne «varsomheten» kan blant annet forklares med Russlands rolle som stormakt. Russlands fremtreden kan sammenlignet med Norges, tolkes i lys av den offensive realismen hvor sikkerhet er et resultat av relativ makt. Russland har vært aktivt ute etter å øke sin makt og utnytte overtaket overfor andre stater (Griffiths 2007:18). Bruk av hard makt har dermed vært mer nærliggende. En mer aggressiv tilnærming fra Norge kunne ha bidratt til et potensielt omfattende sikkerhetsdilemma, styrkeoppbygging i grenseområdene eller en større konflikt mellom statene. Med bakgrunn i Norges NATO-medlemskap kunne det også ha bidratt til et opprustningskappløp mellom NATO og Russland. Norge viser, som tidligere nevnt, også at de delvis har basert seg på multilateral bruk av makt for å påvirke Russland, noe som er tuftet på defensiv liberalisme. Norge har tatt hensyn til russiske interesser, noe som trolig har vært knyttet til faren for å provosere, i tillegg til å være en del av Norges faste politikk.

Til tross for at Norge delvis har tatt hensyn til russiske interesser forteller også respondentene om hendelser hvor Norge hovedsakelig har fremmet sine interesser. En respondent mener dette har vært mulig på grunn av NATOs ryggdekning. Det har vært viktig for FOH å være konsekvent i det de mente var deres interesser, og det har vært flere tilfeller hvor Norge har stått på sitt og nektet å imøtekomme russiske krav. Respondentene fortalte om flere hendelser; Under møter mellom partene var Globus II og Marjata hyppige diskusjonstema, hvor Russland ønsket at Norge skulle avskaffe eller begrense bruken av disse kapasitetene. Russerne har også ønsket å endre norske flyruter i nord i forbindelse med norsk

overvåkning og flyvninger i internasjonalt luftrom. I tillegg skal russerne ha forsøkt å få Norge til å avstå fra inspeksjoner av russiske skip. Under samtlige av disse eller lignende hendelser har Norge høflig avslått kravene og forholdt seg til opprinnelige rutiner. Dette viser at norske interesser også har vært viktige å opprettholde, og at Norge har hatt evne og vilje til stå på sine krav, til tross for press fra Russland. Ifølge to respondenter har forhandling med Russland generelt vært vanskelig da Russland konstant har vært ute etter å styrke sin egen posisjon og siktet mot en vinn-tap situasjon eller nullsumspill. Til sammenligning er Norge hovedsakelig opptatt av en vinn-vinn situasjon eller plussumspill. Slike kontraster har tidvis gjort samarbeidet krevende. En av respondentene mener at Norge har vært opptatt av et balansert forhold til Russland, noe som har bidratt til å opprettholde samarbeidet til tross for motgang. Sammenlignet med utholdenheten til andre NATO-land opprettholdt Norge driven for å skape en god samarbeidsarena, til tross for at det stadig har dukket opp utfordringer fra russisk side. I tillegg til dette har Norge også vært en aktiv pådriver for inkludering av NATO i samarbeidet med Russland, og for å vise NATO viktigheten av samarbeidet med Russland. Dette ble støttet av Forsvarsdepartementet allerede i 2008, hvor fokuset var på å «*jobbe for å knytte Russland politisk tettere til Vesten generelt og NATO spesielt*» (St.prp. nr. 1 (2008-2009):20). Norge har ifølge respondentene bidratt til økt forståelse av Russland internt i NATO, og spesielt for de baltiske statene. I tillegg skal norske delegater ha blitt konsultert i forhold til forståelsen av Russland ved flere anledninger. Norge er som nevnt avhengig av NATO for å avskrekke og som sikkerhetsgaranti og har stort sett føyd seg etter føringer fra NATO eller USA. De siste årene har blant annet USA vært ivrige på at Norge skal opprettholde et tett samarbeid med Russland. I tillegg har Norge økt overvåkingen i nordområdene i samråd med NATO. Dette viser at det ikke bare har vært Norges interesser til Russland og nordområdene som har påvirket samarbeidet, men også andre sikkerhetspolitiske hensyn som multilateralt samarbeid og alliansesamarbeid. For Norges sikkerhet har det vært viktig å tilfredsstillte alliansen der det er formålstjenlig, noe som også vil være tilfellet i fremtiden. NATOs påvirkning på samarbeidet drøftes ytterligere senere i studien.

Norges nyliberale perspektiv har vært sentralt, hvor institusjonalisering og større samarbeid har vært å foretrekke. Med tettere bånd mellom Russland og NATO kunne NATO hatt større påvirkningskraft på Russland, og med det ha påvirket det bilaterale samarbeidet. Dersom Vesten og Russland hadde hatt et bedre forhold kunne spenningen mellom øst og vest blitt senket, og dermed redusert konfliktpotensialet i grenseområdet mellom Norge og Russland. Norges forhold til USA og NATO tyder på at absolutt gevinst har vært sentralt i norsk sikkerhetspolitikk. Norge har tjent på å ha deres støtte, samtidig som de har tjent på det

med blant annet innsikt i Russland og russiske handlingsmønstre. Dette kan ha bidratt til at Norge fikk en mer sentral rolle i NATO, med ekspertise på Russland, NATOs største utfordrer. Norges økte fokus på tett samarbeid med Russland i perioden mellom 2008 og 2014 har mulig også vært et forsøk på å kompensere for USAs økende interesse i Asia, NATOs svekkede rolle i årene rundt 2010-2013, kombinert med kutt i medlemslandenes forsvarsbudsjett grunnet finanskrisen (Prop. 1 S (2010-2011):22; Prop. 1 S (2011-2012):30). NATOs viktighet og støtte i en krisesituasjon ble mer usikker, og Norge ble nødt til å fokusere på å håndtere krisesituasjoner på egenhånd og være mer selvhjulpen. Dette kan ha bidratt til økende fokus på egen sikkerhet, og da handlinger som kan tolkes i lys av nyrealismens perspektiv. Deriblant økende interesse for utvikling av forsvarssamarbeidet, i et forsøk på å bedre egne forutsetninger for å forhindre større konflikt med en stormakt, eventuelt kunne forutse en større konflikt eller hendelse. Dette kan videre bidra til å forklare moderniseringen i det norske Forsvaret og det økende forsvarsbudsjettet i perioden, da gjentakende uttalelser vektla at Russland ikke lenger var ansett å utgjøre en militær trussel mot Norge (St.prp. nr. 1 (2008-2009):20; Grandhagen 2013:1).

4.2.3 Russiske interesser

Ifølge en av respondentene har Russland hatt «*helt andre interesser og målsetninger enn Norge.*» Hvor Norge har sett på nordområdene og samarbeidet som en arena for tillitsskaping og økt forståelse, har Russland sett på norsk farvann og samarbeid som en øvingsarena for større operasjoner. I tillegg har Russland store interesser knyttet til ressursene i nord, og utelukker ikke bruk av militærmakt dersom det oppstår konkurranse om ressursene (Christensen 2011:9). Russisk politikk skiller seg fra den norske på mange områder. En av respondentene forklarer at russerne blant annet er grunnleggende skeptiske, forholder seg hovedsakelig bilateralt til andre stater, og er generelt skeptiske til multilateralt samarbeid. I tillegg vektlegges det av en annen respondent at Russland har utfordringer på alle kanter, hvor Norge og nord-vest blir ansett som relativt rolige grenseområder. Russisk fremtreden kan som nevnt knyttes til den offensive realismen, hvor makt er avgjørende for egen sikkerhet. Samtidig tyder det på at Russland anerkjenner at sosialisering med Norge, i sitt rolige grenseområde, gir de beste fordelene, slik som nyrealismen vektlegger.

Russlands interesse for samarbeid har vært varierende. I perioden mellom 2007 og 2009 var interessen lav, og Russland valgte en mer provoserende tilnærming til Vesten generelt. Vestens bilde av Russland ble ifølge en av respondentene forverret, som en reaksjon

på russiske handlinger. Eksempler på dette inkluderer München-talen og det digitale angrepet på Estland i 2007¹⁹, og ikke minst Georgiakrigen i 2008. Fra 2009 og de påfølgende årene kan det virke som Russland var interessert i å forbedre inntrykket utad. Dette støttes av to respondenter. En av dem mente at russerne innså at provokasjoner skapte grobunn for økt NATO tilstedeværelse i nordområdene. For Russland ble dette truende, og de iverksatte tiltak for å endre trenden. Dette resulterte i økt interesse for regionen, og for samarbeid innen NATO-Russlandsrådet. Lisboa-konferansen i 2010 har fremstått som et høydepunkt i denne positive utviklingen. Både daværende statsminister, Jens Stoltenberg, og forsvarsminister, Grete Faremo, uttalte i etterkant av konferansen at forholdet mellom Russland og NATO var godt, og at utviklingen mellom Russland og Norge var positiv (Christensen 2011:11). Delelinjeavtalen i 2010 var også, ifølge en av respondentene, et resultat av Russlands atferdsendring. Russlands endring kan ha vært bidragsytende for økt interesse for forsvarssamarbeid med Norge, både direkte og indirekte gjennom NATO. Dette har videre resultert i en positiv utvikling i samarbeidet fra 2010. Den bilaterale øvelsen Pomor ble blant annet avholdt for første gang i 2010 og det militæroperative samarbeidet skal ha fått mer substans. Det har fra norsk side blitt lagt vekt på å videreføre denne positive utviklingen som øvelsene har bidratt til (se underkapittel 4.1) (Prop. 1 S (2012-2013): 33).

«Russland ønsket å lære mer om den vestlige samfunns-, ledelses- og velferdsfilosofi.»

Russland har forsøkt å ta lærdom fra Norge og Vesten. Dette var spesielt synlig i de første årene av den russiske militærreformen og under Medvedjevs styre. To av respondentene har opplevd at det både i forkant av og i perioden mellom 2008 og 2012/13 ble oppfattet som om russerne ville lære av Vesten. Det var fortrinnsvis administrative forhold og personellforvaltning i det norske Forsvaret som var av interesse. De var opptatt av å forstå hvilken gevinst Vesten var opptatt av, hvordan verneplikten var, boforhold til soldater og offiserer, trening og treningsstandard samt arbeidsvilkår. I tillegg mente en av respondentene at Norge, som høyteknologisk aktør, ble sett på som et bilde av Vesten, NATO og tidvis USA. Gjennom samarbeidet med Norge har Russland dermed fått innspill for å utbedre egen forsvarskapasitet. Samtidig har samarbeidet gitt Russland innsikt i prosedyrer og aktivitet som gjennomføres i Norge, NATO og Vesten. Disse faktorene sammen med påvirkningskraft på Norge, har fremstått som særdeles viktige for russisk interesse i forsvarssamarbeidet.

Russlands endrede atferd på den internasjonale arena viser at de kan delta aktivt dersom det bidrar til å tjene deres interesser. De viste gjennom økt interesse for samarbeid, og

¹⁹ Gjennomført av russiske hackere, men den russiske stat har aldri innrømmet å stå bak.

for Norge og Vesten, at de til en viss grad kunne være en samarbeidspartner. Dette knyttes igjen opp mot nyrealismen som vektlegger at staters atferd kan være et resultat av konkurranse som oppstår mellom stater, eller sosialisering som viser seg å gi de beste fordelene (Griffiths 2007:13). Russisk interesse for forsvarssamarbeidet kan også ha rot i interessen for å forstå sitt naboland, men mest av alt for å få innsikt i og forståelse av NATO. Dette kan, på lik linje med norske interesser, knyttes opp mot realismen og Sun Tzus filosofi, om å kunne forutse fiendens handlinger. Russisk interesse for administrative forhold i det norske Forsvaret, kan i norsk kontekst kobles til idémakt. Det kan ha bidratt til norsk påvirkning av russiske forhold. Eksempelvis er norske arbeidsforhold knyttet til demokratiske og vestlige verdier, noe som Russland har fått innsikt i gjennom bilateralt samarbeid, og muligens overført til egen organisasjon. Generelt er det flere kilder som bruker Russland som eksempel på å forklare realismens teoretiske grunnlag. Jacek Wieclawski mener at Russlands utenrikspolitikk har sine grunnprinsipper fra den klassiske realismen, men har i senere tid, spesielt etter den kalde krigen blitt lettere å forstå i lys av nyrealismens perspektiv (Wieclawski 2011). Dette kan blant annet knyttes til diskusjonen over, hvor Russland har valgt en mer åpen fremtreden, og hvor de samhandler på den internasjonalt arena. Ergo kan Russlands utfallsmønster forklares under samhandling med andre stater, fremfor å forklare statens individuelle fremtreden (Griffiths 2007:13).

I forhandlinger og i samarbeid generelt har Russland som nevnt vært opptatt av et vinn-tap forhold, og et nullsumspill. Eksempelvis har det i så enkle tilfeller som formulering av tekst, vært vanskelig å få frem felles interesser eller plussumspill. Russerne har ifølge en av respondentene generelt vært krevende å forhandle med, da de har begynt med et høyt utgangspunkt, og gitt lite rom for forhandlinger. De har stått på sine krav, fremmet egne interesser, og sjeldent kommet motparten i møte. Dette underbygges av en annen respondent som mener at Russland ser, og har sett, på seg selv som en stormakt. Dermed har de hatt en holdning om at andre mindre stater må tilpasse seg til Russlands behov og interesser. Det tyder dermed på at Russland har nyttet samarbeidet mer for å fremme sine egne interesser fremfor de som er felles. Til tross for utfordrende forhandlinger har russerne blitt beskrevet som høflige under forhandlinger. Når det oppsto hendelser hvor det var uenigheter mellom Norge og Russland ble ytringer utvekslet på en høflig og ordentlig måte. Foruten den klassiske realismens nullsumspill kan Russlands forhandlinger knyttes til det som konstruktivistene kaller definisjonsmakt. Ved å definere avtaler eller klausuler slik at det passer egne interesser, har russerne hatt makt til å handle slik som det passer dem.

Det er generelt lite som tyder på at interessen fra norsk side har vært gjensidig i Russland. To av respondentene mener at Norge er, og har vært, en liten og uinteressant aktør for Russland. Russland har egentlig ikke vært så opptatt av samarbeid med Norge, da de har sett på Norge som en liten spiller, spesielt i militær sammenheng. For Russland ville det vært mer interessant å samarbeide med et land med mer likeverdig styrke, noe som kunne ha styrket deres posisjon i forhold til NATO. Norge har til fordel blitt sett på som en mer ufarlig aktør i konteksten av NATO, hvor Russland har kunnet blottlegge seg for Norge på en annen måte enn de har kunnet gjøre for NATO. Et eksempel som en av respondentene forklarte var knyttet til øvelsene Pomor og Northern Eagle i 2012. Her ønsket russerne å benytte samme scenario på begge øvelsene, slik at de først kunne gjennomføre det med Norge under Pomor før det ble gjennomført med Norge og USA under Northern Eagle. Russland ville da være bedre forberedt og kunne vise seg for USA som bedre enn de opprinnelig var.

Russlands og de russiske politikerne ønsker ifølge en av respondentene «*en mindre ensrettet verden, og ønsker å opprette egen styrke og motvekt til Vestens innflytelse.*» Dette understrekes også av en annen respondent som mener at Russland har ønsket, og trolig fremdeles ønsker, å styrke sin posisjon til fordel for vestlig innflytelse. I tillegg har Russland ytret ønske om en Eurasiatisk union med blant annet tidligere sovjetstater (Prop. 1 S (2009-2010):24). Russland har blant annet nyttet symbolpolitikk for å markere seg overfor nabolandene, da spesielt for NATO-medlemmer og NATO generelt. Dette er også noe Norge har erfart. Russland har blant annet forsøkt å påvirke norske veivalg, og ønsket å forme Norges rolle i NATO. Ifølge en av respondentene har de uttrykt at Norge måtte legge til side en del av NATO, og ikke opprettholde alle forpliktelsene. Rent fysisk har russerne utfordret Norge og norsk suverenitet, noe som kan tolkes som et press for å påvirke norske handlemåter. Russland har, etter at de i 2008 igjen hadde fokus på å styrke marinen og luftforsvaret, gjennomført flere flyvninger og tokt i norske nærrområder hvor de skal ha gjennomført simulerte bombeangrep på blant annet FOH (St.prp. nr. 1 (2008-2009):20; VG-Nett 25.07.2012).

Oppsummerte reflekterer russiske interesser stort sett det realistiske perspektivet, tolket i lys av både klassisk- og nyrealisme. De har vært opptatt av både søken og bruken av makt, samtidig som relativ makt og relativ gevinst er noe som vektlegges for å fremme egen sikkerhet og egne interesser. Sett i lys av offensiv realisme, som omtalt over, er omfattende militærmakt ovenfor andre stater det beste hjelpemidlet for å opprettholde sikkerheten, og relativ makt tilsvarer sikkerhet. Med dette som utgangspunkt har Russland forsøkt å påvirke sine nærrområder, til tross for at dette har truet andre stater, noe som har blitt enda tydeligere

under annekteringen av Krim. Videre har Russland i den multilaterale verden fokus på å oppnå makt relativ til NATO. Russland har prøvd å tilegne seg større innflytelse i sine nærområder for å begrense USA og NATOs innflytelse.

4.2.4 Fellesinteresser

Sentrale fellesinteresser for Norge og Russland knyttet til forsvarssamarbeidet har vært å etablere og opprettholde kontakt, diplomatisk samhandling, informasjonsutveksling og personlige relasjoner på tvers av landegrensene. Dette stammer fra gjentakende uttalelser fra respondentene, og innebar blant annet gjennomføring av hyppige besøk og bilaterale øvelser. Begge parter har ønsket å tilegne seg kunnskap både om hverandre og virksomheten, for å øke forståelsen og skape tillitt. Hensikten har vært å unngå misforståelser eller feiltolkninger.

Regional stabilitet og lavspenning i nord for å bevare freden og sikkerheten i nordområdene og i egne grenseområder har også vært viktig for partene. Nordområdene har blitt gjenstand for skjerpet interesse på verdensbasis i tillegg til at det har oppstått økt konkurranse om strategiske ressurser og råvarer (Prop. 1 S (2010-2011):23) Begge er avhengig av ressursene og de økonomiske interessene i nordområdene, og det har vært i begges interesse å opprettholde tilgangen til disse. Det har derfor vært viktig å styrke samarbeidet for å håndtere konkurransen om ressursene i nord, og forhindre fremmed konkurrerende aktivitet (Christensen 2011:16). Stabiliteten og sikkerheten har blitt bevart gjennom å tilrettelegge for fri ferdsel og tilstedeværelse i nordområdene. Militært nærvær og aktivitet mellom norske og russiske styrker er noe begge parter har ønsket, og søkt å gjennomføre. Partene har derimot hatt noe ulike perspektiv på størrelsen og aktiviteten på de militære styrkene i nordområdene.

Begge parter har vært, og er fremdeles, interessert i maksimering av egen sikkerhet. Dette har blitt gjort ved å opprettholde et stabilt nærområde. For Norge har dette vært vesentlig for å kunne opprettholde territoriell suverenitet, mens for Russland har stabilitet i nordområdene vært en fordel. Russland har dermed kunnet rette sikkerhetsfokus mot andre mer krevende grenseområder samt at NATOs tilstedeværelse i nord har forblitt lav.

Fellesinteresser innen mindre militære områder omtales også. Begge har blant annet vært interessert i å opprettholde forsvarlig fiskeriforvaltning, i tillegg til å ivareta miljøet. Her bidro blant annet delelinjeavtalen fra 2010 til gode forhold og vilkår for næringen i området. Partene har også gjensidige interesser for ivaretakelsen av samarbeid innen søk og redning og oljevern. Fellesinteressene omtalt over er forankret i nyliberalismen, og reflekterer et forsøk

på absolutt gevinst. I tillegg tyder det på at partene har sett de langsiktige fordelene og dermed gitt slipp på kortsiktig gevinst. Her vil langsiktige fordeler være stabilitet i nærområdene. Tilsvarende kan dette knyttes til dagens situasjon hvor flere forbindelser opprettholdes til tross for konfliktbildet. Som en respondent poengterte ses de på av «*essensiell art*» for samarbeidet og sikkerheten i begge parter nærområder. Flere av respondentene mener også at begge parter ønsker å gjenoppta samarbeidet så fort det lar seg gjøre, om dagens situasjon endres.

4.3 Interne faktorer, institusjonalisering og andre samarbeidsarenaer

Samarbeid og videreutvikling av samarbeid må være forankret i noe konkret som begge parter kan forholde seg til. I slike sammenhenger utvikles det gjerne avtaler. I perioden mellom 2008 og 2014 har Norge og Russland blant annet utarbeidet tiltaksplaner for den årlige aktiviteten. Samarbeidet har nødvendigvis ikke bare blitt påvirket av partenes interesser, men også hatt påvirkning fra interne faktorer, innenrikspolitikk eller andre samarbeidsarenaer. I det påfølgende avsnittet vil jeg presentere hvilken rolle slike faktorer har hatt på forsvarssamarbeidet mellom Norge og Russland. Jeg vil først se på interne faktorer og partenes innenrikspolitikk, for så å se på hvilke avtaler som samarbeidet er forankret i. Deretter vil jeg kort se på andre samarbeidsarenaer og hvordan de kan ha påvirket samarbeidet i perioden som studeres.

4.3.1 Interne faktorer og innenrikspolitikk

Norsk politikk knyttet til Russland har vært relativt lik over tid. Forsvarets langtidsplaner bidrar til å forme forsvars- og sikkerhetspolitikken. Langtidsplanen utarbeides av Forsvarsdepartementet i samråd med Forsvarsstaben hvert tredje år, og vedtas av Stortinget. Den definerer prioriteringer i Forsvaret og Forsvarets fremtidige retning. Endringer i forsvars- og sikkerhetspolitikken, ut over langtidsplanen, har vært minimale. Det tyder dermed på at større endringer i politikken bare vil finne sted i forbindelse med en ny langtidsplan (Gotkowska 2014:21). Forsvars- og sikkerhetspolitikken har heller ikke gjennomgått store endringer mellom de sittende regjeringene, da det stort sett har vært tverrpolitisk enighet rundt forsvars- og sikkerhetspolitikken. To av respondentene mener derimot at den nye, «blåblå» regjeringen (2013), vektlegger transatlantisk allianse og NATO sterkere enn den

forrige. Det har også blitt forutsett en økning i forsvarsbudsjettet med en ny regjering, sammen med økt fokus på styrking av Norges operative evne, spesielt i nordområdene. Både fokus mot NATO og USA, og økning i budsjettet har i løpet av 2014 kommet på dagsorden²⁰, noe som trolig kommer som et resultat av russisk aggresjon og den ny oppfattelsen av Russland etter annekteringen av Krim. Dette viser at det innenrikspolitiske ikke har hatt stor påvirkning på det militære samarbeidet med Russland.

«Innenrikspolitisk forventes Norge å strekke seg så langt som mulig for å opprettholde stabilitet og fredsbevaring.» En respondents uttalelse kan knyttes til den liberalistisk tankegang som belyser at statens politikk og preferanser reflekterer befolkningens preferanser, og statens preferanser dermed knyttes til innenrikspolitikken. Dette tydeliggjøres med regjeringens markering av misnøye som resultat av Russlands brudd på menneskerettighetene.²¹ Menneskerettigheter og demokrati er og har vært uttalt som viktige verdier for Norge. Det blir poengtert av en respondent at menneskerettigheter og menneskerettighetsbrudd er faktorer på overordnet nivå som er viktige å forholde seg til uansett dimensjon og kontekst. Dette viser hva regjeringen har stått for og er noe som de har frontet, også i forsvarssamarbeidet. Som eksempel blir det fortalt at menneskerettigheter blant annet var et av temaene som var på dagsorden under daværende forsvarsminister, Anne-Grete Strøm-Erichsens besøk i Moskva i 2013. En annen respondent mener at Norges verdier og normer har vært gjentakende tema i dialog med Russland, spesielt på ministernivå. Det har blitt sett på nærmest som et ritual, til tross for at det har hatt liten påvirkning på Russlands atferd. Respondenten mener derfor at ministrene har hatt et urealistisk syn på påvirkningen på Russland. Dette demonstrerer at Norge gjennom samarbeidet har ønsket å påvirke russiske verdier, gjennom idémakt. For Norge ville samarbeidet ha vært bedre og mer forutsigbart dersom de hadde hatt samme verdigrunnlag, noe jeg vil se nærmere på under. Dette kan også knyttes til konstruktivismens sosialiseringkonsept, omtalt over. Norge har søkt å påvirke russiske aktører til å endre verdier og ideer, i et forsøk på å skape endringer i samarbeidet og videre i Russlands verdier og praksis. Verdier som menneskerettigheter i tillegg til innenrikspolitiske faktorer har vært frontet på ministernivå, men det ville hatt mindre påvirkning og effekt å fronte dette på det operative nivået og på det rent militære samarbeidet. Det er derfor mindre sannsynlig at dette har stått på dagsorden på møter og besøk som har

²⁰ Under toppmøtet i Wales forpliktet Norge seg til å ha et forsvarsbudsjett på 2 prosent av BNP. I tillegg melder Høyre om store investeringer i Forsvaret for å avskrekke russisk aggresjon (NRK.no 24.04.2015).

²¹ Eksempelvis var det demonstrasjoner i Norge i forbindelse med fengslingen av jentegruppen «Pussy Riot» i Russland.

vært avholdt mellom FOH og Sjef for Nordflåten eller Vestlige militærdistrikt. Dersom Norge i senere tid tar opp samarbeidet igjen, vil de, både nasjonalt og internasjonalt, kunne bli kritisert for å samarbeide med en autoritær stat som bryter både menneskerettigheter og folkeretten. De kan dermed bli utsatt for et internt dilemma mellom å samarbeide for å opprettholde stabilitet eller å forholde seg til statenes preferanser.

Perioden mellom 2008 og 2014 har i Russland vært preget av store interne vendinger, hvor styresettet gradvis har blitt mer sentralisert og autoritært. I Norge er tradisjonen for demokrati lang og veletablert, mens Russlands forhold til demokrati de siste årene har blitt dårligere om ikke fraværende. Ifølge en respondent trodde Vesten, under Medvedjevs styre mellom 2008 og 2012, at Russland ville moderniseres, åpne seg mer og gå i en mer demokratisk retning. Russland økte samarbeidet med NATO, og ble oppfattet som mindre truende. En av respondentene mener derimot at flere ble lurt av Medvedjev. En annen av respondentene forteller om markante endringer etter at Putin kom til makten igjen i 2012. Makten ble sentralisert i Moskva, og sjefene for Vestlige militærdistrikt og Nordflåten måtte få godkjenning fra Moskva før beslutninger kunne tas. Tidligere kunne de ta egne beslutninger. Holdningene til sjefene på lavere nivå og de personlige relasjonene som hadde oppstått mellom norske og russiske aktører fikk dermed mindre betydning for samarbeidet. I tillegg har parlamentet fått begrenset påvirkning og de fleste beslutninger knyttet til utenriks- og sikkerhetspolitikk har blitt, og blir tatt av Putin og hans betroede indre krets.

Russland fører storpolitikk, og det militære samarbeidet har blitt diskutert på høyeste nivå. En av respondentene påpeker at Putin har fått betydelig autoritet, og det har blitt lettere å få fullmakt til å gjennomføre planer, eksempelvis militære operasjoner. For Norge har Russland dermed blitt mindre forutsigbar, og risikoen for bruk av militær makt har økt. Mindre innslag av demokratiske verdier har skapt utfordringer, noe som kan knyttes til teorien om «demokratisk fred». Teorien knyttes til klassisk liberalisme og vektlegger at demokratiske land har bedre forutsetninger for samarbeid, og at med like verdier reduseres sannsynligheten for konflikt (Kalnes m.fl 2010:61). Russerne har derimot ikke fulgt de samme «spillereglene» som andre demokratiske stater, og mulighetene for dialog og felles forståelse har blitt utfordret. Dette er noe som har blitt enda tydeligere etter annekteringen av Krim. Russlands endringer har tydelig gått i retning av en mer realistisk tankegang, hvor sentralisert styring og maksimal vinning står sterkest. Dette har bidratt til at muligheten for reaksjoner eller bruk av makt er større dersom Putins sikkerhetspolitikk eller interesser utfordres. I det norske perspektivet har det dermed vært viktig å styrke samarbeidet for å få innsikt og forståelse som igjen har kunnet skape forutsigbarhet. I tillegg har det vært

avgjørende å styrke tilknytningen til NATO og andre institusjoner med like verdier for å kunne avskrekke og øke egne sikkerhet.

4.3.2 *Avtaler*

Forsvarssamarbeidet mellom Norge og Russland har vært forankret i flere avtaler. Det begynte ifølge en av respondentene i 1992 etter forsvarsminister Holsts besøk. I 1995 ble det utarbeidet og signert en samarbeidsavtale av daværende forsvarsminister Kosmo. Dette la grunnlaget for årlige flåtebesøk, øving og treningssamarbeidet, i tillegg til å legge grunnlaget for den årlige tiltaksplanen. Tiltaksplanen omtales som der samarbeidet befestes, og er det dokumentet som kartlegger den planlagte aktiviteten år for år. Ifølge en av respondentene ble tiltaksplanen utarbeidet mye på grunn av Russlands byråkratiske system, som gjorde det nødvendig med en tiltaksplan for å få bevilget midler til å gjennomføre aktiviteten. Utarbeidelsen av tiltaksplanen har også generert fast møtevirksomhet på operativt nivå, mellom FOH og Nordflåten og Vestlige militærdistrikt (se underkapittel 4.1). Tiltaksplanen har hovedsakelig blitt fulgt opp med noen mindre avvik, men en av respondentene mente at det i 2013 var flere avvik og kanselleringer. Blant annet ble planer om utvidelse, med samarbeidsaktivitet på hærsiden utsatt til 2014 (Forsvarets årsrapport 2013:16). En respondent forklarte dette med at mer komplekse aktiviteter gjorde det lettere å avlyse. I 2014 inneholdt tiltaksplanen ifølge en av respondentene totalt 22 aktiviteter på bilateralt nivå. Disse aktivitetene ble brått innstilt etter Russlands handlinger i Ukraina. Antallet aktiviteter på tiltaksplanen har vært økende og viser en betydelig utvikling av samarbeidet de siste årene, noe flere respondenter enes om. Dette tyder på at tillitten har økt i perioden mellom 2008 og 2013, noe som har muliggjort for tettere samarbeid og mer samhandling, både i form av øvelse, besøk og møter.

I tillegg til tiltaksplanen og avtalen fra 1995 påpekte respondentene at det har blitt utarbeidet avtaler som «Incidents at Sea», søk og redning, kyst- og grensevaksamarbeid, samt avtale om utveksling av gradert informasjon. Disse har hovedsakelig vært knyttet til forsvarssamarbeidet gjennom FOH, Kystvakten og Grensevakten, mens på russisk side har store deler av disse samarbeidene vært knyttet til FSB. Store deler av samarbeidet med FSB er skjernet for dagens suspensjon, da det er vurdert til å være av stor verdi for begge parter og for stabiliteten i nordområdene (Prop. 1 S (2014–2015):35).

Avtalene viser at Norge har inngått flere føringer og forpliktelser med Russland, noe som liberalister mener rammer inn eventuelle konflikter i internasjonal politikk, og

institusjonaliserer samarbeidet. Videre kan dette ha bidratt til at Norge har kunnet forme sitt eget mulighetsrom for å danne en felles forståelse og dermed hindre konflikter. Det har også skapt rom for dialog, og bidratt til at det i en eventuell krisesituasjon eller konflikt har vært mer naturlig å gå i tidlig dialog. Dersom dagens situasjon hemmer dialogen kan det derimot gå på bekostning av forståelsen og forutsigbarheten som tidligere hadde en positiv utvikling. Så sent som i april 2015 uttalte den norske Forsvarssjefen til Aftenposten at Russland opptre annerledes overfor Norge. Grunnen til dette har vært en konsekvent opptreden og forutsigbar tilstedeværelse og suverenitetshevdelse i nordområdene (Aftenposten.no 08.04.2015). Det kan også være knyttet til den dialogen og den samhandlingen som har eksistert mellom Norge og Russland over tid. Det fremstår som at det er viktig for Norge å ikke avskjære all kontakt med Russland, da dette vil gjøre det enda vanskeligere å gjenoppta på et senere tidspunkt. Samtidig er stabilitet i nordområdene avgjørende. Ergo langsiktige fordeler kommer først.

4.3.3 Andre samarbeidsarenaer

Samarbeidet som innebærer fiske, søk og redning og oljevern har vært forvaltet på både sivilt og militært nivå. Som omtalt i underkapittel 4.1 har det blitt gjennomført sivil-militær aktivitet både nasjonalt, og mellom Norge og Russland. Norges bruk av Kystvakten, og FOHs operative ansvar for Kystvaktens aktivitet har kunnet bidra til at disse samarbeidsarenaene har hatt indirekte påvirkning på det militære samarbeid. Flere av de samme aktørene bidrar og det opprettes relasjoner og forståelse som har blitt benyttet videre i forsvarssamarbeidet. Som nevnt over kan dette bidra til at veien tilbake til et godt forsvarssamarbeid blir kortere.

Bedre forutsetninger for utvikling av forsvarssamarbeidet kan også ha vært knyttet til samarbeid på rent sivile områder, som miljø, energi og folk til folk. Med gode samarbeidsforhold på enkelte områder har dette kunnet påvirke andre områder. Her er derimot respondentene noe uenige eller usikre. Delelinjeavtalen omtales av en respondent som en avtale som skapte bedre forutsetninger for samarbeid på flere områder, inkludert forsvarssamarbeidet. Respondenten mente også at forsvarssamarbeidet har bidratt til bedre forutsetninger på andre samarbeidsområder, noe som også kan ha fungert motsatt. Dersom det har oppstått interesser og velvilje på enkelte områder er det mulig å anta at dette har bidratt til velvilje på andre områder. Eksempelvis kan folk-til-folk samarbeidet i nord ha dannet grunnlag for kulturell eller sosial forståelse, som dermed har påvirket forståelsen under forsvarssamarbeidet. En av respondentene mente blant annet at samarbeidet innen energi, hvor Russland har vært interessert i norsk ekspertise, har bidratt til velvilje på andre områder,

som for eksempel forsvarssamarbeidet. Slike samarbeid har muligens vært med på å opprettholde forsvarssamarbeid til tross for uenigheter, for å forhindre at begge areaer hemmes. Dette kan også ha vært motsatt eller i negativ retning. Dette viser en spillover-effekt, i både positiv og negativ retning, og et avhengighetsforhold. En endring på et område kan ha hatt påvirkning på andre områder. Eksempel på dette er blant annet sanksjoner og motreaksjoner som har påvirket eksport og import av fisk. Dette har påvirket både fiskerinæringen og statenes økonomi. Spillover-effekt, avhengighet og handel kan alle knyttes til liberalismen. Nyliberalismen vektlegger en stadig mer sammenvevd verden, hvor økonomien er mer sammenfallende. Ifølge internasjonalismens perspektiv gjelder dette også andre interesser. Norge og Russland har fremdeles utviklingspotensial her, men det kan ikke utelukkes at ulike interesseområder har påvirket hverandre.

4.4 Kultur, historie og ulike perspektiv

Kultur, historie, normer og verdier legger grunnlaget for et lands handlemåter, politikk og forståelse av sin egen eller andre lands roller på den internasjonale arena. Dette er faktorer som også er sentrale i forståelsen av forsvarssamarbeidet mellom Norge og Russland. I det påfølgende avsnittet vil jeg derfor redegjør for slike faktorer. Jeg vil først presentere påvirkningen av kulturelle og historiske ulikheter og likheter. Deretter vil jeg se på hvordan partene forstår sin egen rolle i forsvarssamarbeidet før jeg avslutningsvis ser på hvordan de forstår hverandres rolle. Hva angår Russlands perspektiv, er det basert på respondentenes tolkning.

4.4.1 Kultur

De mest avgjørende kulturelle forskjellene som er identifisert i forbindelse med forsvarssamarbeidet mellom Norge og Russland har vært forholdet til styring, åpenhet og språk. Disse forskjellene kan ha hatt stor påvirkning på samarbeidsklimaet mellom partene. Norge har tradisjon for å delegerer ansvar og tar dermed beslutninger på lavt nivå. Dette står i sterk kontrast til den russiske autoritære tradisjonen hvor beslutninger og avklaringer gjøres på høyt nivå. Det er dermed større forskjell på nivåene i det hierarkiske systemet. Ifølge flere respondenter har Norge fremstått som direkte og initiativrike i forhold til russere som har vært mer indirekte, lite initiativrike og tilbakeholdne. Russerne har også fremstått som veldig

formelle. Samtidig har russerne blitt oppfattet som mer opptatt av menneskene enn institusjonene. Russland beholder ofte de samme aktørene i sine stillinger over lengre tid, mens det norske Forsvarets organisasjon er preget av hyppig endring og lite kontinuitet i stillingene (Christensen 2011:90). Videre har språk vært en utfordring og en begrensning på samarbeidet. Det er få russere som snakker engelsk, og det er få nordmenn som snakker russisk. Tolkere nyttes derfor i samvirke. I øvelsessammenheng har det vært vanskelig å tilrettelegge for god kommunikasjon mellom soldater og offiserer på lavere nivå, da det har vært for få tolkere tilgjengelig. En av respondentene fortalte blant annet om et eksempel fra en øvelse. En russisk soldat ble spurt om hvorfor han ikke lærte seg engelsk. Svaret fra soldaten var «*hvorfor skal vi lære engelsk, kan ikke dere lære russisk?*» Dette viser den russiske stoltheten, og patriotisme, sammen med den manglende interessen for å tilpasse seg Vesten. Kommunikasjonen mellom soldatene på bilaterale øvelser har derfor blitt begrenset til kroppsspråk, noe som kan ha bidratt til både misforståelser og til å skape distanse mellom partene.

Andre kulturelle forskjeller som kan ha påvirket samarbeidet er russisk syn på kvinner. Likestilling og inkludering av kvinner i Russlands væpnede styrker har ikke kommet så langt som i Norge, og russerne har tidvis blitt oppfattet som mannssjåvinister. Eksempelvis forteller en av respondentene om tilfeller hvor tolkene har måttet «sensurere» for ikke å oversette nedlatende og støtende kommentarer til norske kvinnelige offiserer. I tillegg oppfatter også russerne det å smile når en først møter noen som useriøst. Vestlige, og norske representanter, kan dermed ha blitt oppfattet som useriøse og lettlurte av russerne.

Demokratiske forskjeller kan også ha vært med på å påvirke samarbeidet gjennom blant annet forholdet til media. Norge har frittalende media, som ved flere anledninger har hatt saker kritiske til Russland. En respondent forteller om tilfeller hvor russiske representanter har ytret misnøye overfor norske delegater, og gitt inntrykk av at de ønsket at Norge skulle gjøre om medias synspunkter, og at de trodde Norge kunne diktere norsk media. I Russland er denne behandlingen av media mulig, og det brukes også som propaganda. Vesten har ifølge en respondent blant annet blitt fremstilt som dekadent og korrupt, ofte gjennom krass retorikk og gjennom bilder som viser Vesten med mye bråk og med et ideologisk levesett som ikke fungerer. Russiske myndigheter har brukt, og bruker, media for å øke egen støtte i den russiske lokalbefolkningen, til fordel for den vestlige verden, i tillegg til å underbygge den russiske nasjonalismen. Dette viser kontrasten mellom norsk og russisk media, og at slike tilfeller også kan ha påvirket samarbeidet. Russiske representanter kan ha blitt skeptiske til de norske representantene, både på bakgrunn av norsk kritikk av Russland

og russisk kritikk av Vesten, noe som kan ha påvirket bilaterale forhandlinger eller avtaler. Tilfellene over viser tydelig at kulturelle forskjeller kan ha påvirket samarbeidet i negativ retning, og det kan ha oppstått misforståelser eller uenigheter mellom partene. Med tettere samarbeid har det derimot vært mulig å øke forståelsen på tvers av landegrensene, og partene har kunnet tilpasses seg til de kulturelle forskjellene. Slike tilfeller kan ses i lys av konstruktivismens idealisme, som omtalt i teorikapittelet. Det vektlegges at kultur og kunnskap, i form av symboler regler, konsept og kategorier, danner filter som aktører oppfatter verden gjennom. Det er gjerne dette filteret som danner grunnlaget for misforståelser, i tillegg til ulike interesser (Parson 2010:80; Ratti 2006:90).

Generelt har norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk vært preget av norsk tradisjon og Norges holdninger og normer. Dette kan knyttes til idealismens synspunkt på at normer og holdninger danner grunnlaget for aktørers interesser. Samtidig påvirker regler, symboler og språk hvordan en stat handler. Norges holdninger, normer og kultur har dermed påvirket måten det forhandles og samhandles på, gjerne i form av diplomatisk dialog, og med lite «krasshet». De har ifølge en respondent valgt en posisjon «*midt mellom alle andre*» hvor de har forholdt seg mer nøytral, eller inntatt en meglerrolle. Norge har også ytret bekymring for at krass retorikk fra norske aktører har kunnet hemme samarbeidet (Gotkowska 2014:24). Norge har vært opptatt av å bli oppfattet som en forsvarlig aktør internasjonalt, og dette har formet måten de har samhandlet på, spesielt med Russland. Dette skiller seg fra andre lands kommunikasjon og samhandling med Russland. Eksempelvis har de baltiske statene hatt mindre tålmodighet og en krassere reaksjon til russisk aktivitet og forhandlingsmetoder, noe som kan knyttes til baltisk kultur og historie som tidligere sovjetstat (Gotkowska 2014). Samarbeidet med Russland har også blitt formet av russisk kultur, hvor de ofte har fremstått som bestemte, og fremmet trusler annerledes enn Norge.

Norge og Russlands samhandling bunner også i deres felles historie. Det er spesielt befolkningen i nord som kan vise til felles historie. Frem til 1900-tallet var Pomor-handelen utstrakt, og grensene i nord var relativt flyktige (Pomor betyr kystboer). «Pomor» har i nyere tid blitt brukt som navn på den største bilaterale øvelsen mellom partene, og har bidratt til å skape fellesskap (Christensen 2011:54). Andre verdenskrig og Russlands frigjøring av Øst-Finnmark 25. oktober 1944 er også en vesentlig historisk hendelse for Norge og Russland. I anledning 70-årsjubileumet, var det en stor markering i Finnmark, hvor også den russiske utenriksministeren, Sergej Lavrov, deltok, til tross for en spent situasjon i Europa (NRK.no 25.02.2014). Flere respondenter mener at felles historie har vært underliggende grunner for tillitt i nord, og det har vært viktig for Norge å skjerme denne delen av samarbeidet fra den

pågående spente situasjonen. Det faktum at Russland trakk seg ut av Øst-Finnmark i 1944, til tross for at de hadde kontroll på området, har trolig bidratt til at det norske folk har gitt russerne mer tillitt. I tillegg kan det ha bidratt til troen på at russerne heller ikke nå, med den spente situasjonen i dag, vil gripe inn i Øst-Finnmark. Her er det derimot ulike synspunkter, da noen fremdeles husker den kalde krigen og det norske områdets strategiske betydning for Russland. Med en ny spent situasjon vil Øst-Finnmark på ny kunne være aktuelt område under en konflikt i vest (Christensen 2011:14). Felles historie har skapt forutsetninger for bedre samarbeid og økt tillitt. Som konstruktivismen vektlegger kan faktorer som historie påvirke hvilken betydning et fenomen, eller i dette tilfellet, samarbeid, avtaler, dialoger eller hendelser tillegges. Dersom partene i et samarbeid har lik historie vil dette kunne bidra til at betydningen og forståelsen som tillegges blir likere. Som vist over har det vært store ulikheter mellom partene i forhold til verdier og normer. Til tross for det har felles holdepunkter trolig bidratt til bedre forhold under samarbeid. Dette er også faktorer som kan bidra til bedre forhold i fremtiden dersom situasjonen endrer seg.

4.4.2 Perspektiv på egen rolle

For å forstå hvilken rolle Norge og Russland har hatt i samarbeidet er det vesentlig å se på hvilket perspektiv partene har hatt på sin egen rolle i samarbeidet. Gjentakende antakelser fra respondentene om Norges perspektiv på egen rolle var knyttet til initiativ, og Norge som en pådriver. Norge har sett på seg selv som en pådriver for å videreutvikle samarbeidet, da de har jobbet for å opprettholde dialog og å bygge tillitt. I tillegg mener en av respondentene at de har sett på seg selv som en aktør som har bidratt til forståelse og eksponert russerne for norske og vestlige verdier og kulturer. Norge har i samarbeidet søkt å endre det russiske synet på Vesten, samtidig som de har bidratt inn i blant annet NATO for å endre Vestens syn på Russland (Prop. 1 S (2013–2014):32). I Christensens studie (2011:75) kom det også frem at norske aktører så på øvelse Pomor i 2010, som en brobygger etter Georgia, hvor Norge, sammen med Russland viste vei for andre aktører for å gjenoppta forbindelsen med Russland.

Forståelsen av hvordan Russland har sett på sin egen rolle i samarbeidet bærer preg av russisk stormaktsambisjon. Flere respondenter mener at Russland har sett på seg selv som en stormakt, og at Norge derfor er en liten aktør, som ikke er likeverdig. De har vært opptatt av konkurranse, og på øvelser har det blitt oppfattet som viktig for russerne å «*skyte først, treffe best, og eventuelt finne den savnede personen først.*» Som en stormakt har det vært, og er fremdeles, viktig å være størst og best.

Perspektivet på egen rolle kan, slik som kultur og verdier, ha påvirkning på hvilken betydning fenomener gis, i tillegg til at det påvirker hvilken rolle en stat velger i samhandling med andre stater. Norge har muligens føyd seg i forhandlinger i flere tilfeller, for ikke å bremse samarbeidet, mens Russland har stått på sitt for å vektlegge stormaktsposisjonen. Dersom Norge ble utsatt for en krenkelse av suvereniteten vil blant annet Norge innlede håndteringen av dette med dialog, mens det fra russisk side mulig ville blitt håndtert med fysisk makt eller aggresjon. Det har vært vesentlig for Norge som småstat å forstå sin rolle som nettopp dette, da russerne har testet den norske reaksjonen for å vise sin egen styrke. Norge vil også i dag måtte håndtere slike situasjoner ved å markere fremfor å provosere.

4.4.3 Perspektiv på hverandres rolle

Forsvarsdepartementet omtalte i 2008; «*Den økte russiske aktivitetsnivået i nord representerer ingen militær trussel mot Norge, men er like fullt et klart uttrykk for at Russland i økende grad viser evne og vilje til å markere sin status som stormakt.*» Sammen med Medvedjevs ambisjon om å gjenreise Russland som stormakt representerer dette Norges syn på Russland i 2008 (St.prp. nr. 1 (2008-2009):20). I 2010 ble ordlyden derimot endret, og Russland ble omtalt som en regional stormakt. Trusselvurderingen var fremdeles den samme, men det ble lagt vekt på at den militære aktiviteten i nord illustrerte viktigheten av den militærstrategiske verdien området spilte for Russland (Prop. 1 S (2010-2011):23). I 2012 ble Russland omtalt som både regional og global stormakt, og ordlyden på trusselvurderingen var endret, til at den militære aktiviteten var et «*utrykk for russisk stormaktsambisjon og ikke er rettet mot Norge*» (Prop. 1 S (2012-2013): 33). På slutten av samme avsnitt i 2013 var «*Norge spesielt*» lagt til (Prop. 1 S (2013–2014):34). Sitatene viser at forskjellen mellom Norge og Russland ble større. Russisk stormaktsambisjon var viktig for Norge å ta hensyn til, både ved samhandling med russerne, men også med utvikling av egen forsvars- og sikkerhetspolitikk. Norges endring i perspektiv på trusselen fra Russland kan tolkes i både negativ og positiv retning. Det kan være en måte å uttrykke usikkerhet på når den direkte trusselen mot Norge ikke poengteres. Alternativt utelot de en direkte trusselvurdering da den ikke var offentliggjort. Ifølge Gotkowska (2014:24) har den sannsynlige trusselen i nyere tid gått fra storstilt invasjon til et mindre angrep kombinert med ikke-militære virkemidler. Denne trusselvurderingen kan ha vært aktuell fra 2012, men har kun hatt begrenset omtale offentlig. Trusselvurderingen kan også ha blitt utelatt som følge av at staten hadde fått den tidligere trusselen på avstand. Dette kan ha vært knyttet til et positivt forsvarssamarbeid som bidro til

at Norge oppfattet en lavere trussel. Med bakgrunn i norsk interesse for multinasjonale samarbeid og interesser i nordområdene tolker jeg derimot endringene i Forsvarsdepartementets ordlyd som et uttrykk for usikkerhet, sammen med en endret trussel. Russland har i norsk perspektiv blitt et større usikkerhetsmoment og dermed en mulig større trussel.

Divergens mellom de offentlig uttalte perspektivene og hva som er virkeligheten kan også ha vært tilfelle i forbindelse med Russlands reform og modernisering, kombinert med økende militær aktivitet i norske nærområder. Offentlig har det blitt omtalt som «*tilbake til normaltilstand*», og en naturlig opprustning som et resultat av økonomisk vekst (Gotkowska 2014:24). Tiltakene fra norsk side kan derimot tolkes som respons på russisk vekst. En mulig årsak til at de offentlige uttalelsene har fremstått mangelfulle kan ha vært knyttet til Norges frykt for å påvirke forsvarssamarbeidet negativt, på samme måte som Norge har unngått krass retorikk. Konstruktivismen legger vekt på at interne og eksterne hendelser kan påvirke hvordan stater oppfatter hverandre. Som nevnt kan stater i konstruktivismens tolkning ha både «fiendebilder», «vennebilder» og «nøytrale bilder» (Kalnes m.fl 2010:94). Russlands forbedrede evne og militære kapasitet, sammen med menneskerettighetsbrudd og anti-vestlig retorikk har bidratt til økt usikkerhet i Norge og et mer pessimistisk syn på Russland. Ergo «fiendebildet» har muligens blitt noe mer dominerende. Dette kan ha påvirket hvordan Norge har samhandlet med Russland i løpet av perioden fra 2008 til 2014.

Ifølge Gotkowska (2014:39) enes Norge og de baltiske statene om deler av perspektivet på Russland. Russland beskrives som «*a country with unstable domestic policy, an unpredictable foreign policy, and as a state harbouring imperial ambitions and having sufficient means (and military capability) to try to realise these ambitions, at least in its immediate neighbourhood*» (Gotkowska 2014:39). Landene har derimot ulike syn på den russiske trusselen. Norge forholder seg som nevnt relativt rolig sett i forhold til de baltiske statene, som ser en betydelig trussel fra Russland. Norges samarbeid og samhandling med Russland kan som nevnt ha bidratt til hvordan Norge oppfatter trusselen fra Russland i dag. Eksempelvis uttalte Forsvarssjefen, senest i april 2015, at Norge har vært vitne til, og fulgt den russiske moderniseringen i nordområdene siden 2008. Dette har inkludert en russisk aktivitetsøkning, av fly og fartøy både nye og moderniserte, og av nye våpensystemer. For andre stater i russisk nærområde har det derimot oppstått en økning av aktivitet momentant i løpet av 2014. Dette er derfor mer skremmende for eksempelvis baltiske land og andre NATO-land (Aftenposten.no 08.04.2015). Dette viser at samarbeidet påvirker hvordan russerne oppfattes av Norge i det som i dag er en spent situasjon. Dersom Norge ikke hadde

hatt et omfattende samarbeid, og mulighet for å oppnå forståelse for russisk aktivitet og handlemåter, ville trolig situasjonen og den oppfattede trusselen også vært en annen. Som konstruktivismens perspektiv belyser kan stater lære å stole på hverandre. I tillegg vektlegger idealismen at synet aktører har på hverandre og verdenssamfunnet preges av historie, kultur eller forståelse. Det er dermed naturlig at Norge og de baltiske statene har ulike syn på Russland og den russiske trusselen. «Fiendebildet» som de baltiske statene har er trolig mer dominerende enn hos Norge.

Russisk syn på Norge har, som tidligere nevnt, båret preg av Norges rolle som en liten aktør på verdensbasis og som en småstat. Flere av respondentene mener at Norge ikke er en del av det Russland har omtalt som «det nære utland» eller deres interessesfære, men at dette hovedsakelig inkluderer tidligere sovjetstater. Norge er en mindre truende nabo, som de gjennom samarbeidet har kunnet eksponere seg mer for. For russerne har dette bidratt til en god øvingsarena, både med tanke på mindre kjente områder, men også i forhold til å øve sammen med en ekstern partner.

I forhold til Russlands syn på Norge som del av NATO var respondentene veldig uenige. Flere av respondentene mente at russerne har sett på Norge som en partner, uavhengig av NATO, mens andre mente at Norge har blitt ansett som en del av NATO, til tross for bilateralt samarbeid. Det er derimot mulig at Russland har sett på Norge avhengig av situasjon og samarbeidsarena. Dersom Norge har ønsket å bli sett på som partner uten NATO, har de trolig fokusert på samarbeidet isolert sett, uten å inkludere hendelser eller saker som er knyttet til NATO under samhandlingen. En av respondentene mente derimot at forskjellen for hvordan Norge har blitt oppfattet i sammenheng med NATO har vært ubetydelig. Samarbeidet Russland har hatt med Sverige og Finland som ikke er NATO-medlemmer har ifølge respondenten ikke vært vesentlig forskjellig fra samarbeidet med Norge. Hvordan Russland har sett på Norge har vært avgjørende for hvordan Norges handlinger og fremtreden har blitt tolket. Russlands trusler og krasse retorikk har ofte vært rettet mot deres «nære utland». Så lenge Norge ikke legges under denne definisjonen vil russiske handlinger og holdninger kunne være svært ulikt rettet mot Norge. Norge har ikke vært en del av Russlands nærmeste interesseområde, og trusselen mot Norge har derfor fremstått som betydelig lavere. Sett i lys av idealismen og staters «fiendebilder» «vennebilder» og «nøytrale bilder», har muligens Norge blitt plassert innen de to sistnevnte kategoriene, avhengig av hendelser på den internasjonale arena. Dette har trolig påvirket hvilke reaksjoner og konsekvenser hendelser internt i Norge og eventuelt eksterne handlinger knyttet til Norge, har fått. Dersom

Norge har blitt og blir oppfattet som en del av NATO har NATOs handlinger kunnet påvirke samarbeidet og perspektivet. Samtidig har trolig også Russland hatt bruk for Norge som en kanal for å rette kritikk mot NATO. Dette vil jeg komme tilbake til i neste underkapittel.

4.5 NATO

NATO er en viktig del av Norges forsvars- og sikkerhetspolitikk, både for sikkerhetsgaranti og for å kunne avskrekke. Det har ikke vært mulig å se bort ifra NATO når en ser på Norges forhold til Russland, men det er tydelig at det har vært ulike syn på hvor stor påvirkning det har hatt på samarbeidet. Flere av respondentene mener at Norges NATO-medlemskap har gjort Norge til en interessant samarbeidspartner, da det har gitt Russland innsyn i NATOs vestlige aspekter, system og prosedyrer. Russland har brukt dette for å lære mer om NATO, og for å følge utviklingen. Russerne har trolig også benyttet muligheten for å påvirke NATOs syn på Russland gjennom samhandling med Norge. Likeledes har Norge brukt samarbeidet for å lære russerne mer om NATO, i den hensikt å skape tillitt mellom NATO og Russland, i tillegg til å bedre forståelsen for Russland internt i NATO. Norge har også vist andre NATO-land at det er mulig å ha et konstruktivt samarbeid med Russland, også militært. Videre har Norge kunnet, og kan delvis også i dag, operere som NATOs øyner og ører, eller eventuelt talerør mot Russland. Norge har bidratt til NATOs kollektive situasjonsforståelse, og i en konflikt ville Norge kunnet bidra til å forutse hendelser eller avverge større konflikter i nordområdene. I tillegg ville Norge trolig fått en sentral rolle i NATOs nisjeforsvar som en viktig etterretningsressurs.

Norge har måttet forholde seg til NATO og handlet i forhold til NATOs retningslinjer i krisesituasjoner. For Norge har det vært viktig å balansere mellom egne og alliansens interesser. Dette er tydelig dersom vi ser på Norges standpunkt under Georgiakrigen i 2008 og annekteringen av Krim i 2014. Umiddelbart etter annekteringen av Krim ble forsvarssamarbeidet stanset, og Norge sluttet seg til NATOs krasse kritikk mot Russland. Norge hadde anerkjent at Russland hadde evnen, men viljen for videre aggresjon manglet. Med bakgrunn i Norges geostrategiske posisjon ble derfor NATOs støtte avgjørende. Norge har derfor ikke kommet med store innvendinger til NATOs reaksjoner. Situasjonen i 2008 under Georgiakrigen var derimot annerledes. Da valgte Norge å holde seg i bakgrunnen med en vag retorikk. Forsvarssamarbeidet ble stanset, men de opprettholdt de fleste bilaterale forpliktelsene, til tross for et endret klima mellom NATO og Russland, deriblant møter

mellom FOH og FSB (Christensen 2011:74). Dette kan mulig forklares med at Russlands evne i 2008 fremdeles var svekket, mens evnen i løpet av perioden 2008-2014 økte betydelig og behovet for NATOs støtte ble større. Flere av respondentene forklarte det derimot med den daværende konfliktens uklarheter. En annen mulig grunn kan ha vært Norges standpunkt i skyldspørsmålet, hvor Norge tidlig skal ha ment at Georgia var skyld i utbruddet av krigen (Gotkowska 2014:40). En av respondentene mente derimot at de ulike reaksjonene skyldes NATO-alliansens krigstrøtthet og økonomiske utfordringer på tidspunktet Georgiakrigen inntraff. Videre mente en annen respondent at NATO i 2014 hadde lite på dagsorden siden styrkene var på vei ut av Afghanistan. Russland, med invasjonen av Krim, ga dermed NATO en ny mulighet til å øke relevansen sin. Dette kan forstås i lys av nyrealismens påstand om at lavere trussel utfordrer allianser. Alliansen har bestått og på ny blitt relevant, som et resultat av Russlands økende aggresjon.

NATOs rolle de siste årene, hvor interessene har vært rettet mot utvidelse og missilforsvar i Europa, har skapt frykt i Russland. Med frykt for NATO, har dette også kunnet påvirke russiske holdninger til Norge. Norge er et NATO-medlem, og en av respondentene mener at dette konstant har vært i den russiske underbevisstheten. Dette har, og vil trolig komme tydeligere frem under uenigheter eller konflikter. Videre vil dette muligens bli tydeligere etter at Jens Stoltenberg høsten 2014 overtok som generalsekretær i NATO. Respondentene er derimot uenige om hvordan dette vil kunne påvirke samarbeidet dersom det tas opp igjen. Noen mener at det vil kunne påvirke samarbeidet negativt, mens andre mener at det ikke vil ha noen påvirkning. At NATOs generalsekretær nå er norsk kan blant annet brukes mot Norge, med at NATOs handlinger indirekte knyttes til Norge. Andre mener derimot at dette kan bidra til at det skapes et bedre forhold mellom NATO og Russland.

Norges forhold til NATO kan ha hatt både positiv og negativ påvirkning på samarbeidet med Russland, noe som også vil være tilfellet dersom situasjonen endres. Det vil være situasjonsavhengig, og vil også kunne påvirkes av den pågående konflikten. Det er mye usikkerhet knyttet til hvordan samarbeidet vil arte seg i fremtiden, da mange i den vestlige verden oppfatter det som om Russlands aggresjon nærmest har satt situasjonen tilbake til utgangspunktet.

I løpet av perioden fra 2008 til 2014 har Norge hatt stort fokus på NATO for å opprettholde alliansens relevans. For Norge er NATO-alliansen en viktig langsiktig fordel, som går foran andre interesser, noe som har blitt enda tydeligere med Russlands vekst. NATO har også blitt sett på som en institusjon som bidrar til formålstjenlig utfall for alle involverte.

Dette er knyttet til nyliberal institusjonalisme. I tillegg har NATO bidratt til å styrke egen sikkerhet, hvor sosialisering gir de beste fordelene slik som vektlegges i nyrealismen.

4.6 Oppsummering med blick mot antakelsene

4.6.1 Realismen

«Norsk-russisk forsvarssamarbeid er preget av at begge parter forfølger og fokuserer på egen sikkerhet og egne interesser, og samarbeidet opprettholdes så lenge begge anser å tjene på det. Dette gjør samarbeidet skjørt, og det kan lett hemmes.»

Med utgangspunkt i overnevnte antakelse oppsummerer jeg den klassiske- og nyrealismens perspektiv på utviklingen av forsvarssamarbeidet mellom Norge og Russland.

Samarbeidet har vært preget av partenes ulike utgangspunkt, hvor Russland har handlet som en gryende stormakt, mens Norge har forholdt seg til sin posisjon som småstat. Begge parter har vært opptatt av egne interesser og egen sikkerhet, hvor interessene tidvis har vært motstridende. For Norge har interessen for stabilitet, sammen med gjensidig forståelse og mulighet for å forutse eventuelle konflikter, fremstått som de viktigste. I tillegg oppleves det som om interessen for å opprettholde NATOs relevans og rolle som Norges sikkerhetsgaranti har påvirket hvordan samarbeidet mellom Norge og Russland har artet seg. Norge kan ha tjent på samarbeidet med Russland både direkte og indirekte gjennom NATO. Det samme har vært gjeldende for russisk interesse. De har tjent på samarbeidet gjennom vedvarende stabilitet i sine nærområder i nord, samtidig som de har hatt mulighet for trening og øving i sine interesseområder. I tillegg har de gjennom Norge fått innsyn i NATO, som de anser som en betydelig militær trussel, noe som har bedret egen sikkerhet.

Tidvis har det oppstått interessekonflikter hvor begge parter har stått på sitt. I slike tilfeller fremstår det som om Russland har forholdt seg til relativ gevinst, mens Norge har forholdt seg til absolutt gevinst. Norge har dermed overgitt seg, eller inngått kompromiss til fordel for bevaring av samarbeidet. For Norge har det fremstått som om samarbeid har vært viktigere for egen sikkerhet, enn hva det har vært for russisk sikkerhet, noe som kan knyttes til småstatsposisjonen. I tillegg fremstår det som om egen sikkerhet og egne interesser har vært mer fremtredende i den russisk handlemåten sammenlignet med Norge, noe som kan ses i lys av hhv. offensiv- og defensiv realisme. Partenes interesse for samarbeidet forklarer dermed også ønsket som de har om å gjenoppta samarbeidet, til tross for dagens situasjon.

Hvordan samarbeidet har artet seg mellom 2008 og 2014 viser at de begge har interesser for samarbeidet, også noen fellesinteresser. Som antakelsen poengterer gjør dette samarbeidet skjørt, men nordområdenes strategiske viktighet fremmer og styrke potensialet for å bevare samarbeid. Omfanget av samarbeidet vil derimot kunne variere.

4.6.2 *Liberalismen*

Antakelsen knyttet til liberalismen var som følger:

«Norge og Russland skaper gjennom samarbeid et tillitsforhold mellom partene som gjør det mulig å se og å arbeide for å fremme felles interesser, som ikke alltid samsvarer med kortsiktige egeninteresser. Dette skaper stabilitet mellom partene i tillegg til å gi spillover-effekt på andre samarbeidsområder, noe som forventes å være en norsk intensjon med samarbeidet.»

Norge har hatt interesse av å samarbeide med Russland, til tross for at Russland har hatt flere brudd på menneskerettigheter. Menneskerettigheter settes høyt i det norske samfunn, og russiske menneskerettighetsbrudd, og manglende demokratiske verdier har stridet mot disse. Russland har i løpet av perioden vist økt interesse for samarbeid både med Norge og NATO, til tross for ulike interesser og flere utfordringer. Dette viser at begge parter har sett bort i fra noen av sine egne interesser, til fordel for samarbeidet og fellesinteresser. Stabilitet i nærområdene har fremstått som den viktigste fellesinteressen og til fordel for langsiktige interesser har partene opprettholdt forsvarssamarbeidet. Partene har gjennom perioden hatt avtaler hvor samarbeidet har vært forankret, noe som kan ha bidratt til økt felles forståelse gjennom institusjonalisering og dermed økt tillitt. Det fremstår som om delelinjeavtalen skapte forutsetninger for ytterligere samarbeid, og den har dermed hatt en spillover-effekt på forsvarssamarbeidet. Basert på norsk nordområdepolitikk fremstår det som om deler av intensjonen for forsvarssamarbeidet kan ha vært knyttet til forbedring også av andre samarbeidsområder. Forsvarssamarbeidet har blant annet bidratt til stabilitet i et ressursrikt område, og dermed skapt bedre forutsetninger for samarbeid innen fiske og energi. Samtidig kan andre samarbeidsområder slik som energi eller folk-folk hatt påvirkning på forsvarssamarbeidet.

4.6.3 *Konstruktivismen*

«Samarbeidet avhenger av hvordan partene til enhver tid forstår hverandre, og hvordan de forstår sin egen rolle i samarbeidet. Ulike hendelser kan påvirke og endre denne forståelsen og dermed få betydning for hvordan samarbeidet utvikler seg. Fra norsk side er økt gjensidig forståelse uttrykt intensjon.»

Til tross for store kulturelle forskjeller har Norge og Russland klart å utvikle et godt militært samarbeid. Det fremstår som om partene har utviklet gjensidig forståelse for hverandre gjennom samarbeidet. Dette kan ha bidratt til at utviklingen av samarbeidet gikk lettere for seg, da partene brukte mindre tid på uenigheter eller ulike oppfattelser. Norge og norske offiserer har lært hvordan de skal forholde seg til sine motparter for å ikke skape unødige misforståelser, og det fremstår som om russerne delvis har gjort det samme. Det fremstår derimot som om russernes handling har vært preget av stormaktsambisjon, hvor Norge som en mindre aktør har måttet tilpasse seg. Dette ligger hovedsakelig allerede i norske holdninger og normer, og det har dermed påvirket hvordan samhandling og forhandling har artet seg under samarbeidet. Dette henger også tett sammen med hvordan partene har forstått sin egen rolle i samarbeidet. Det fremstår som om Norge gjennomgående har vært, og sett på seg selv som pådriveren i samarbeidet. De har sett på seg selv som et NATO-medlem og en vestlig aktør med vestlig kultur og verdier. Perspektivet partene har hatt i forhold til hverandre har vært preget av russisk stormaktsambisjon og norsk småstatsposisjon. Norge har gjennom perioden endret syn på Russland som en stat med stormaktsambisjon, til å omtales som en stormakt. I løpet av perioden mellom 2008 og 2014 fremstår det som om Norge har anerkjent Russlands utvikling, og derfor knyttet seg nærmere Vesten og NATO gjennom flernasjonalt samarbeid. Samtidig har de jobbet mot et tettere samarbeid med Russland for å skape gjensidig forståelse i et forsøk på å påvirke russisk holdning til Norge. I det forsvarssamarbeidet ble stanset, med russisk aggresjon i Ukraina, ble også Norges syn på Russland ytterligere endret. Russland gikk da fra å være en stormakt med evne, til å være en stormakt med evne og vilje til å bruke militærmakt mot en annen stat. Dermed fremstår det som om Norge og Vesten det siste året har ansett Russland som en større trussel. Det er usikkert om russerne ser på Norge som en del av NATO, eller isolert. Uavhengig fremstår det som om Russland har hatt et avslappende syn på en mindre truende nabo. I dagens situasjon er det mulig at Norge, mer enn tidligere, blir oppfattet som en del av NATO. Denne endrede forståelsen av Norge vil kunne påvirke forsvarssamarbeidet mellom Norge og Russland dersom det tas opp igjen på et senere tidspunkt.

5 Konklusjon

Utgangspunktet for denne studien var følgende problemstilling; «*Hvordan utviklet forsvarssamarbeidet seg mellom Norge som NATO-medlem og Russland i perioden 2008 og frem til sommeren 2014? Hvilke var de norske intensjonene?*» Studien har hatt til hensikt å presentere utviklingen av samarbeidet, og videre søkt å identifisere de norske intensjonene med samarbeidet. I etterkant av krigen mellom Russland og Georgia i 2008 fremsto det som om samarbeid med Russland ble viktigere for Norge. Et allerede eksisterende forsvarssamarbeid ble umiddelbart etter krigen stanset, og spenningen i Europa økte. Kort tid etter, og i løpet av 2009 fremsto det som om samarbeidet var gjenopptatt, og videreutviklet. I 2010 ble det enighet om en delelinjeavtale mellom Norge og Russland, et område som hadde vært omstridt de siste 40 årene. Dette så ut til å gi forsvarssamarbeidet gode forutsetninger for videreutvikling, da det fra og med 2010 ble avholdt årlige militære øvelser mellom Norge og Russland. Disse ble videreutviklet etter hver gjennomføring, og det var i 2013 en intensjon om å utvide øvelsen til å innebære også land-, i tillegg til sjø- og luftstyrkene som vanligvis deltok. Fra 2011 ble det også utvekslet flere besøk av forsvarsministere, forsvarssjefer, eller andre sentrale militære ledere. FOH, som forvaltende part opprettet også en direkte forbindelse med sjef for Nordflåten via Skype. Her skal det ha blitt avholdt ukentlige møter eller kontakt mellom partene.

Studien viser at det fra og med 2010 ble en tydelig økning i aktivitet mellom Norge og Russland på forsvarsområdet. Dette kan ha vært forårsaket av delelinjeavtalen som ble utarbeidet mellom partene, men kan også være grunnet Russlands økende interesse for regionen og Europa. De ønsket å få et fornyet og mer positivt omdømme utad, og var dermed mer villig til å samarbeide, til tross for ulike interesser. Årene etter 2010 ble ytterligere fellesaktivitet gjennomført, noe som kan ha bidratt til økt tillitt og forståelse på tvers av landegrensene. I forhold til tiltaksplanen ble den også mer kompleks. Samarbeidet er fra norsk side omtalt som godt, og det fremstår som om det var dannet et godt grunnlag for videre utvikling og samarbeid, før Russland viste sin aggressivitet og gikk inn i Ukraina. Bakgrunnen for utviklingen av forsvarssamarbeidet kan knyttes til norsk intensjon. Den norske intensjonen fremstår som basert på norske sikkerhetspolitiske interesser. Samarbeidet med Russland har gitt Norge innsikt i russisk aktivitet, skapt forståelse for russiske handlemåter, og dermed bidratt til egen sikkerhet, samtidig som det har bidratt til stabilitet i nordområdene, og nærområdene. Det har vært en intensjon å heve terskelen for eventuell russisk aggresjon, ved å fremme dialog og opprette tettere personlige relasjoner på tvers av

statenes militære enheter. Dette har også vært mulig med sikte på å påvirke russiske verdier og normer. Gjennom forsvarssamarbeidet har også Norge økt sin relevans innad i NATO, hvor de har fremstått som områdeeksperter, og dermed gitt NATO innsikt i Russland og situasjonsforståelse for handlinger i nord. For Norge har det betydd velvilje i NATO, et fremdeles relevant alliansesamarbeid, og ikke minst opprettholdt egen sikkerhetsgaranti gjennom NATO.

Med bakgrunn i studiens aktualitet, og den manglende forskningen på området anbefales det å studere forsvarssamarbeidet videre. Det bør, med bakgrunn i dagens situasjon, utredes hva som skal til for å gjenoppta samarbeidet, og eventuelt hvordan det vil utvikle seg dersom eller når det blir gjenopptatt. Aktuelt vil også være å se på hvordan Jens Stoltenbergs nye rolle som generalsekretær i alliansesamarbeidet vil kunne påvirke samarbeidet, eventuelt en større studie på NATOs påvirkning på samarbeidet.

6 Referanseliste

Bøker

- Barnett, Michael. (2011): Social constrictivism. I: *The globalization of world politics - An introduction to international relations*. Baylis, John, Steve Smith Og Patricia Owens (red.). New York: Oxford University Press, s. 149-65.
- Børresen, Jacob m.fl. (2004): *Allianseforsvar i endring : 1970-2000*. Serie: Norsk forsvarshistorie. Bergen: Eide Forlag.
- Duedahl, Poul & Michael Hviid Jacobsen. (2010): *Introduktion til dokumentanalyse*. Serie: Metodeserie for Social- og Sundhedsvidenskaberne, b. 2. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Giles, Lionel. (2009): *Sun Tzu's the art of war*. Pax Librorum Publishing House.
- Griffiths, Martin. (2007): *International relations theory for the twenty-first century : an introduction*. London: Routledge.
- Grønmo, Sigmund. (2004): *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforl.
- Kalnes, Øyvind m.fl. (2010): *Internasjonale relasjoner : en akkurat passe lang introduksjon*. Oslo: Cappelen Akademisk.
- Keohane, Robert O. (1993): Institutional theory and the realist challenge after the cold war. I: Baldwin, D.A (red.): *Neorealism and Neoliberalism: The contemporary Debate*. New York: Columbia University Press, s. 269-300.
- Keohane, Robert O. & Joseph S. Nye. (2001): *Power and interdependence*. 3. utg. New York: Longman.
- Nilssen, Vivi Lisbeth. (2012): *Analyse i kvalitative studier : den skrivende forskeren*. Oslo: Universitetsforl.
- Parsons, Craig. (2010): Constructivism and Interpretive Theory. I: Marsh, David & Stoke. Gerry (red.): *Theory and Methods in political science*. 3. utg. Serie: Political analysis. Basingstoke: Palgrave Macmillian, s. 80-98.
- Rottem, Svein Vigeland m.fl. (2008): *Småstat og energistormakt : Norges sikkerhetspolitiske rolle i nord*. Serie: Nordområdepolitikk, b. 3. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Ryen, Anne. (2002): *Det kvalitative intervjuet : fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Bergen: Fagbokforl.
- Savigny, Heather & Lee Marsden. (2011): *Doing political science and international relations - Theories in Action*. Serie: Political analysis. New York: Palgrave Macmillan.
- Smith, Steve m.fl. (2011): *The Globalization of world politics : an introduction to international relations*. 5. utg. Oxford: Oxford Univerity Press.
- Viotti, Paul R. & Mark V. Kauppi. (2010): Realism: The State and Balance of Power. I: *International Relations Theory*. 4. utg. Kauppi, P.R Viotti Og M.V. (red.). New York: Longman, s. 42-77.
- Yin, Robert K. (2003): *Case study research : design and methods*. 3rd. utg. Serie: Applied social research methods series, b. 5. Thousand Oaks, Calif.: Sage.

Artikler

- Bukkvoll, Tor m.fl. (2009): *Krigen i Georgia - konsekvenser for Norge?* Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) FFI-rapport 2009/00268.
- Didriksen, Jonny. (2012): Militært samarbeid med Russland. *Folk og Forsvar* 3, s. 8-9

- Gotkowska, Justyna. (2014): Norway and the Bear. Norwegian defence policy - lessons for the baltic sea region. *Point of View* 38
- Hakvåg, Una Kirstine m.fl. (2011): *Russisk forsvarsutvikling frem mot 2020 : sluttrapport*. Forsvarets forskningsinstitutt.
- Heininen, Lassi m.fl. (2013): *New Russian Arctic Doctrine: From Idealism to Realism?* Valdai Discussion club. Tilgjengelig: http://valdaiclub.com/russia_and_the_world/60220.html. [15.06.2014]
- Kjølborg, Anders & Tore Nyhamar. (2011): *Småstater i internasjonale operasjoner*. Forsvarets forskningsinstitutt. Tilgjengelig: <http://www.ffi.no/no/Rapporter/11-01698.pdf> [17.10.2015].
- Miller, Benjamin. (2010): Democracy Promotion: Offensive Liberalism versus the Rest (of IR Theory). *Millennium - Journal of International Studies* s. 561-91
- Rafaelsen, Rune Gjertin. (2012): Norsk - russisk samarbeid i nord. *Folk og Forsvar* 3, s.12-13
- Ratti, Luca. (2006): Post-cold war Nato and international relations theory: The case for neo-classical realism. *Journal of Transatlantic Studies*, 41, s. 81-110
- Slaughter, Anne-Marie. (2011): *International relations, Principal Theories*. Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law.
- Wieclawski, Jacek. (2011): Contemporary Realism and the Foreign Policy of the Russian Federation. *International Journal of Business and Social Science* 1, s. 170-79

Offentlige dokumenter

- Avtale mellom Kongeriket Norges Forsvarsdepartement og Den russiske føderasjons Forsvarsministerium om forsvarsrelatert samarbeid* (1995): Forsvarsdepartementet.
- Forsvarets årsrapport 2011: Forsvaret (2012). Tilgjengelig: https://forsvaret.no/fakta/_ForsvaretDocuments/Forsvarets-aarsrapport-2011.pdf [23.04.2015]
- Forsvarets årsrapport 2012: Forsvaret (2013). Tilgjengelig: https://forsvaret.no/fakta/_ForsvaretDocuments/Forsvarets-aarsrapport-2012.pdf [24.08.2014]
- Forsvarets årsrapport 2013: Forsvaret (2014). Tilgjengelig: https://forsvaret.no/fakta/_ForsvaretDocuments/Forsvarets_aarsrapport_2013.pdf [23.04.2015]
- Meld. St. 7 (2011-2012): *Nordområdene - Visjon og virkemidler*. Utenriksdepartementet (2011). Regjeringen.no. Tilgjengelig: <https://www.regjeringen.no/contentassets/a0140460a8d04e4ba9c4af449b5fa06d/no/pdfs/stm201120120007000dddpdfs.pdf> [05.05.2015]
- Prop. 1 S (2009-2010): *for budsjettåret 2010 - Utgiftskapitler: 1700-1795 Inntektskapitler: 4700-4799*. Forsvarsdepartementet (2009). Regjeringen.no. Tilgjengelig: https://www.regjeringen.no/contentassets/e0dc7a14380841c7bc469d3878d1b44d/no/pdfs/prp200920100001_fdddpdfs.pdf [06.08.2014]
- Prop. 1 S (2010-2011): *for budsjettåret 2011 - Utgiftskapitler: 1700-1795 Inntektskapitler: 4700-4799*. Forsvarsdepartementet (2010). Regjeringen.no. Tilgjengelig: https://www.regjeringen.no/contentassets/13d924db927b4f819a56db69f8a26550/no/pdfs/prp201020110001_fdddpdfs.pdf [06.08.2014]
- Prop. 1 S (2011-2012): *for budsjettåret 2012 - Utgiftskapitler: 1700-1795 Inntektskapitler: 4700-4799* Forsvarsdepartementet (2011). Regjeringen.no. Tilgjengelig: https://www.regjeringen.no/contentassets/25badb989d9945ed83d73b19ba9eb298/no/pdfs/prp201120120001_fdddpdfs.pdf [06.08.2014]

- Prop. 1 S (2012-2013): *for budsjettåret 2013 - Utgiftskapitler: 1700-1795 Inntektskapitler: 4700-4799*. Forsvarsdepartementet (2012). Regjeringen.no. Tilgjengelig: https://www.regjeringen.no/contentassets/caf40a987b274f4aba5dfb6f8523d4c5/nofdfs/prp201220130001_fdddpdfs.pdf [06.08.2014]
- Prop. 1 S (2013-2014): *for budsjettåret 2014 - Utgiftskapitler: 1700-1795 Inntektskapitler: 4700-4799* Forsvarsdepartementet (2013). Regjeringen.no. Tilgjengelig: https://www.regjeringen.no/contentassets/4004a02eb11e4f939c7efbb8c205db9d/nofdfs/prp201320140001_fdddpdfs.pdf [05.01.2015]
- Prop. 1 S (2014-2015): *for budsjettåret 2015 - Utgiftskapitler: 1700-1795 Inntektskapitler: 4700-4799* Forsvarsdepartementet (2014). Regjeringen.no. Tilgjengelig: https://www.regjeringen.no/contentassets/cf9816fb37054942b89cd5892489e016/nofdfs/prp201420150001_fdddpdfs.pdf [10.11.2014]
- St.meld nr. 24 (2007-2008): *Om samarbeidet i Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE) i 2007*. Utenriksdepartementet (2007). Regjeringen.no. Tilgjengelig: <https://www.regjeringen.no/contentassets/6972122c44594acc8597ec184f328a08/nofdfs/stm200720080024000dddpdfs.pdf> [05.05.2015]
- St.meld nr. 28 (2002-2003): *Om samarbeidet i Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE) i 2002*. Utenriksdepartementet (2002). Regjeringen.no. Tilgjengelig: <https://www.regjeringen.no/contentassets/740843fee7894e8e98a6913a1bf8d688/nofdfs/stm200220030028000dddpdfs.pdf> [05.05.2015]
- St.prp. nr. 1 (2007-2008): *for budsjettåret 2008 - Utgiftskapitler: 1700-1795 Inntektskapitler: 4700-4799*. Forsvarsdepartementet (2007). Regjeringen.no. Tilgjengelig: https://www.regjeringen.no/contentassets/d93f720536eb4bf58103ab27a36e3396/nofdfs/stp200720080001_fdddpdfs.pdf [06.08.2014]
- St.prp. nr. 1 (2008-2009): *for budsjettåret 2009 - Utgiftskapitler: 1700-1795 Inntektskapitler: 4700-4799*. Forsvarsdepartementet (2008). Regjeringen.no. Tilgjengelig: https://www.regjeringen.no/contentassets/7012be9bd2ea4f89a86435c802b520ad/nofdfs/stp200820090001_fdddpdfs.pdf [06.08.2014]
- St.prp. nr. 55 (2001-2002): *Gjennomføringsproposisjonen - utfyllende rammer for omleggingen av Forsvaret i perioden 2002-2005*. Forsvarsdepartementet (2001). Regjeringen.no. Tilgjengelig: <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/stprp-nr-55-2001-2002-/id206110/?docId=STP200120020055000DDDEPIS&ch=1&q=>> [05.05.2015]

Nyhetsartikler

- Abcnyheter.no. (28.08.2014): En russisk invasjon. *ABC nyheter*. Tilgjengelig: <http://www.abcnyheter.no/nyheter/2014/08/28/en-russisk-invasjon> [28.09.2014].
- Aftenposten.no. (08.04.2015): Russland er annerledes mot Norge enn andre europeiske land. *Aftenposten*. Tilgjengelig: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Russland-er-annerledes-mot-Norge-enn-andre-europeiske-land-7971735.html> [09.04.2015].
- Aftenposten.no. (12.04.2015): Nordisk forsvarssamarbeid: Protesten fra Russland er et faktum. *Aftenposten*. Tilgjengelig: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Nordisk-forsvarssamarbeid-Prottesten-fra-Russland-er-et-faktum-7975566.html> [14.04.2015].
- Aftenposten.no. (12.10.2011): Sakene som splitter NATO. *Aftenposten*. Tilgjengelig: <http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/wikileaks/Sakene-som-splitter--NATO-5110474.html> [24.04.2015].
- NRK.no. (23.04.2015): USA beskylder Russland for å bryte våpenhvilen i Ukraina. *NRK*. Tilgjengelig: <http://www.nrk.no/verden/usa-beskylder-russland-for-a-bryte-vapenhvilen-i-ukraina-1.12324856> [27.04.2015].

- NRK.no. (24.04.2015): Solberg: – Ingen skal føle at de kan pushe oss. *NRK*. Tilgjengelig: <[http://www.nrk.no/norge/solberg - -ingen-skal-fole-at-de-kan-pushe-oss-1.12328305](http://www.nrk.no/norge/solberg_-_ingen-skal-fole-at-de-kan-pushe-oss-1.12328305)> [26.04.2015].
- NRK.no. (25.02.2014): Vår dypeste takknemlighet for frigjøringen av Finnmark. *NRK*. Tilgjengelig: <[http://www.nrk.no/finnmark/ _-var-dypeste-takknemlighet-for-frigjoringen-av-finnmark-1.12006277](http://www.nrk.no/finnmark/_-var-dypeste-takknemlighet-for-frigjoringen-av-finnmark-1.12006277)> [26.04.2015].
- Pettersen, Trude. (2013a): Rockslide and tsunami in Barents Rescue 2013. *Barents Observer*. Tilgjengelig: <<http://barentsobserver.com/en/security/2013/09/rockslide-and-tsunami-barents-rescue-2013-17-09>> [23.04.2015].
- Pettersen, Trude. (2013b): Three international naval drills for Northern Fleet in 2013. *Barents Observer*. Tilgjengelig: <<http://barentsobserver.com/en/security/2013/01/three-international-naval-drills-northern-fleet-2013-07-01>> [23.04.2015].
- TV2.no. (30.10.2014): Russland øvde på bombeangrep mot Danmark. *TV2*. Tilgjengelig: <<http://www.tv2.no/a/6177294>> [17.04.2015].
- VG-Nett. (25.07.2012): Slik flyr russerne langs norskekysten. *VG*. Tilgjengelig: <<http://www.vg.no/nyheter/innenriks/forsvaret/slik-flyr-russerne-langs-norskekysten/a/10051863/>> [14.04.2015].

Pressemeldinger

- Bilaterale militære aktiviteter med Russland innstilles ut 2015. Regjeringen. Tilgjengelig: <<https://www.regjeringen.no/nb/aktuelt/Bilaterale-militare-aktiviteter-med-Russland-innstilles-ut-2015/id2351002/>> [27.04.2015]
- Bilaterale militære aktiviteter med Russland innstilles ut året. Regjeringen. Tilgjengelig: <<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fd/pressepenter/pressemeldinger/20141/Bilaterale-militare-aktiviteter-med-Russland-innstilles-ut-aret.html?id=761039>> [15.06.2014]
- Forsvarsministeren besøker Russland. Regjeringen. Tilgjengelig: <<http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/stoltenberg-ii/fd/Nyheter-og-pressemeldinger/pressemeldinger/2013/forsvarsministeren-besoker-russland.html?id=713311>> [24.08.2014]
- Norge og Russland ratifiserer delelinjeavtalen. Utenriksdepartementet. Regjeringen.no. Tilgjengelig: <https://www.regjeringen.no/nb/aktuelt/delelinje_ratifisering/id646614/> [06.05.2015]

Masteroppgaver

- Christensen, Helen E. (2011): *"Mellom Hemmelighold og åpenhet" - Om norsk-russisk militært samarbeid ved Forsvarets Operative Hovedkvarter*. Universitetet i Nordland, Masteroppgave.
- Dalheim, Eirik. (2009): *Kommunal krise - Nasjonal vekker: En studie av Bergen kommunes håndtering av gardiautbruddet høsten 2004*. Bergen: Universitetet i Bergen, Masteroppgave.
- Kosmo, Svein. (2010): *Kystvaktsamarbeidet Norge-Russland-en fortsettelse av politikken med andre midler?* Oslo:Master Masteroppgave.

Taler

- Eide, Espen Barth. (12.02.2013): Utenrikspolitisk redegjørelse februar 2013. Tilgjengelig: <<http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/stoltenberg-ii/ud/taler-og-artikler/2013/redegjorelse1302.html?id=714380>> [12.02.2013]

Grandhagen, Kjell. (2013): Russland - sentral aktør i Nordområdene. *Oslo*: Oslo militære Samfund. Tilgjengelig: <http://www.oslomilsamfund.no/oms_arkiv/2013/2013-03-04-Grandhagen.html> [04.03.2013]

Andre kilder

Barents Rescue 2013. Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (06.07.2012).

Tilgjengelig: <<http://www.dsb.no/no/Ansvarsomrader/Internasjonalt/Aktuelt/Barents-Rescue-2013/>> [05.05.2015].

Vil utvide samarbeidet. Forsvaret.no. (10.10.2013). Tilgjengelig:

<<https://forsvaret.no/aktuelt/arkiv/Vil-utvide-samarbeidet>> [23.04.2015].

Pomor. Forsvaret.no. (13.04.2015). Tilgjengelig:

<<https://forsvaret.no/fakta/aktivitet/ovelser/pomor>> [23.04.2015].

Øvelse Barents 2014 med søk, redning og oljevern. Kystverket (05.06.2014). Tilgjengelig:

<<http://www.kystverket.no/Nyheter/2014/Juni/Ovelse-Barents-2014-med-sok-redning-og-oljevern/>> [05.05.2015].

Ønsker tett samarbeid med Russland. Regjeringen.no (16.02.2011). Tilgjengelig:

<<https://www.regjeringen.no/nb/aktuelt/onsker-tett-samarbeid-med-russland/id633612/>> [16.01.2014]

Proposisjoner og meldinger. Regjeringen.no (17.01.2014). Tilgjengelig:

<<http://www.regjeringen.no/nb/dok/regpubl.html?id=1751>> [11.07.2014].

Norges bilaterale forhold til Russland. Regjeringen.no (24.07.2013). Tilgjengelig:

<<http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/tema/sikkerhetspolitikk/russland.html?id=451591>> [24.08.2014].

Norges forsvar. *Store Norske Leksikon*. Tilgjengelig: <https://snl.no/Norges_forsvar> [28.09.2014]

induksjon – filosofi. *Store norske leksikon*. Tilgjengelig: <<http://snl.no/induksjon/filosofi>> [09.07.2014]

Internasjonal politikk – studiefelt. *Store norske leksikon*. Tilgjengelig:

<http://snl.no/internasjonal_politikk/studiefelt#menuitem7> [27.06.2014]

Vedlegg 1 Intervjuguide

Intervjuguide

Navn:

Dato:

Stilling:

Avdeling:

Samtykke:

Informasjon som innhentes i intervjuene vil bli behandlet konfidensielt.

Presentasjon:

I forbindelse med masterprogram i statsvitenskap ved UIT.

Fokus på Norsk-Russisk forsvarssamarbeid. Interessant tema, som det lite spesifikk forskning på. Mye innen nordområde problematikken, men lite spesifikt innen norsk-russisk forsvarssamarbeid isolert. Også spesielt da det kan tyde på at samarbeidet har fått økt fokus i senere år.

Oppbygging:

Starte litt generelt, så baserer tema på teoretiske perspektiv som realisme, liberalisme og konstruktivisme. Bygger derfor opp intervjuet rundt dem med å stille spørsmål relatert til teoriene. Dersom du har andre viktige momenter å ta med som ikke kommer opp, ønsker jeg at du poengterer det.

Innledningsvis:

1. Erfaringer, bakgrunn med samarbeidet
2. Forsvarssamarbeidet generelt
3. Bakgrunnen for at samarbeidet fremmes

Realisme

1. Interesser og mål
 - Felles?
 - Russisk – samarbeidsvillig?
 - Norsk – hvordan fremmes interessene? – småstat
2. Småstatsdilemma
 - Asymmetrisk størrelsesforhold
 - Defensive realisme - Maksimere sikkerhet – hvordan?
 - Tilpasningspolitikk?
3. Sikkerhetsdilemma - Russland
 - Georgia krisen
 - Reform 2008 – tiltak?
 - Tiltak?
 - Trussel i dag?
4. Sikkerhetsdilemma - Norge
 - Fare for å provosere
 - NATO øvelse Finnmark
 - Bakgrunn for kyst og grensevakt samarbeid opprettholdes?

5. Russisk skepsis

- Globus II og Marjata
- FOH etterretningssamarbeid
- Arktisk brigade – HRS Nord

Liberalisme

1. Interne faktorer og innenrikspolitik på samarbeid og interesser

- Norge – ny regjering
- Media – folkets syn
- Russland – Sentralstyre
- Demokrati – Menneskerettighetsbrudd etc.

2. Avtaler og institusjonalisering

- Felles avtaler for samarbeid
- Forhold til avtalene
- Tiltaksplanen – sentral?

3. Gjensidig avhengighet

- Økonomisk?
- Norge avhengig men ikke Russland? – Størrelsesforhold
- Norsk påvirkning på Russland

4. Demokratiskfred

- Påvirkning av udemokratisk styresett
- Norsk verdier og normer?

5. Andre samarbeidsarenaer

- Påvirkning av eller fra andre samarbeidsarenaer
- Direkte - Indirekte

Konstruktivisme

1. Kulturelle og historiske forskjeller

- Fremtreden forskjell
- Påvirkning
- Begrensninger
- Norske verdier og normer

2. Perspektiv på samarbeid

- Tolkning av russisk deltakelse
- Tolkning av egen deltakelse
- Hvordan Russland ser på sin rolle?
- Samarbeidsarenaen? Felles ideer? Enighet? Fokus på egne interesser?
- Betydning av samarbeid
- Endringer i samarbeid? Likhet i verdier, ideer, normer?
- Påvirkning internt
- Påvirkning av eksterne hendelser på samarbeid

3. Retorikk

- Bruk av retorikk
- Offentlige kunngjøringer, fordømmelse

Norge og NATO

1. Norge del av NATO

- Utfordringer
- Påvirkning
- Siste tids hendelser

2. Nærområdeinitiativ

- Resultat av Georgia og reform 2008
- Bedre forhold til NATO

3. Rakettforsvar

- Påvirkning

4. Stoltenberg

- Forhold til Russland etter Stoltenberg ny Generalsekretær

Direkte samhandling

1. Øvelser

- Pomor gjenopptatt
- Fokus
- Erfaringer
- Begrensninger
- Northern Eagle - multilateral

2. Møter og besøk

- FOH og Nordflåten – Nord-Vest Russland
- FSJ og Forsvarsminister besøkt i senere tid
- Fokusområder
- Erfaringer
- Begrensinger

Avslutningsvis

1. Fremtid for samarbeidet?

2. Tillegg?

3. Mulighet for å ta forbindelse på senere tidspunkt?

TAKK!